

Bronnengebruik in Vlaamse nieuwsmedia

Een kwantitatieve analyse

Sarah Van Leuven & Stijn Joye

Center for Journalism Studies & Centre for Cinema and Media Studies

Universiteit Gent

Februari 2014

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE	1
1 SAMENVATTING	3
2 ACKNOWLEDGEMENTS	5
3 INLEIDING	6
4 THEORETISCH KADER	8
4.1 HET JOURNALISTIEKE BRONNENGEBRUIK	8
4.1.1 <i>Determinanten van het journalistieke bronnengebruik</i>	<i>8</i>
4.1.2 <i>Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren</i>	<i>10</i>
4.2 HET JOURNALISTIEKE BRONNENGEBRUIK IN EEN NIEUWE MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT	13
4.2.1 <i>Rationalisatie van nieuwsproductie</i>	<i>13</i>
4.2.1.1 De verhoogde werkdruk geeft aanleiding tot churnalism	15
4.2.1.2 Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren.....	18
4.2.2 <i>Technologische innovaties.....</i>	<i>19</i>
4.2.2.1 Nieuwe mogelijkheden in netwerkjournalistiek	20
4.2.2.2 Evolutie, geen revolutie.....	22
5 VRAAGSTELLING EN METHODE	26
5.1 DE JOURNALISTENENQUÊTE	27
5.2 ALTERNATIEVE MEDIA EN NGO'S IN HET VLAAMSE BUITENLANDNIEUWS.....	28
5.3 INPUT-OUTPUT INHOUDSANALYSES: PERSBERICHTEN IN HET NIEUWS	30
6 RESULTATEN JOURNALISTENENQUÊTE	33
6.1 MAINSTREAM VERSUS ALTERNATIEVE NIEUWSACTOREN.....	33
6.2 DE ROL VAN AANGELEVERDE INFORMATIE EN SOCIALE MEDIA.....	35
6.3 CONCLUSIE EN DISCUSSIE.....	38
7 RESULTATEN: ALTERNATIEVE MEDIA EN NGO'S IN HET VLAAMSE BUITENLANDNIEUWS.....	40
7.1 TELEVISIENIEUWS	40
7.2 KRANTENBERICHTGEVING	41
7.3 INPUT-OUTPUTANALYSE MO* MAGAZINE.....	44
8 RESULTATEN: INPUT-OUTPUTANALYSES VAN PERSBERICHTEN VAN NGO'S EN OVERHEIDSINSTANTIES	46
8.1 AANDEEL OPGEPIKTE PERSBERICHTEN	46
8.1.1 <i>Persberichten van AZG (Longitudinale analyse).....</i>	<i>46</i>
8.1.2 <i>Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren (vergelijkende analyse)</i>	<i>47</i>
8.2 AANDEEL OVERGENOMEN INFORMATIE	50
8.2.1 <i>Persberichten van AZG (Longitudinale analyse).....</i>	<i>50</i>
8.2.2 <i>Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren (Vergelijkende analyse).....</i>	<i>50</i>
8.3 BRONTRANSPARANTIE	51
8.4 CONCLUSIE	52
9 CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN.....	53
9.1 ONDERZOEKSVRAAG 1	53
9.2 ONDERZOEKSVRAAG 2	54
9.3 BRONTRANSPARANTIE	54

9.4	AANBEVELINGEN	55
10	BIBLIOGRAFIE.....	57
11	BIJLAGEN	66

1 SAMENVATTING

De laatste jaren hebben zich een aantal belangrijke structurele veranderingen voorgedaan in de maatschappelijke context van publieke communicatie. Onderzoekers zijn het nog niet eens over de mogelijke gevolgen van de rationalisatie en de digitalisering van nieuwsproductie voor het journalistieke bronnengebruik en de kwaliteit van journalistiek.

Enerzijds stellen sommige onderzoekers dat de toegenomen nadruk op kostefficiëntie en de daaruit volgende stijgende werkdruk (buitenland)journalisten transformeert van informatieproducenten in informatiemakelaars. Vanuit die optiek is de eerste centrale onderzoeksvraag in hoeverre Vlaamse journalisten steeds afhankelijker worden van aangeleverde informatie, onder andere in de vorm van persberichten, en in hoeverre deze situatie de ruime aanwezigheid van gevestigde elitebronnen zoals politici of bedrijven in het nieuws nog vergroot?

Andere onderzoekers wijzen erop dat de krimpende middelen geen drama hoeven te zijn dankzij de oneindige beschikbaarheid van goedkope online informatiebronnen die voldoende alternatieven bieden voor een diverse en kwalitatieve nieuwsgaring. De tweede centrale onderzoeksvraag is daarom in welke mate Vlaamse journalisten bij de nieuwsgaring gebruik maken van sociale media toepassingen en in hoeverre deze evolutie kan leiden tot een grotere aanwezigheid in het nieuws van alternatieve bronnen zoals ngo's?

Het onderzoeksdesign is longitudinaal en multimethodisch, hetgeen toelaat om enerzijds verschuivingen in het journalistieke bronnengebruik vast te stellen en anderzijds de centrale onderzoeksvragen vanuit verschillende invalshoeken te benaderen. De studie bestaat uit drie onderzoeksluiken. In eerste instantie hebben we getracht om een uitgebreid beeld te schetsen van het bronnengebruik van Vlaamse journalisten aan de hand van een grootschalig enquêteonderzoek. Vervolgens hebben we deze (zelf-gerapporteerde) kwantitatieve bevindingen uit de journalistensurvey verder uitgediept aan de hand van twee nevenonderzoeken. In een eerste fase schetsen we aan de hand van inhoudsanalytisch onderzoek een algemeen overzicht van hoe vaak alternatieve nieuwsactoren (in de zin van ngo's en alternatieve nieuwsmedia) aan bod komen in de Vlaamse nieuwsmedia (televisie en kranten) en meer specifiek als bron in het buitenlands en internationaal nieuws. Op basis van deze resultaten hebben we in een tweede fase verschillende input-outputanalyses uitgevoerd, waarbij werd nagegaan in welke mate (pers)berichten of content van geselecteerde ngo's (AZG en Consortium 1212), overheidsinstanties (ministerie van Buitenlandse Zaken en de Europese Commissie) en alternatieve nieuwsmedia (MO* magazine) worden overgenomen door de mainstream nieuwsmedia. Via deze input-output analyses krijgen we meer zicht op het achterliggende nieuwsproductieproces waarbij journalisten bronmateriaal omzetten in een nieuwsbericht.

De bevindingen van het multimethodisch en longitudinaal onderzoek wijzen erop dat zowel overdadig pessimisme als overdadig optimisme met betrekking tot (evoluties in) de (buitenland)journalistiek en het journalistieke bronnengebruik danig genuanceerd dienen te worden. Op basis van de nieuwste golf van de journalistenenquête stelden we vast dat Vlaamse journalisten in 2013 in het algemeen veel belang hechten aan persberichten in het nieuwsgaringproces. Wanneer we focusten op een specifieke case (door middel van een input-output-analyse) stelden we echter vast dat persberichten van Artsen Zonder Grenzen in 2010 minder vaak het nieuws haalden dan in 1995. Daarnaast toonde deze tweede studie aan dat Vlaamse journalisten weinig transparant zijn over hun geraadpleegde bronnen.

De verschillende studies illustreren dat de aanwezigheid van persberichten in de Vlaamse buitenlandberichtgeving in vergelijking met andere nieuwskaternen (bijvoorbeeld lifestyle, consumentennieuws) relatief beperkt lijkt te blijven. Bovendien blijkt de overname van persberichten in het nieuws niet alleen voorbehouden voor gevestigde elitebronnen zoals overheden of experts; ook alternatieve bronnen - die in vergelijking met elitebronnen niet in dezelfde mate over middelen en autoriteit als nieuwsbron beschikken - slagen er regelmatig in hun boodschappen in het nieuws te sluizen door middel van persberichten. De kloof met de gevestigde bronnen lijkt kleiner te worden. Verschillende studies geven bijvoorbeeld aan dat internationale ngo's voor bepaalde onderwerpen met een globale invalshoek - zoals klimaatopwarming of humanitaire hulpverlening - hun plaats veroverd hebben als geloofwaardige nieuwsbron. Net zoals elitebronnen, bieden ze nieuwsredacties op regelmatige tijdstippen en met succes mediapakketten aan. Dit lijkt enerzijds te verklaren door de inspanningen van vijf ngo's om rampencommunicatie te centraliseren in het Consortium 1212. Anderzijds lijken de bevindingen erop te wijzen dat AZG zich ontwikkeld heeft tot een *news source organization* die over voldoende autoriteit beschikt als geloofwaardige informatiebron bij humanitaire berichtgeving. Op het vlak van alternatieve nieuwsmedia merkten we een zelfde specialisatie. Zo wees een beperkte input-outputanalyse van MO* Magazine erop dat het magazine voornamelijk in de context van milieu en natuur wordt opgemerkt door de mainstream of klassieke nieuwsmedia. De journalistenenquête bevestigt verder dat ngo's door de overgrote meerderheid van de buitenlandjournalisten (zeer) belangrijk bevonden worden als informatiebronnen. Bovendien stelden we vast dat ook gewone burgers als belangrijke nieuwsbronnen beschouwd worden door Vlaamse journalisten.

Niettemin doen de verschillende studies ons ook besluiten dat de evolutie naar een nieuw model van buitenlandjournalistiek dat ten volle gebruik maakt van de nieuwe mogelijkheden voor nieuwsgaring in de netwerksfeer voorlopig nog in zijn kinderschoenen staat. De journalistenenquête toont aan dat het dagelijkse gebruik van sociale media bij de nieuwsgaring nog vrij beperkt blijft. De integratie van sociale media en netwerkjournalistiek in het dagdagelijkse nieuwsproductieproces lijkt vooral een gradueel proces te zijn. Voorlopig blijft het afwachten in hoeverre de nieuwe journalistieke praktijken in de toekomst een vast onderdeel van het journalistieke nieuwsgaringproces zullen gaan uitmaken, en in hoeverre dit kan zorgen voor een verbrede toegang tot de publieke sfeer voor alternatieve nieuwsactoren.

Als algemene conclusie kunnen we stellen dat gevestigde elitebronnen - voornamelijk politieke bronnen en overheidsbronnen - de Vlaamse (buitenland)berichtgeving bepalen, maar dat ook internationale ngo's, alternatieve nieuwsactoren en gewone burgers regelmatig een stem krijgen in het nieuws. Vanuit een longitudinaal perspectief zijn er weinig veranderingen vast te stellen in de Vlaamse buitenlandberichtgeving. Ondanks het feit dat journalisten een hoge werkdruk signaleren, wordt buitenlandberichtgeving in Vlaanderen gekenmerkt door een relatief hoog aandeel onafhankelijke journalistieke producties, maar waarbij de mogelijkheden van de netwerksfeer nog meer zouden kunnen benut worden.

2 ACKNOWLEDGEMENTS

Dit rapport werd mogelijk gemaakt dankzij de medewerking van een aantal personen.

We wensen de medewerkers aan de journalistenenquête te danken. Deze bevraging werd gefinancierd vanuit het Steunpunt Media en kadert in een lange onderzoekstraditie binnen het *Center for Journalism Studies* van de Universiteit Gent waarbij vijfjaarlijks een uitgebreide vragenlijst wordt voorgelegd aan de volledige beroepsgroep in Vlaanderen die peilt naar het globale profiel van de Vlaamse beroepsjournalist. Daarnaast gaat onze dank uit naar Charlotte Declercq, Maryssa Merchiers, Astid Zwaenepoel en Sophie Van der Sypt, studenten uit de master communicatiewetenschappen aan de Universiteit Gent in de academiejaren 2010-2011, 2011-2012 en 2012-2013, voor de helpende hand bij de dataverzameling van de verschillende inhoudsanalyses.

Tot slot wensen we de verschillende partners in het Steunpunt Media te bedanken voor hun waardevolle feedback, in het bijzonder Julie De Smedt.

3 INLEIDING

Academisch onderzoek over journalistiek vertrekt doorgaans vanuit de overtuiging dat wat journalisten doen cruciaal is voor het functioneren van democratische samenlevingen, en dat journalistiek een vitaal deel van het maatschappelijke leven is. De stelling is dat vrije en onafhankelijke verslaggeving noodzakelijk is om burgers te informeren over de activiteiten van hun vertegenwoordigers (cf. het idee van journalistiek als *waakhond* van machthebbers) en om burgers in staat te stellen om de juiste keuze te maken tussen verschillende beleidsmogelijkheden omtrent belangrijke maatschappelijke onderwerpen (Manning, 2001; Sparks, 1991; van Vree, 2010). Het idee van de geïnformeerde burger heeft met andere woorden altijd centraal gestaan in discussies over het functioneren van de democratie en dit om twee redenen. Ten eerste omdat burgers verantwoording zouden kunnen eisen van hun vertegenwoordigers, en ten tweede omdat democratische besluitvorming gebaseerd zou moeten zijn op actieve participatie van burgers in het sociale en politieke leven (Gurevitch, Levy & Roeh, 1991; Habermas, 1974; Phillips and Witschge, 2012). Een cruciaal concept is de publieke sfeer waarbij de overtuiging centraal staat dat de media het belangrijkste forum zijn voor publiek debat en dat de standpunten van alle maatschappelijke groeperingen evenwichtig zouden moeten vertegenwoordigd zijn in het nieuws zodat burgers zicht hebben op alle alternatieven om daarna een weloverwogen beslissing te kunnen nemen (Habermas, 1974; Manning, 2001; Verstraeten, 1996).

In de praktijk is nieuwsproductie echter onderhevig aan een aantal politieke, economische, culturele, sociale en technologische invloeden waardoor het ideaal van evenwichtige nieuwstoegang niet gerealiseerd wordt en vooral maatschappelijke elites een geprivilegieerde nieuwstoegang blijken te genieten (cf. Gans, 1979; Wolfsfeld, 2011). Dit komt specifiek tot uiting in het **journalistieke bronnengebruik**, hetgeen daarom de empirische focus is van dit rapport. Maatschappelijke elites zoals belangrijke politici, overheidsorganen, wetenschappers en andere experts, collega-journalisten en grote bedrijven blijken geprefereerde bronnen te zijn voor journalisten (cf. Van Leuven, 2013). Verschillende studies hebben aangetoond dat dit onevenwicht qua nieuwstoegang ook op internationaal niveau wordt weerspiegeld in de overdreven aandacht voor politieke, economische en militaire grootmachten, meer bepaald de Verenigde Staten en West-Europa, alsook directe handelspartners en voormalige kolonies (cf. Joye, 2010; Wouters, De Swert & Walgrave, 2009; Goris, 2014; Steunpunt Media, 2014). De maatschappelijke bezorgdheid omtrent de ongelijke nieuwstoegang van verschillende maatschappelijke groepen en de gevolgen daarvan voor democratische besluitvorming verklaart de blijvende interesse van academisch onderzoek naar het journalistieke bronnengebruik.

De laatste jaren hebben echter een aantal belangrijke structurele veranderingen in de maatschappelijke context van publieke communicatie plaats gevonden. De komst van nieuwe, digitale technologieën zorgde voor de opheffing van tijd- en ruimtebeperkingen bij communicatie en versnelde de trend tot globalisering van het maatschappelijk leven. De evolutie naar een netwerkmaatschappij vormde met andere woorden het fundament voor de totstandkoming van een globale publieke sfeer (Castells, 2008). Academici wijzen op het belang van buitenlandnieuws in een wereld die in toenemende mate geglobaliseerd is, en waarin lokale gebeurtenissen in toenemende mate ook een uitdrukking krijgen op globaal niveau (en omgekeerd). Door burgers te informeren over de wereld om zich heen kunnen zij actief deelnemen aan de maatschappij op lokaal en nationaal, maar ook op internationaal niveau en kunnen ze hun rechten ook op supranationaal niveau laten gelden. Verschillende auteurs benadrukken hierbij dat de traditionele nieuwsmedia ook in het internettijdperk nog

altijd de belangrijkste informatiebron voor nieuws over andere gebieden zijn (De Swert & Wouters, 2011; Joye, 2010; Sambrook, 2010). We besteden in dit onderzoeksrapport dan ook uitgebreid aandacht aan het bronnengebruik bij **buitenlandberichtgeving**. De vraag is in hoeverre de toegenomen complexiteit van het maatschappelijke leven weerspiegeld wordt in de verscheidenheid aan actoren die een stem krijgen in het nieuws. In dit onderzoeksrapport zullen we dieper ingaan op de tweespalt in de literatuur tussen enerzijds doemdenkers die in de evolutie naar een gecommercialiseerde, neoliberale, globale mediasector met toenemende nadruk op winstmaximalisatie en kostefficiëntie de definitieve ondergang zien van democratische nieuwsvoorziening, met een versterking van de nieuwstoegang van elitebronnen (bijvoorbeeld Davies, 2008; McChesney et al., 2011; McManus, 2009). Anderzijds horen we ook positieve geluiden bij onderzoekers die in de komst van digitale technologieën en vooral sociale media een remedie zien voor voornoemde kwalen van de hedendaagse journalistiek. In het tijdperk van netwerkjournalistiek zou het nieuws in toenemende mate de complexiteit van een lokale/globale gebeurtenis kunnen weerspiegelen en daarbij een meer divers spectrum actoren aan het woord laten (bijvoorbeeld Beckett & Ball, 2012; Heinrich, 2011a).

In het theoretisch kader geven we eerst een korte schets van hoe het journalistieke bronnengebruik traditioneel benaderd werd. Wat zijn de verschillende invloeden op bronselectie en hoe is het gesteld met de brondiversiteit in Vlaamse en internationale media? We gaan ook kort in op de manier waarop journalisten doorgaans omgaan met brontransparantie. In een tweede luik gaan we vervolgens dieper in op hoe enerzijds rationalisatie van nieuwsproductie en anderzijds de beschikbaarheid van interactieve technologieën repercussies hebben of nieuwe mogelijkheden bieden voor het journalistieke bronnengebruik. Na een korte situering van het empirisch onderzoek dat de brug slaat met het onderzoeksluik bespreken we vervolgens de verschillende studies die zijn opgezet in het kader van dit onderzoeksrapport. Daarbij wordt, op basis van verschillende databestanden, een stand van zaken opgemaakt betreffende de nieuwstoegang en het bronnengebruik in en door Vlaamse nieuwsmedia, met extra aandacht voor buitenlandnieuws.

4 THEORETISCH KADER

4.1 Het journalistieke bronnengebruik

De term journalistieke bron is in de literatuur reeds in talloze verschillende betekenissen gebruikt. Het belangrijkste onderscheid dat we moeten maken, is echter dat tussen nieuwsactoren en informatiekkanalen (Van Leuven, 2013). *Nieuws- of informatieactoren* zijn de personen of instituties die informatie doorgeven aan journalisten. Het gaat hier met andere woorden om de verschillende actoren die strijden om nieuwstoegang. In dit rapport zullen we de term bron vooral in deze betekenis hanteren. Anderzijds zijn we regelmatig ook genoodzaakt om dieper in te gaan op de *informatiekkanalen* die door journalisten gebruikt worden om informatie te verzamelen. Deze informatiekkanalen kunnen van journalistieke oorsprong zijn (nieuwsagentschappen en gerecycleerde informatie van andere nieuwsmedia), maar ook van niet-journalistieke oorsprong (wanneer nieuwsactoren zich richten tot persberichten of sociale media om hun boodschap te verspreiden). Verder in het rapport gaan we dieper in op het belang van dit onderscheid.

Tijd en ruimte zijn schaars beschikbaar in de massamedia en ook al voeren journalisten hun werk zo correct mogelijk uit en zijn ze ervan overtuigd dat ze het nieuws kiezen en interpreteren op een objectieve manier en op basis van professionele nieuwswaarden, toch worden ze eigenlijk beïnvloed door een aantal (noodzakelijke en onvermijdelijke) *manipulaties* (Cottle, 2000; Graber, McQuail & Norris, 1998; Herman & Chomsky, [1988] 2012; Lichtenberg, 2002; Wolfsfeld, 2011; Zelizer, 2004). Nieuwsproductie gebeurt immers niet in het ijle, maar is verbonden aan een aantal omgevingsfactoren die mee het journalistieke eindresultaat bepalen zoals de eigendomsstructuur van mediabedrijven, de afhankelijkheid van reclame als inkomstenbron, en de al dan niet goedkope en gemakkelijke toegang tot informatieactoren zoals experts of belangengroepen. De meeste van deze filters waarlangs nieuws moet passeren, lijken zo vanzelfsprekend dat de meeste journalisten ze zelfs niet opmerken (Herman & Chomsky, [1988] 2012; Salter, 2005). In deze paragraaf onderzoeken we hoe de praktische organisatie van nieuwstoegang ertoe leidt dat vooral maatschappelijke elites ofwel gevestigde mainstream bronnen een geprivilegieerde nieuwstoegang genieten (bijvoorbeeld Cottle, 2000; Gans, 1979, Sigal, [1973] 1999; Wolfsfeld, 2011).

4.1.1 Determinanten van het journalistieke bronnengebruik

De belangrijkste onderzoekstraditie bij de studie van het journalistieke bronnengebruik is de *sociology of journalism*. Om te begrijpen waarom bepaalde actoren wel of niet een stem krijgen in het nieuws, onderzoeken sociologen de sociale context waarin nieuws geproduceerd wordt (Cottle, 2000). Doorheen de tijd verlegde de focus zich van welbepaalde nieuwsproductiepraktijken, naar de nieuwsorganisatie als ruimer kader, en ten slotte ook naar externe invloeden op het nieuwsproductieproces (Zelizer, 2004). De eerste studies van onderzoekers als White ([1950] 1999), Breed [1955] (1999), Gieber [1964] (1999), of Galtung en Ruge (1965) hechtten nog veel belang aan de autonomie en motivaties van de individuele journalist - de *gatekeeper* of sluiswachter - bij het maken van nieuwsbeslissingen. Naarmate steeds meer onderzoekers echter vaststelden dat ook andere journalisten gelijkaardige subjectieve beslissingen maakten, ging men geleidelijk aan ook steeds meer rekening houden met meer complexe invloeden op het niveau van de nieuwsorganisatie (bijvoorbeeld Fishman, [1980] 1999; Gans, 1979; Tuchman, 1972), en met maatschappelijke of extramedia invloeden (bijvoorbeeld Cottle, 2000; Herman & Chomsky, [1988] 2012). Hiermee gelijklopend

verschoof de inschatting van journalistiek als een weerspiegeling van de realiteit ook in toenemende mate naar de overtuiging dat het nieuws een sociale constructie is, die slechts één mogelijke interpretatie van de realiteit vertelt (Zelizer, 2004). In wat volgt bespreken we deze drie stromingen binnen de *sociology of journalism* telkens in de context van buitenlandnieuws, maar het is vanzelfsprekend dat deze factoren zich ook laten gelden bij de bronselectie van andere nieuwsdomeinen.

De *gatekeeper* benadering gaat na op welke manier sociaal-psychologische kenmerken van nieuwsprofessionals – zoals hun geslacht, persoonlijke achtergrond, kennis van buitenlandse talen, opleiding, politieke ideologie, geloofsovertuiging, idealen en waarden – de nieuws- en bronselectie beïnvloeden. Zo speelt de talenkennis van een journalist bijvoorbeeld een rol bij de beslissing om bij een internationale gebeurtenis een bron in het buitenland te contacteren, ofwel noodzakelijkerwijs te moeten vertrouwen op de vertaalde input van de internationale nieuwsagentschappen of op Belgische bronnen met kennis van zaken (Breed, [1955] (1999); Gieber [1964] (1999); White, [1950] 1999). Studies binnen de *gebeurtenisgeoriënteerde* benadering bestuderen de manier waarop gatekeepers een set van traditionele nieuwswaarden toepassen, die een collectief oordeel weerspiegelen van wat en wie, wel of niet, nieuwswaardig is. Met betrekking tot het journalistieke bronnengebruik gelden vooral de nieuwswaarden *nabijheid*, *referentie aan elitelanden*, en *referentie aan elitepersonen*. Hiermee doelt men op het instinctieve nieuwsgevoel dat gebeurtenissen waarin bronnen die zich dicht bij de eigen leefwereld bevinden (vanuit geografisch en sociaal standpunt), of waarin elitepersonen of elitelanden voorkomen, automatisch nieuwswaardig zijn (Galtung & Ruge, 1965; Ostgaard, 1965).

Binnen de sociologische traditie gaat men ervan uit dat ook *organisatorische omstandigheden* een invloed hebben op de manier waarop nieuws geproduceerd wordt. Een efficiënte werkmethode is noodzakelijk om ervoor te zorgen dat voldoende nieuws geproduceerd kan worden in zo weinig mogelijk tijd, en met zo weinig mogelijk inspanning en middelen. Daarbij vallen journalisten terug op snel toepasbare professionele codes en routines die daardoor in grote mate bepalen hoe de nieuwsoutput er zal uitzien (Cottle, 2000; Zelizer, 2004). De drie meest bekende studies binnen deze benadering zijn uitgevoerd door Tuchman (1972), Gans (1979) en Fishman [1980] (1999) en focussen vooral op het feit dat journalisten uit efficiëntieoverwegingen een voorkeur hebben voor bronnen in posities van autoriteit waarvan de geloofwaardigheid algemeen aanvaard is, en waarvoor ze niet het hele proces moeten doorlopen om de betrouwbaarheid van de bron eerst te kunnen inschatten (Gans, 1979; Herman & Chomsky, [1988] 2012). Die geloofwaardigheid kan voortkomen uit institutionele macht, een representatieve status (bijvoorbeeld vakbondsleiders en verkozen politici vertegenwoordigen een bepaalde bevolkingsgroep), of uit kennis over een welbepaald onderwerp (experts). Bronnen in posities van autoriteit zijn bovendien ook centrale informatieknooppunten die toegang hebben tot accurate en gespecialiseerde informatie, en dat op vastgestelde en voorspelbare tijdstippen (Fishman [1980] 1999). Buitenlandjournalisten en correspondenten zijn aan dezelfde efficiëntieoverwegingen onderhevig als alle andere journalisten, maar het bronnengebruik bij buitenlandberichtgeving vereist onze aparte aandacht gezien bij de redactionele organisatie van nieuwsgaring en nieuwsproductie ook rekening dient gehouden te worden met de veel grotere te overbruggen geografische afstand tot bronnen (Gans, 1979; Wouters, De Swert & Walgrave, 2009). Nieuwsorganisaties zijn in hoge mate afhankelijk van internationale nieuwsagentschappen die de kosten van nieuwsgaring kunnen spreiden over hun abonnees waardoor de prijs van internationale nieuwsgaring gedrukt wordt (Golding & Elliott, [1979] 1999; Sambrook, 2010). Uit efficiëntieoverwegingen vallen de internationale nieuwsagentschappen - net als alle andere

nieuwsorganisaties - vooral terug op bronnen met een hoge productiviteit of autoriteit, en zetten ze middelen en personeel vooral in op plaatsen waar het grootste deel van het *belangrijke* internationale nieuws zich afspeelt (cf. supra: centrale informatieknooppunten, Fishman, [1980] 1999) en waar zich bovendien hun grootste afzetmarkten bevinden, meer bepaald West-Europa en de Verenigde Staten (Boyd-Barrett & Rantanen, 2004; De Swert & Wouters, 2011; Fenby, 1986; Joye, 2010).

Een derde stroming studies toonde aan dat nieuwsroutines ook gerelateerd zijn aan politieke en economische *macht* (Schlesinger & Tumber, [1994] 1999; Shoemaker & Reese, 1996). De *sociology of journalism* komt hier in aanraking met politiek-wetenschappelijke studies, die de verklaring voor nieuwstoegang niet zoeken in de journalistieke wereld zelf, maar in de relatie tussen journalisten en hun bronnen. Door de aanzet te geven om over nieuwsproductie te denken in termen van representatie, *access* of toegang, en macht, leveren de politieke wetenschappen een waardevolle bijdrage aan sociologisch onderzoek dat vaak bekritiseerd wordt om haar mediacentrische invalshoek (Gitlin, [1980] 1999; Manning, 2001; Schlesinger, 1990; Schlesinger & Tumber, [1994] 1999; Wolfsfeld, 2011). Zo ontwikkelde zich zelfs een aparte *sociology of sources* die journalist-bron relaties onderzoekt vanuit het perspectief van de bron en onder andere focust op de invloed van de mediastrategieën en -tactieken van bronnen op de nieuwsinhoud (Manning, 2001; McNair, 1998). In 4.2.1 zal dieper ingegaan worden op de meer recente trend dat een steeds groter deel van de nieuwsproductie - niet alleen routinenieuws - het resultaat is van de communicatieve inspanningen van bronnen. Die inspanningen zijn er specifiek op gericht om het nieuws te beïnvloeden op een manier die gunstig is voor zichzelf of voor de eigen organisatie. Het belang van *source activities* is zodanig groot geworden dat er zich een professionele groep rond gevormd heeft die verschilt van - maar ook afhankelijk is van - journalistiek: de public relations (pr) industrie (Dinan & Miller, 2009; Herman & Chomsky, [1988] 2012; Shoemaker & Reese, 1996; McNair, 1998).

4.1.2 Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren

De hierboven besproken invloeden op het journalistieke bronnengebruik zorgen er samen voor dat er een cumulatief patroon (*cumulative inequality*, Wolfsfeld, 2011, p.16) ontstaat waardoor journalisten zich bewegen in een kleine vijver van vaste elitebronnen, die zo hun interpretatie van de realiteit aan het nieuws kunnen opleggen (Gans, 1979, 2011). Hierbij valt echter een duidelijke tweespalt op in de literatuur. De kritisch-marxistische traditie is een stroming binnen de politiek-economische benadering van nieuws die de sociale orde waarbinnen communicatie zich afspeelt zwaar bekritiseert en de media van liberale maatschappijen beschouwt als autoritaire organisaties (McManus, 2009; Murdock & Golding, 2005). Onder invloed van de marxistische traditie stellen kritische politiek-economische onderzoekers dat materiële dominantie weerspiegeld wordt in intellectuele of culturele dominantie, waardoor de politieke en economische machthebbers ook de invulling van het nieuws bepalen. De structurele nieuwstoegang voor gevestigde elitebronnen heeft als gevolg dat journalisten georiënteerd raken op een welbepaalde definitie van de sociale realiteit, die het beleid en de positie van de machthebbers legitimeert en de status quo garandeert (Herman & Chomsky, [1988] 2012).

De meeste auteurs nemen echter een meer gematigde positie in en stellen dat de politiek-economische context een bepalende invloed heeft op *sourcing practices*, maar dat er ook rekening gehouden dient te worden met andere factoren, zoals de strijd om nieuwstoegang tussen elites (bijvoorbeeld Bennett, 1990), de relatieve autonomie van journalisten bij de nieuwsproductie (bijvoorbeeld Gitlin, [1980] 1999), en de impact van niet-mainstream of

alternatieve bronnen (bijvoorbeeld Wolfsfeld, 2011). In tegenstelling tot marxistische kritieken op de werking van de kapitalistische nieuwsmedia, stelt een meer gematigde radicaal-democratische inschatting de hedendaagse publieke sfeer daarom voor als een strijdveld waarin actoren met verschillende belangen strijden om nieuwstoegang en controle over de dominante interpretatie van een reeks gebeurtenissen, maar waarbij de materiële en symbolische middelen om het nieuws te beïnvloeden ongelijk verdeeld zijn (bijvoorbeeld Berkowitz, 2009).

De belangrijkste mainstream of elitebronnen die door de literatuur geïdentificeerd zijn, zijn politici, overheidsbronnen, invloedrijke bedrijven, wetenschappers en andere experts, en collega-journalisten (bijvoorbeeld Berkowitz, 2009; Herman & Chomsky, [1988] 2012). Verschillende studies hebben aangetoond dat buitenlandnieuws - misschien zelfs nog meer dan binnenlandnieuws - elitegestuurd is en met andere woorden vaker machthebbers en gezagsdragers aan het woord laat (Lee et al., 2005; Livingston & Bennett, 2003; Wouters, De Swert & Walgrave, 2009). Niet-mainstream of alternatieve actoren zoals burgers en andere *civil society* actoren zoals ngo's en alternatieve nieuwsmedia halen veel minder vaak het nieuws, en als dat dan toch het geval is, komen burgers voornamelijk aan bod als vox pop, met korte commentaren op gebeurtenissen waar ze zelf niet bij betrokken zijn, of als demonstranten (Boyd-Barrett & Rantanen, 2004). Ook voor de Vlaamse nieuwsmedia stelde Joye (2010) op basis van inhoudsanalytisch onderzoek vast dat politieke actoren uit binnen- en buitenland het meest prominent (in 63.7% van de onderzochte artikels) aanwezig zijn in de buitenlandberichtgeving van 1986 tot 2006 in *De Standaard*, *De Morgen* en *Het Laatste Nieuws*. Deze bevindingen werden later bevestigd door een longitudinale (1995-2010) studie van buitenlandnieuws in *De Standaard*, *De Morgen*, *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws* van Van Leuven, Deprez en Raeymaeckers (2013). Zij telden niet zoals Joye (2010) alle actoren die *vermeld* werden in het nieuws, maar hielden enkel rekening met nieuwsactoren die *geciteerd* werden (omdat zij wilden meten in hoeverre verschillende actoren een podium kregen in de Vlaamse nieuwsmedia) en stelden vast dat nog altijd 30.2% van alle 4231 geciteerde bronnen in 4515 nieuwsberichten politieke actoren waren (zie tabel 4.1).

Tabel 4.1. Overzicht van geciteerde nieuwsactoren in het Vlaamse buitenlandnieuws (1995-2010) (n=4231)(Van Leuven, Deprez & Raeymaeckers, 2013)

Type nieuwsactor		
1	Politieke actoren	30.2%
2	Gewone burgers	15.6%
3	Overheidsactoren	15.4%
4	Experts/wetenschappers	9.5%
5	Overige mainstream actoren	7.9%
6	Niet-mainstream groepen	7.6%
7	Bedrijven en koepels	7.4%
8	Journalisten	5.3%
9	Andere actoren	1.1%

Volgens sommige auteurs vormt de domesticatie van buitenlandnieuws voor het thuispubliek een extra belemmering van evenwichtige nieuwstoegang bij buitenlandnieuws. De nadruk ligt niet alleen op buurlanden of landen waarmee een zekere culturele affiniteit bestaat (regionalisme), maar het nieuws wordt bovendien ook *vertaald* of *gedomesticeerd* naar de eigen nationale context van het publiek door de internationale gebeurtenis te linken aan de eigen, nationale leefwereld (Clausen, 2004; Joye, 2010). Domesticatie heeft niet alleen te

maken met de invalshoek of de thema's van het nieuws, maar ook met de bronnen die in het nieuws opgevoerd worden. Een van de manieren om nieuws te domesticeren is bijvoorbeeld om bij een natuurramp in het buitenland vooral Belgische slachtoffers of hulpverleners te interviewen in plaats van de lokale bevolking (Dimitrova & Strömbäck, 2009; Gans, 1979; Joye, 2010; Kester, 2010). Enerzijds heeft domesticatie positieve gevolgen voor de globale publieke sfeer in die zin dat burgers het internationale nieuws beter kunnen begrijpen. Anderzijds kan een te verregaande ethnocentrische visie (*mijn dorp de wereld*) er ook voor zorgen dat burgers hun voeling met de globale publieke sfeer verliezen doordat ze onvoldoende zicht hebben op de internationale context van een gebeurtenis (Joye, 2010; Lee et al., 2005; Manning, 2001; Sambrook, 2010; Wouters, De Swert & Walgrave, 2009; Goris, 2014).

4.2 Het journalistieke bronnengebruik in een nieuwe maatschappelijke context

De organisatorische en maatschappelijke context van journalistiek heeft de laatste jaren een aantal belangrijke veranderingen ondergaan ten gevolge van de introductie van nieuwe technologieën en de daaruit volgende evolutie naar een netwerkmaatschappij en de globalisering van het maatschappelijk leven (Castells, 2008), die ook gevolgen hebben voor het journalistieke bronnengebruik en bijgevolg ook voor de nieuwstoeegang van verschillende maatschappelijke actoren. In de literatuur is men het er echter nog niet eens over of die gevolgen positief dan wel negatief te noemen zijn.

4.2.1 Rationalisatie van nieuwsproductie

De politiek-economische traditie waarschuwt voor de negatieve impact van commercialisering en technologische ontwikkelingen op de kwaliteit van journalistieke producten (bijvoorbeeld Davies, 2008; Lewis et al., 2006). Door de evolutie naar een globale en geliberaliseerde nieuwsmarkt worden journalisten geconfronteerd met een steeds hogere werkdruk door enerzijds kostenbesparingen en anderzijds de toenemende vereiste - door de beschikbaarheid van nieuwe technologieën - om steeds meer en steeds sneller nieuws te produceren waardoor de beschikbare tijd voor het redactionele nieuwsgaring- en besluitvormingsproces afneemt en de macht van informatiebronnen toeneemt (Broersma & Graham, 2012; Davies, 2008; McNair, 1998). Ook de Vlaamse media ondervonden de trend naar cost-cutting de afgelopen jaren aan den lijve. Sinds 2002 konden we een dalende trend vaststellen in het aantal journalisten dat op Belgische krantenredacties tewerkgesteld is (De Bens & Raeymaeckers, 2010). De ontslaggolf in 2009 als reactie op de financiële crisis eind 2008 raakte de Vlaamse nieuwsmidia in het hart van hun redactionele activiteiten. Bepaalde redacties moesten sterk inleveren; de kwaliteitskrant *De Morgen* werd verhoudingsgewijs het hardst getroffen. Liefst dertien journalisten van de al beperkte redactie moesten baan ruimen, maar ook op andere nieuwsredacties werd gesnoeid. Bij krantengroep Corelio (*De Standaard* en *Het Nieuwsblad*) moesten tien journalisten vertrekken. Op de nieuwsdienst van de Vlaamse Media Maatschappij (VMMa) waren de besparingen minder zichtbaar, maar bij de openbare omroep werd beslist om over een periode van twee jaar 150 vertrekkende personeelsleden niet te vervangen (Vanheerentals, 2009). Deze ontwikkelingen op de Vlaamse nieuwsmarkt zorgden voor een heropleving van het maatschappelijke debat over de gevolgen van de financieel-economische crisis voor de kwaliteit van de nieuwsmidia. De Vlaamse regering organiseerde op 19 maart 2009 een eerste Staten-Generaal van de Media, een initiatief dat politici, mediaprofessionals en academici samenbracht om over het onderwerp te debatteren. Het debat werd ook gevoerd in de nieuwsmidia zelf (Joye, 2010; Wouters, De Swert & Walgrave, 2009). Zo waarschuwden de redacties van *De Standaard*, *Het Nieuwsblad* en *De Morgen* in een gezamenlijk opiniestuk dat de ontslaggolf gevolgen zou hebben voor de kwaliteit van de Vlaamse pers. In het zoeken naar verklaringen dachten zij voornamelijk aan de toenemende nadruk op winstmaximalisatie en rationalisatie. Ook de Vlaamse Vereniging van Journalisten (VVJ) stelde de besparingsplannen van de mediagroepen in vraag door te wijzen op hun nog steeds riantе winstcijfers en overnameplannen. Dat De Persgroep tijdens de ontslagronde op de redactie van *De Morgen* tegelijk ook de overname van het Nederlandse PCM Media kon realiseren, versterkt dit vermoeden (Vanheerentals, 2009).

Eind 2013, begin 2014 volgde een nieuwe concentratiegolf in het Vlaamse krantenlandschap, nadat de Vlaamse Mededingingsautoriteit in oktober 2013 toestemming gaf aan Corelio (*De Standaard*, *Het Nieuwsblad*) en Concentra (*Gazet van Antwerpen*, *Belang van Limburg*) om

hun krantentitels samen onder te brengen in Het Mediahuis. Enkele dagen later volgde de aankondiging van een nieuwe ontslagronde die het gevolg is van ontstane synergiën. Zo is het plan opgevat om de hoofdzetel van Het Mediahuis te vestigen in Antwerpen, waar de redactie van *Het Nieuwsblad* zal worden samengebracht met die van de *Gazet van Antwerpen*. De 205 aangekondigde ontslagen (20% van het personeelsbestand) hebben dan ook niet enkel betrekking op ondersteunende diensten, maar zullen ook minstens 67 journalisten verdeeld over de vier redacties raken (De Ruyter, Dendooven & Temmerman, 6 november 2013). Volgens Pol Deltour van de Vlaamse Vereniging voor Journalisten zal de schade van deze opnieuw grotendeels bedrijfseconomische logica waarschijnlijk echter veel groter zijn gezien hij vreest dat ook veel losse medewerkers of freelancers hun baan zullen verliezen: “*We krijgen sowieso minder journalistieke meerwaarde en creativiteit en dus een verlies aan nieuwsaanbod*” (rdc, 6 november 2013).

Deze tendens geldt ook - misschien zelfs het meest - voor buitenlandredacties. Vlaamse journalisten van de nieuwsredacties van VRT en vtm, wijzen allen op beperkte of ingekrompen buitenlandredacties en een toenemende afhankelijkheid van de internationale nieuwsagentschappen (Wouters, De Swert & Walgrave, 2009). Wat betreft kranten zijn er geen recente cijfers beschikbaar over het aantal journalisten op buitenlandredacties en het aantal correspondenten, maar wellicht liggen ze in dezelfde lijn als de cijfers voor de omroepen, gezien de algemene crisis die het Vlaamse medialandschap sinds eind 2008 doormaakt. Zo geeft de Pauw (2005) aan dat *De Standaard* in 2000 al zijn buitenlandse correspondenten terugriep om de aandeelhouders een beter rendement te bezorgen. In 2009 stelde de buitenlandredactie van de VRT-nieuwsdienst 12 mensen te werk, waarvan er echter elke dag slechts vier of vijf aan het werk zijn. Bij vtm is de situatie nog veel dramatischer, met slechts twee voltijdse buitenlandjournalisten (Wouters, De Swert & Walgrave, 2009). Toch benadrukt de VRT haar unieke positie in het Vlaamse medialandschap door sterk in te zetten op eigen internationale nieuwsgaring met momenteel drie vaste correspondenten in Nederland (Sabine Vandeputte), de Verenigde Staten (Tom Vandeweghe), en China (Stefan Blommaert) (Van Goolen, 2012). Al moeten we hierbij natuurlijk meteen opmerken dat het hierbij gaat om vaste bureaus in een buurland, en een traditionele en opkomende politiek-economische grootmacht. In 2014 kondigde de VRT echter aan om af te stappen van vaste correspondenten en voortaan te werken met zogenaamde ‘pop-up’ correspondenten die overal ter wereld ingezet kunnen worden naargelang van de gebeurtenissen. Verder stelden De Swert en Wouters (2011) vast dat het bronnengebruik en de nieuwsinhoud van nieuws over China op de VRT - ondanks de aanwezigheid van een correspondent in China - weinig verschilt van de verslaggeving op vtm. In de onderzochte periode 2008-2009 bleek Tom Vandeweghe (die toen in China gestationeerd was) in te staan voor *slechts* een vijfde van de artikels over China op VRT terwijl de publieke omroep voor het grootste deel van haar verslaggeving afhankelijk bleef van de internationale nieuwsagentschappen. Ondanks de duidelijk grotere aandacht voor *civil society* bronnen en gewone burgers in het werk van de correspondent, bleek die kwantitatief gezien te verdrinken in de grotere hoeveelheid berichten die vanuit het thuisfront geproduceerd werden op basis van aangeleverde informatie van nieuwsagentschappen en andere bronnen. Toch wil dit daarom niet zeggen dat een correspondent niets toevoegt aan de kwaliteit van buitenlandnieuws, gezien de impact van individuele nieuwsberichten op het publiek niet mag onderschat worden bij hun opinievorming over een bepaalde regio (De Swert & Wouters, 2011).

4.2.1.1 De verhoogde werkdruk geeft aanleiding tot churnalism

Verskillende onderzoekers zijn erg streng voor journalisten die zouden veranderd zijn van actieve nieuwsverzamelaars naar passieve doorgeefluiken van eenzijdige informatie van actieve nieuwsbronnen (Davies, 2008; Lewis et al., 2006; O'Neill & O'Connor, 2009).

Churnalism is een term die geïntroduceerd is door Nick Davies (2008) in zijn bekende boek *Flat Earth News* (Nederlandse vertaling *Gebakken Lucht*) waarmee hij verwijst naar het produceren van journalistieke content in grote hoeveelheden, bijna als een vorm van lopende band productie. De hoge werkdruk maakt het moeilijker voor journalisten om de rol van controlerende vierde macht uit te oefenen en maakt de journalistiek vatbaarder voor manipulatie door bronnen. Het traditionele gebruik van materiaal van nieuwsagentschappen en gerecycleerde artikels van andere *media brands* is onder de invloed van *churnalism* uitgebreid met het gebruik van public relations content (Davies, 2008; De Keyser, 2010; Franklin, 2011; Petley, 2011). Toch zijn deze twee types aangeleverd nieuws substantieel verschillend, met een journalistieke versus een niet-journalistieke oorsprong. Journalisten stellen dan ook doorgaans dat het pr-materiaal - in tegenstelling tot informatie van journalistieke oorsprong - ontbreekt aan *source credibility* en nemen daarom in de meeste gevallen een zeer kritische houding in ten opzichte van pr-materiaal (McIntosh White, 2012; Prenger et al., 2011; Salter, 2005). De verweving van public relations en journalistiek houdt zelfs een expliciet gevaar in, in die zin dat de effectiviteit van journalistiek om zijn normatieve rol in de democratie te vervullen erdoor vermindert (Salter, 2005). Journalisten die geconfronteerd worden met krimpende middelen vallen echter sneller terug op pr-materiaal om het volume nieuwsoutput in stand te houden (Manning, 2001; McIntosh White, 2012; McManus, 2009; McNair, 2000; Prenger et al., 2011). Mark Deuze (persoonlijke mededeling, 2013, 6 februari) en Grünberg en Pallas (2012) stellen dat de meeste mensen dan wel een geïdealiseerd beeld mogen hebben van journalistiek, maar dat veel nieuws in de praktijk geproduceerd wordt door niet-media bronnen (bijvoorbeeld pr-professionals, burgerjournalisten) en dat het nieuwsproductieproces dan ook bestudeerd zou moeten worden buiten de context van de nieuwsredactie. Dinan en Miller (2009) sluiten zich aan bij het standpunt dat men de analyse van nieuwstoegang niet moet starten bij de nieuwsmedia, maar bij de strategieën en activiteiten van bronnen om de nieuwsagenda te bepalen, met een focus op de private belangen die ze daarmee nastreven (*sociology of sources*, cf. 4.1.1).

De cost-cutting trend in de journalistieke sector loopt immers parallel met steeds grotere investeringen in en professionalisering van public relations, zowel bij overheidsorganen als bij een verscheidenheid aan andere actoren die zichzelf proberen op te werken tot nieuwsbronnen met een aura van autoriteit. Gandy (1982) spreekt in dit verband van *informatiesubsidies* om de nadruk te leggen op de wederzijdse voordelen van public relations. Bronnen *subsidiëren* de massamedia door de kosten van nieuwsgaring en nieuwsproductie te verlagen en de *workload* voor journalisten beheersbaar te helpen houden. In ruil daarvoor verkrijgen ze toegang tot het nieuws. Hoewel het gebruik van informatiesubsidies in het nieuws vooral in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië een uitgebreid fenomeen is, speelt dezelfde dynamiek zich af over de hele wereld (Dinan & Miller, 2009). Al sinds de jaren 1920 worden in de Verenigde Staten studies opgezet om het gebruik van pr-materiaal in het nieuws te onderzoeken. Ondanks de enorme verscheidenheid in de gehanteerde methodologieën blijken de resultaten nooit heel ver van elkaar af te liggen. De meeste studies schatten het aandeel nieuwsberichten dat *aantoonbaar* gebruik maakt van informatiesubsidies telkens tussen 40 en 55 procent (Prenger et al., 2011; Reich, 2010). In Vlaanderen is vooral de onderzoeksgroep News, Talk & Text van de Universiteit Gent gekend voor haar lange

(voornamelijk etnografische en linguïstische) onderzoekstraditie rond het gebruik van pr-materiaal in nieuwsberichten, die startte met het doctoraatsonderzoek van Geert Jacobs (1997) over preformulatie in persberichten. De studie van Jacobs toonde aan dat persberichten een aantal kenmerken vertonen die het makkelijk maken voor journalisten om persberichten letterlijk te kopiëren in hun nieuwsberichten, onder andere het gebruik van sterke koppen zoals in kranten, een bondige inleiding, referenties aan de eigen persoon of organisatie in de derde persoon, en het gebruik van citaten (zie bijvoorbeeld ook Jacobs, 2011; Sleurs, Jacobs & Van Waes, 2003; Sleurs & Jacobs, 2005; Van Hout & Jacobs, 2008, 2010; Van Hout, Pander Maat & De Preter, 2011). Ook binnen het *Center for Journalism Studies* van de Universiteit Gent werd al onderzoek gevoerd naar het gebruik van pr-materiaal door journalisten. Op basis van de vorige golf van de journalistenenquête (2008) stelde De Keyser (2010) vast dat 57% van de Vlaamse journalisten *dagelijks* persberichten raadpleegt. Persconferenties (15%) zijn veel minder populair hetgeen de onderzoeker verklaart door het feit dat het tijdseconomisch niet vanzelfsprekend is om elke dag te investeren in de verplaatsing naar en het bijwonen van persconferenties, terwijl ze vaak niet noodzakelijk zijn om informatie te verzamelen (vaak is er ook een persbericht voorhanden). 22 procent van de journalisten redigeert *dagelijks* persberichten zonder er eigen nieuwsgaring aan toe te voegen. Bij 3% van de journalisten staat het zelfs in hun top 3 van dagelijkse bezigheden. We moeten hierbij wel opmerken dat deze cijfers niets zeggen over het precieze *volume* pr-materiaal dat op Vlaamse nieuwsredacties gebruikt wordt. Daarvoor kunnen we terecht bij onderzoek van Van Leuven en Raeymaeckers (2011) die op basis van een kwantitatieve inhoudsanalyse van 427 binnenlandse nieuwsberichten in *De Morgen* en *De Standaard* expliciete verwijzingen naar persberichten of persconferenties ontdekten in 113 (26.5%) artikels, waarvan dubbel zo veel in *De Morgen* als in *De Standaard*. Daarmee bevestigt deze studie de bevindingen van Hijmans et al. (2011) voor de Vlaamse kwaliteitskranten. De Vlaamse kwaliteitskranten scoren beter dan de Britse media (Lewis et al., 2006, 54%), maar wel slechter dan de Nederlandse pers (2%) (Buijs et al., 2009; Hijmans et al., 2011). We vermoeden niettemin dat de grote verschillen ook deels toe te schrijven zijn aan de gehanteerde methoden en verschillende niveaus van brontransparantie in de nieuwsmedia van de bestudeerde landen. Van Leuven, Deprez en Raeymaeckers (2013) herhaalden hun studie ook voor het buitenlandnieuws in *De Standaard*, *De Morgen*, *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws* (N=4515) en stelden daarbij vast dat 11.1% van de artikels aantoonbaar gebruik gemaakt had van pr-materiaal. Het merendeel van die pr-sporen bleek echter betrekking te hebben op de vermelding van woordvoerders, terwijl vermeldingen van persberichten en persconferenties slechts voorkwamen in 1.7% van de artikels. Mainstream bronnen haalden volgens deze studie via pr-activiteiten driemaal vaker het Vlaamse buitenlandnieuws dan gewone burgers en andere alternatieve nieuwsactoren zoals ngo's en vrijwilligersorganisaties.

Een belangrijke vaststelling in verschillende studies is dat er een belangrijke overlap bestaat tussen het materiaal van nieuwsagentschappen en pr-materiaal. Zo stelden Lewis et al. (2006) vast dat 47% van de nieuwsberichten uit hun analyse die volledig of deels gebaseerd waren op pr-materiaal ook sterke gelijkenissen vertoonden met berichten van nieuwsagentschappen. In totaal bleek voor slechts 12% (kranten) en 18% (televisie) van de artikelen zekerheid te bestaan dat journalisten zelf het onderwerp en de inhoud hadden aangedragen, een bevinding die bevestigd werd in gelijkaardig onderzoek van één Britse kwaliteitskrant (Knight, 2011). Ook een gelijkaardig onderzoek in Nederland (Buijs et al., 2009) toonde aan dat pr-materiaal zelden rechtstreeks als bron voor berichtgeving gebruikt wordt, maar dat het in de meeste gevallen de krantenkolommen bereikte via overgenomen materiaal van nieuwsagentschappen. In Vlaanderen stelde De Keyser (2010) op basis van survey-onderzoek vast dat 84% van de Vlaamse journalisten die voor een nieuwsagentschap werken *dagelijks* gebruik maken van

informatie in persberichten (t.o.v. *slechts* 57% bij de gemiddelde journalist), en dat 32% van hen dagelijks minstens één persconferentie bijwoont (t.o.v. *slechts* 15% bij de gemiddelde journalist). Deze bevinding is niet verwonderlijk gezien voornamelijk journalisten die werken voor nieuwsagentschappen klagen over de groeiende werkdruk en dus nog veel meer hinder ondervinden om hun rol op een adequate manier te vervullen (Buijs et al., 2009; Lewis et al., 2006). Nieuwsagentschappen zijn misschien wel nog meer dan de mainstream media onderhevig aan de rationalisatietendens en beschikken over onvoldoende middelen om het nieuws te verslaan. Net als bij de meeste andere media moet er niet alleen meer nieuws geproduceerd worden, maar gaan de meeste nieuwsagentschappen hun diensten ook steeds meer diversifiëren om hun inkomsten uit te breiden of veilig te stellen. De reeds overbelaste journalisten krijgen er nog een aantal nieuwe taken bij zoals de productie van video/audio, weerberichten, tv-gidsen, en allerhande diensten voor adverteerders (Buijs et al., 2009; Davies, 2008; Dinan & Miller, 2009; Lewis et al., 2006). Dit laatste voorbeeld is een tendens die we ook in Vlaanderen (en Nederland, zie Prenger et al., 2011) opmerken. Zo stellen we vast dat het nationale nieuwsagentschap Belga om extra inkomsten te verwerven sinds enkele jaren niet alleen redacties als klanten heeft, maar ook *corporate services* aanbiedt aan bedrijven. Commerciële instellingen kunnen bijvoorbeeld bij de dienst Belga E-poll een opiniepeiling (lees: *persbericht*) bestellen waarvan de resultaten door Belga naar alle Belgische nieuwsredacties worden doorgestuurd. Academici en de Vlaamse Vereniging van Journalisten (VVJ) stellen zich vragen bij deze praktijk die: “*ondergedompeld zit in een louter commerciële sfeer die vervolgens vertaald wordt als ‘nieuws’ onder het nadrukkelijk Belgalabel (...) het is deontologisch bijzonder dubbelzinnig dat een persagentschap zich actief inlaat – c.q. klanten stimuleert – tot de productie/aanmaak van nepnieuws*” (Vancaeneghem & Callewaert, 2010, 21 december).

De integratie van de pr- en de nieuwsindustrie bevindt zich nog in een eerste fase, maar het is een tendens die onafhankelijke nieuwsvoorziening onmogelijk maakt (Dinan & Miller, 2009). Heel wat persberichten komen indirect (en vaak onherkenbaar) op redacties terecht in een *multi-staged process of news sourcing* of een *ladder of news sourcing* (Franklin, 2011, p.101), hetgeen ook mede verklaart waarom de meeste studies een relatief bescheiden *aantoonbaar* aantal sporen van persberichten terugvinden in de nieuwsoutput (bijvoorbeeld Buijs et al., 2009).

De publieke verontwaardiging over een aantal nieuwsberichten met *verzonnen* aangeleverd nieuws in de Vlaamse media heeft ondertussen aangetoond dat de grenzen bereikt zijn. Daarnaast kunnen we ook een aantal voorbeelden geven van opzettelijk foutieve persberichten die eveneens ongecontroleerd werden overgenomen door verschillende media. Een voorbeeld dat veel stof deed opwaaien was de integratie van het *verzonnen* nieuws in alle media, zelfs in de kwaliteitsmedia, als zouden liberale kiezers de beste seks hebben. Ook het *onderzoekresultaat* dat de Vlamingen, en niet de Belgen, het predicaat verdienen de besten van de Galliërs te zijn, werd niet gecheckt en opgenomen, opnieuw ook door kwaliteitsmedia als *De Standaard*. De regionale krant *Het Belang van Limburg* ontdekte het bedrog en hield haar kolommen gesloten. Achteraf bleek dat de verzonnen persberichten de wereld ingestuurd werden in het kader van een nieuw satirisch consumentenprogramma *Basta* (Platteau, 2010, 16 juni). De makers wilden zo onder de aandacht brengen dat het ook voor Vlaamse journalisten verleidelijk kan zijn om niet gecheckte persberichten over te nemen om de werkdruk te verlagen, zelfs wanneer de geloofwaardigheid ervan ver te zoeken is. Inmiddels hebben een aantal Vlaamse journalisten zich verenigd in verschillende bottom-up organisaties, die *churnalism* een tegenstem willen geven. De bekendste daarvan is het *online news lab Apache*, (°24 februari 2010), dat gegroeid is uit de blog *De Werktitel* (°14 oktober

2009), een initiatief van een aantal ontslagen journalisten van *De Morgen* dat zich als voornaamste doel stelt om “*degelijke, ongebonden kwaliteitsjournalistiek en onderzoeksjournalistiek*” te brengen en daarbij te streven naar “*unieke berichtgeving. We durven verrassen. We verlaten de platgetreden paden en brengen verhalen die de wereld bepalen. Uw wereld. We verdiepen ons in bestofte dossiers, geven een platform aan opinies die niet worden gehoord en leveren de bouwstenen voor een degelijk maatschappelijk debat*” (Apache, 2013). Apache bevat ook de rubriek *Mediakritiek* (voorheen (*)*nvdr*) waarin de nieuwsberichtgeving aan een kritisch journalistiek onderzoek onderworpen wordt en waarin op regelmatige basis voorbeelden van *churnalism* in Vlaanderen gepubliceerd worden (Apache, 2011, 17 januari). Een ander bekend voorbeeld is de blog *Mediakritiek* (°3 mei 2008 tot november 2013), een initiatief van het *Fonds Pascal Decroos* dat journalisten en mediaprofessionals, maar ook lezers met een mening over mainstream media, oproept om eigen werk en dat van collega's te wegen, en om te reageren op analyses van anderen (Mediakritiek, 2008). Ook de traditionele nieuwsorganisaties zelf organiseerden reeds verschillende initiatieven, zoals bijvoorbeeld *De Standaard* waar een ombudsman sinds september 2010 in een wekelijkse rubriek klachten van lezers of betrokkenen behandelt, eventueel onjuiste berichtgeving rechtzet, en onvolledige berichtgeving aanvult of nuanceert (Vandermeersch, 2010). De komst van dergelijke initiatieven in het Vlaamse medialandschap illustreert dat het debat over *churnalism* zeer actueel is en niet langer alleen binnen de academische wereld wordt gevoerd, maar ook medestanders heeft in het professionele veld.

4.2.1.2 Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren

Verschillende auteurs stellen dat de toenemende journalistieke afhankelijkheid van voorverpakt nieuws aanleiding kan geven tot een versterking van de ongelijke nieuwstoegang gezien de middelen om informatiesubsidies te produceren ongelijk verdeeld zijn (Dahlgren & Gurevitch, 2005; Herman & Chomsky, [1988] 2012; Wolfsfeld, 2011). Zo toonde internationaal en nationaal onderzoek van Lewis et al. (2006), Van Leuven en Raeymaeckers (2011) en Hijmans et al. (2011) aan dat pr-materiaal in nieuwsberichten vooral afkomstig is van mainstream bronnen, met name de overheid, politici en de bedrijfswereld. Slechts zelden haalden vakbonden en burgers het nieuws via pr-activiteiten, en ngo's slaagden hier al helemaal niet in bij de onderzochte artikels. Toch kunnen we stellen dat de klassieke mainstream bronnen vandaag veel meer voor media-aandacht moeten knokken, onder andere door dat ook niet-mainstream bronnen hun pr-activiteiten geprofessionaliseerd hebben (Blumler & Gurevitch, 2005; Davis, 2000; Manheim, 1998; Manning, 2001; McNair, 1998). Vooral sinds begin de jaren 1990 treden de eigen (online) media van sociale bewegingen steeds prominenter naar voor als *news source organizations* die op maat gemaakte mediapakketten aanbieden aan de mainstream media. Internationale ngo's hebben hun autoriteit als betrouwbare nieuwsbron uitgebouwd door middel van uitgekiende mediastrategieën waardoor rond hen een aura van expertise ontstaat. Dat gebeurt bijvoorbeeld door op regelmatige tijdstippen expertonderzoek en verhaalideeën op te zetten voor journalisten, onder andere via samenwerking met andere partijen zoals wetenschappers (Aday & Livingston, 2008; Cottle & Nolan, 2007; Davis, 2000, 2010; Livingston & Asmolov, 2010; Manning, 2001; Schlesinger, 1990). Ngo's dragen vandaag bij aan het publieke debat in hun expertisegebied door zelf de rol van nieuwsverzamelaar op te nemen en dat materiaal direct aan redacties te bezorgen (Aday & Livingston, 2008; Davis, 2010; Sambrook, 2010; Vargas & Paulin, 2007). Hermans, Vergeer en Pleijter (2011) stelden vast dat 77.1% van de bevraagde Nederlandse journalisten websites van ngo's als een (zeer) geloofwaardige nieuwsbron beschouwen, waarmee ngo's enkel overheidswebsites (83.4%) en nieuwswebsites (88.7%) aan zich vooraf moeten laten gaan, en bedrijven en andere belangengroepen achter

zich laten. Interviewonderzoek van Joye (2010) met Vlaamse journalisten toont aan dat deze tendens ook in Vlaanderen merkbaar is.

De nieuwe autoriteit van ngo's wordt versterkt door het groeiend wantrouwen bij journalisten en het publiek in politieke instituties, die er onvoldoende in slagen de problemen in de globale netwerkmaatschappij aan te pakken, terwijl ngo's steeds prominenter naar voor treden als pleitbezorgers van het publieke belang die de beleidsleegte in de globale publieke sfeer met betrekking tot specifieke mensenrechten en universele problemen zoals de klimaatopwarming trachten op te vullen (Aday & Livingston, 2008; Blumler & Gurevitch, 2005; Castells, 2008; Davies, 2008; Davis, 2000). Veel auteurs geven de pr-inspanningen van internationale ngo's dan ook veel kans op slagen, hetgeen aanleiding kan geven tot een verbreding van de nieuwstoegang. Op die manier kan een breder gamma aan standpunten en informatie verspreid en gelegitimeerd worden (Aday & Livingston, 2008; Curtin, 1999; Davis, 2010; Joye, 2010; Vargas & Paulin, 2007). Zeker op het vlak van buitenlandnieuws is dit een belangrijke ontwikkeling, waarbij internationale ngo's nieuws kunnen afleveren over niet-westerse landen, die in veel gevallen niet gecoverd worden door nieuwsagentschappen.

Davis (2000, 2010) nuanceert dit optimisme en stelt dat internationale ngo's het democratische deficit in de nationale en globale politieke scène nog niet afdoende kunnen opvullen. Ze focussen op *single issues* en hoeven geen rekening te houden met grotere en meer complexe groepen, financiën en bezorgdheden. Ze zijn zelfbenoemd, streven naar hun eigen belangen en kunnen niet ter verantwoording geroepen worden of verkiesbaar gesteld worden. Auteurs die optimistisch zijn over belangengroepen onderschatten vaak ook de communicatieve macht van beter uitgeruste bedrijven, grote instituties en gevestigde belangen die vaak ook hun voordeel halen uit de bureaucratische affiniteit tussen henzelf en mediaorganisaties (cf. Fishman, [1980] 1999, zie 4.1.1) (Davis, 2000, 2010; Manning, 2001). Als gevolg daarvan hebben zij veel meer kans om gepresenteerd te worden als gezaghebbende, respectabele en machtige bron en dus om hun traditionele *primary definition* voordeel te behouden (Hall et al., [1978] 1999).

4.2.2 Technologische innovaties

Een aantal auteurs stellen dat globalisering en digitalisering op een positieve manier geleid hebben tot veranderingen in de journalistieke praktijk, en dat vooral sinds de ontwikkeling van sociale media applicaties in de 21ste eeuw (Franklin, 2012; Heinrich, 2011a; McNair, 1998). Sommige auteurs menen dat de crisis van de mediasector of de nieuwsindustrie (cf. 4.1.2) niet per se ook de crisis van de journalistiek hoeft te zijn. Zij stellen dat we niet zozeer moeten focussen op de negatieve gevolgen van technologische ontwikkelingen, met rationalisatie en inkrimpingen van (buitenland)redacties. Volgens sommige auteurs was het traditionele model van (buitenland)journalistiek gedateerd, en hoeft het niet per se een negatieve ontwikkeling te zijn dat vaak onproductieve buitenlandse bureaus zijn opgedoekt en moeten we vooral oog hebben voor de toegenomen mogelijkheden voor goedkopere en diverse nieuwsgaringpraktijken die sociale media en de bestaande globale netwerken bieden (bijvoorbeeld Hamilton & Jenner, 2004; Heinrich, 2011a; Sambrook, 2010). In deze paragraaf ligt de focus op de mogelijkheden die technologische ontwikkelingen bieden voor een nieuwe vorm van (buitenland)journalistiek, met mogelijkheden voor een verbrede nieuwstoegang voor een grote verscheidenheid aan nieuwsbronnen. Het nieuwe medialandschap biedt immers kansen om (internationale) gebeurtenissen op geheel nieuwe manieren te verslaan (Franklin, 2012; Hamilton & Jenner, 2004; Yemma, 2007). Verschillende auteurs zien mogelijkheden voor een evolutie naar *network* of *networked* journalistiek die gebaseerd is op een uitgebreid

netwerk van nationale en transnationale informatieleveranciers, -producenten, en -distributeurs waardoor een grotere verscheidenheid aan bronnen een stem kunnen krijgen in het nieuws. Deze auteurs zien met andere woorden de mogelijkheid voor een verbrede nieuwstoegang voor alternatieve nieuwsactoren (Beckett, 2008; Heinrich, 2011a; Hermida, Lewis & Zamith, 2012).

4.2.2.1 Nieuwe mogelijkheden in netwerkjournalistiek

Door globalisering en digitalisering is de snelheid van nieuwsverspreiding ontzettend toegenomen en kan een grotere verscheidenheid aan actoren dankzij interactieve technologieën vandaag een bijdrage leveren aan het nieuwsproductieproces (Beckett, 2008; Heinrich, 2011a, 2013; Hermida, Lewis & Zamith, 2012; Livingston, 2007). Het internet is een *push-pull medium* dat niet alleen journalisten, maar ook alle internetgebruikers toelaat om zowel informatie in de virtuele sfeer te verspreiden (*push*) als selectief informatie te verzamelen (*pull*) van een enorme verscheidenheid aan bronnen die online beschikbaar zijn (Heinrich, 2011a, p.54). Meer specifiek focussen de meeste auteurs op Web 2.0 applicaties of sociale media vanwege hun kwaliteiten om niet alleen informatie of *user-generated content* (UGC) te verzamelen (*pull*) of te verspreiden (*push*), maar ook relaties met andere gebruikers op te bouwen en te onderhouden (*netwerken*) (Papacharissi & Mendelson, 2011; Papathanassopoulos, 2011; Verweij, 2012). Sociale media maken het mogelijk voor hun gebruikers om informatie op een goedkope, interactieve, dynamische en directe manier te verspreiden in hun *netwerk* (Bélair-Gagnon, 2011; Hermida, 2010) en kunnen gedefinieerd worden als een groep van internet *applicaties* die gebaseerd zijn op de technologische basis van Web 2.0 en die de creatie en uitwisseling van user-generated content mogelijk maken via *many-to-many* communicatie in horizontale communicatienetwerken (Kaplan & Haenlein, 2010).

Dankzij de populariteit¹ van sociale media zijn er vandaag meer nieuwsverspreiders, die niet beperkt zijn tot professionele journalisten, maar uitgebreid zijn naar overheden, ngo's, bloggers, enzovoort (Beckett & Ball, 2012; Broersma & Graham, 2012; Heinrich, 2011a, 2013; Opgenhaffen & Van Belle, 2012). Daarnaast kunnen reporters vandaag online *tools* gebruiken om nieuws en informatie te verzamelen, feiten te controleren en bronnen te ontdekken of te contacteren (Beckett & Ball, 2012; Machill & Beiler, 2011; Wolfsfeld, 2011). Door de mogelijkheden tot *many-to-many* netwerkcommunicatie wordt ten slotte de traditionele top-down informatiestroom minder prominent terwijl onmiddellijke feedback en actieve participatie van gebruikers bevorderd wordt. De fusie van interpersoonlijke en massacommunicatie verbindt publieken met massamediaproducten in één genetwerkte mediamatrix (Beckett, 2008; Cardoso, 2011; Castells, 2008, 2010). Samengevat kunnen we stellen dat globalisering en digitalisering van de mediasector leiden tot decentralisering van nieuwsproductie en -verspreiding en tot non-lineariteit van nieuwsstromen in een steeds meer globale nieuwsomgeving. De mogelijkheid om in *real time* te communiceren met elke (digitale) hoek van de wereld heeft het bereik van journalistieke productie en verspreiding immers enorm uitgebreid (Heinrich, 2011a; Livingston, 2007; Sweetser Trammell & Perlmutter, 2007; Wolfsfeld, 2011). Verschillende auteurs stellen dan ook dat Castells model van de netwerkmaatschappij (1996) ook toegepast kan worden op de studie van journalistiek,

¹ In oktober 2012 bereikte Facebook de magische grens van 1 miljard profielen. Ook Twitter telt ondertussen meer dan 200 miljoen *actieve* gebruikers, Google+ meer dan 135 miljoen. Ook andere sociale netwerksites zoals Pinterest en Tumblr kunnen spectaculaire groeicijfers voorleggen. Een grote meerderheid van die gebruikers logt minstens één maal per dag in. We kunnen dus stellen dat sociale media voor vele mensen deel zijn gaan uitmaken van het dagelijks leven (Demuyne, 2013).

waarbij het netwerk in de journalistieke praktijk, net zoals in het sociale leven, het centrale productie- en organisatiemodel wordt dat gebaseerd is op informatietechnologieën. Journalistieke organisaties dienen volgens deze auteurs dan ook een structurele transformatie te ondergaan om journalisten op de juiste manier uit te rusten om door de nieuwe (globale) informatiesfeer te navigeren. Het concept *network journalism* poogt met andere woorden een beschrijving te geven van de ontluikende journalistieke sfeer dat een nieuw organisatorisch raamwerk voor journalistieke operaties weerspiegelt (Heinrich, 2011a). Met betrekking tot het journalistieke bronnengebruik is vooral de vaststelling belangrijk dat online netwerken nieuwe mogelijkheden bieden om gemakkelijker en sneller in contact te komen, niet alleen met een beperkt groepje traditionele informatiebronnen (bijvoorbeeld nieuwsagentschappen, politici, pr-professionals), maar in toenemende mate ook steeds meer met niet-mainstream bronnen zoals bloggers, twitteraars, burgerjournalisten, alternatieve media van ngo's of sociale bewegingen, die kunnen optreden als *vital information deliverers* (Heinrich, 2011a, p.214). Door de beide met elkaar te combineren, kan gestreefd worden naar evenwichtige nieuwsberichtgeving die een complex en meer accuraat beeld van de gebeurtenissen schetst. Elk van deze bronnen heeft toegang tot stukjes informatie die op basis van traditionele nieuwsroutines misschien over het hoofd zouden kunnen gezien worden en die kunnen bijdragen aan het globale beeld van een nieuwsverhaal. Binnen de nieuwe, complexe globale communicatieruimte hebben informatie en interpretatieraamwerken voor nieuwsverhalen meerdere facetten (Hamilton & Jenner, 2004; Heinrich, 2011a, 2011b, 2013; Sweetser Trammell & Perlmutter, 2007; Volkmer, 2003).

De impact van digitalisering en globalisering laat zich misschien wel het sterkst voelen in het domein van buitenlandjournalistiek. Daar is het (vanwege de geografische afstand, cf. Gans, 1979) veel moeilijker om toegang te verkrijgen tot bronnen dan binnen de eigen nationale grenzen. Aangezien nieuwsorganisaties steeds meer te lijden hebben onder financiële druk, zijn buitenlandredacties vaak de eersten die voelen dat er in de kosten gesneden wordt waardoor nieuwsorganisaties vaak niet meer over een buitenlandcorrespondent beschikken. In een *network journalism sphere* (Heinrich, 2011a, p.204) hoeft dit echter niet te betekenen dat informatie van aan de andere kant van de wereld niet beschikbaar is. Nieuwe technologieën bieden bovendien mogelijkheden om informatie te verzamelen die ook door backpack of multimedia journalisten ter plaatse niet verzameld kan worden omdat ze er geen toegang tot hebben of omdat ze niet overal tegelijk kunnen zijn. Via het internet kunnen journalisten vanuit de redactie mensen contacteren en interviewen die een internationale gebeurtenis aan den lijve ondervonden hebben, of op zoek gaan naar inzichten bij mensen die kennis hebben van de betrokken mensen en plaatsen (bijvoorbeeld Cole & Hamilton, 2007; Sambrook, 2010). Bovendien laat de netwerksfeer toe om nieuws in toenemende mate te produceren vanuit een globaal perspectief (Berglez, 2008; Heinrich, 2011a, 2013). Buitenlandnieuws is immers nog altijd sterk verbonden met het 19de eeuwse idee van de natiestaat toen de media een belangrijke rol speelden in proces van natievorming en het nieuws daarom vooral gericht was op een nationaal referentieraamwerk, met veel aandacht voor officiële bronnen (Lee et al., 2005). Het gevolg daarvan is dat het internationale nieuws vaak gedomesticeerd of vertaald wordt voor het eigen nationale publiek. Door globalisering en glocalisering vervaagt de grens tussen binnenlandnieuws en buitenlandnieuws echter steeds meer. Beslissingen in een land kunnen ook een impact hebben op de bevolking van andere landen en daarom moet de berichtgeving deze interconnecties en complexiteit weerspiegelen. Journalistiek bevindt zich conceptueel niet langer in het centrum van één samenleving, maar wordt geïntegreerd in de communicatiecultuur van de globale netwerkmaatschappij (Castells, 2008; Hamilton & Jenner, 2004; Heinrich, 2011a; Livingston & Asmolov, 2010; Sambrook, 2010; Vargas & Paulin, 2007; Volkmer, 2003). Door in de berichtgeving van een internationale gebeurtenis

niet (alleen) het eigen nationale perspectief op te nemen, maar ook het lokale perspectief van de bevolking ter plaatse en de globale impact van de gebeurtenis - het globale perspectief - draagt het buitenlandnieuws bij aan een beter begrip van de verschillende dynamieken die spelen in de geglobaliseerde wereld. Bij een *global outlook* trachten journalisten uit te leggen hoe economische, politieke, sociale, en ecologische praktijken, processen en problemen in verschillende delen van de wereld elkaar beïnvloeden, met elkaar verbonden zijn, of gelijkaardige kenmerken vertonen (Berglez, 2008; Hafez, 2009; Heinrich, 2011a; Sambrook, 2010). Dit kan volgens verschillende auteurs alleen maar gebeuren door een verbreding van de informatiecirkels, door de pluraliteit aan stemmen op te nemen die binnenkomen vanuit een verscheidenheid aan informatiekkanalen, hetgeen vandaag mogelijk gemaakt wordt door de evolutie naar een netwerksfeer (Heinrich, 2011b). Dankzij de beschikbaarheid van digitale technologieën kunnen journalisten vandaag op een goedkope en efficiënte manier een globaal netwerk van mainstream en niet-mainstream contacten opbouwen, zodat ze een globale, lokale en alternatieve invalshoek op gebeurtenissen kunnen opnemen in het nieuws. Mogelijke informatieknooppunten zijn partnerschappen met journalistieke organisaties of journalisten in de rest van de wereld, de vele nieuwe kleine nieuwsorganisaties, maar ook burgerjournalisten, media-activisten, bloggers, enzovoort (Heinrich, 2011a; Sambrook, 2010).

4.2.2.2 Evolutie, geen revolutie

De vraag is in hoeverre nieuwsorganisaties zich reeds hebben aangepast aan deze veranderde context van nieuwsproductie, waarbij het netwerk het nieuwe model van journalistieke interactie zou kunnen worden. Deze netwerkstructuur vereist immers een grotere openheid van nieuwsorganisaties en een transformatie van de traditionele benadering van nieuwsverzameling, -productie en -verspreiding (Beckett & Ball, 2012; Franklin, 2012; Heinrich, 2011a, 2011b, 2013).

De meeste auteurs zijn terughoudend en stellen dat er in de praktijk van nieuwsproductie – op een paar uitzonderlijke gevallen na - nog maar weinig empirische bewijzen te vinden zijn voor de evolutie naar netwerkjournalistiek. Verschillende auteurs stelden vast dat - zeker bij krantenjournalisten - de klassieke nieuwsgaringmethoden zoals telefoongesprekken en de klassieke journalistieke bronnen zoals nieuwsagentschappen, gerecycleerde artikels van andere nieuwsmedia en persberichten - nog altijd het populairst blijven (Knight, 2011; Lovink, 2012; Machill & Beiler, 2011; Paterson, 2006), ook in Vlaanderen (De Keyser, 2010). Met betrekking tot online tools hebben meerdere auteurs de steile opgang geobserveerd van Web 1.0 zoekmachines, e-mail, websites van private actoren, en online archieven (De Keyser, 2010; Machill & Beiler, 2011). Het gebruik van interactieve Web 2.0 sociale media platformen bij de nieuwsgaring² blijkt daarentegen nog grotendeels verwaarloosbaar (Bélair-Gagnon, 2011; Holcomb, Gross & Mitchell, 2011; Knight, 2011; Machill & Beiler, 2011). In 2008 stelde 27% van de Vlaamse journalisten (bijna) nooit een weblog te bezoeken, een online videofilmje te raadplegen (36%), te chatten (81%), sociale netwerksites te raadplegen (75%), of nieuwsgroepen/discussielijsten te volgen (68%) (De Keyser, 2010). In het vervolg van dit rapport zullen we echter op basis van de nieuwste golf van de journalistenenquête in 2013 vaststellen dat Vlaamse journalisten zich stilaan bewust aan het worden zijn van de toegenomen mogelijkheden die online netwerken kunnen bieden bij de nieuwsgaring, al moeten we ook realistisch blijven gezien de meerderheid van de journalisten het gebruik van

² Sociale media platformen worden wel in toenemende mate gebruikt als tool om zelf nieuws te verspreiden (*push*), om de nieuwsorganisatie te promoten, en om de band met het publiek te onderhouden, maar deze applicaties vallen buiten het bereik van deze studie (Broersma & Graham, 2012; Cozma & Chen, 2013; Heinrich, 2013; Holcomb, Gross & Mitchell, 2011).

Web 2.0 tools nog niet heeft opgenomen in de dagelijkse nieuwsroutines (zie 6.2). Wanneer journalisten toch verhalen via sociale media verzamelen, worden ze doorgaans voorgesteld als *een van de vele* getuigenissen - een willekeurige steekproef uit de grote hoeveelheid materiaal - of ze worden ver weg van de traditionele berichtgeving weggestopt in aparte secties (bijvoorbeeld *CNN iReport*). Het lijkt erop dat sociale media bronnen slechts zelden opgenomen worden in de traditionele verslaggeving (Heinrich, 2011b). Bovendien hebben verschillende onderzoeken aangetoond dat het merendeel van de informatie op het internet en sociale media sites afkomstig is van de traditionele nieuwsmedia, en dus niet zo vernieuwend is als vaak wordt aangenomen (Phillips & Witschge, 2012; Vis, 2013; Wolfsfeld, 2011).

Wat betreft de diversiteit aan bronnen die een stem krijgen in het nieuws, stelden evenzeer verschillende studies vast dat de trend naar netwerkjournalistiek voorlopig dode letter lijkt te blijven (Vargas & Paulin, 2007). Zo concludeerden Livingston en Bennett (2003) op basis van inhoudsanalytisch onderzoek van *CNN* buitenlandverslaggeving (1994-2001) dat nieuwe technologieën, die live reporting vanuit verre locaties mogelijk maken, weliswaar geleid hebben tot een groter aandeel *event-driven* of spontane internationale gebeurtenissen in het nieuws, maar dat journalisten daarbij nog altijd evenveel afhankelijk blijven van officiële bronnen (overheid en regering) voor informatie over de precieze omstandigheden, de acties die zullen ondernomen worden, enzovoort. Ze stelden enkel een verschuiving vast in de rol van die officiële bronnen van agenda setters voor institutionele, geplande gebeurtenissen naar bronnen die reageren op een *event-driven* gebeurtenis (Volkmer & Fridaus, 2013; Wolfsfeld, 2011). Lee et al. (2005) stelden eveneens vast dat de buitenlandberichtgeving ook in de 21ste eeuw gedomineerd wordt door mainstream bronnen, voornamelijk de overheid en de regering omdat zij optreden als de vertegenwoordigers van het *nationale belang*. De nieuwsmedia vertrouwen op politieke autoriteiten - voornamelijk het staatshoofd, het ministerie van Buitenlandse Zaken en de verschillende ambassades - om het buitenlands beleid vanuit het nationale belang te vertalen. In het geval dat journalisten zich wel tot sociale media richten bij de nieuwsgaring, wijzen sommige onderzoekers bovendien op het gevaar van *astroturfing* waarbij pseudo-groepen schijnbare onafhankelijke informatie promoten op sociale netwerksites die eigenlijk verdoken reclame is voor een product of organisatie. Op die manier proberen mainstream bronnen hun invloed op het publieke debat uit te breiden naar de netwerksfeer (Knight, 2011). De pr-industrie staat immers ook niet stil en breidt haar activiteiten verder uit van informatiesubsidies naar sociale media applicaties. Verschillende auteurs wijzen ook op de toenemende aandacht in het nieuws voor internationale bedrijven die door de dalende impact van de natiestaat in de globale publieke sfeer steeds meer het verloop van globale financiële en economische processen bepalen (Aday & Livingston, 2008; Vargas & Paulin, 2007).

Tenslotte hebben een aantal studies vastgesteld dat het meeste buitenlandnieuws nog altijd eerder verteld wordt vanuit een nationaal dan vanuit een globaal perspectief (bijvoorbeeld Hafez, 2009; Heinrich, 2011b; Goris, 2014). Lee et al. (2005) onderzochten de verslaggeving over de overdracht van Hong Kong van Britse in Chinese handen en stelden vast dat de berichtgeving door meer dan 8000 journalisten en 776 mediaorganisaties op een heel andere manier gebracht werd. In China werd het gebeuren bijvoorbeeld beschreven als een nationale triomf tegenover het kolonialisme, maar in de meeste westerse landen als een illustratie van de vijandige en niet-democratische grootmacht die China aan het worden was. Sommige landen zoals Canada en Australië benadrukten de specifieke relevantie van Hong Kong ten opzichte van hun eigen natie, Britse media ademden nostalgie naar het koloniale tijdperk uit, Japanse media focusten op economische belangen, terwijl de Amerikaanse media hamerden op hun eigen rol als beschermer van democratische waarden, enzovoort. Hafez (2009)

vermeldt een aantal mogelijke hindernissen voor een grotere globale complexiteit in buitenlandverslaggeving, zoals een gebrek aan internationale opleiding bij de meeste journalisten, (ver)taalproblemen die de toegang tot bronnen bemoeilijken, de krimpende correspondentennetwerken en de afhankelijkheid van aangeleverd nieuws en informatiesubsidies, en de afhankelijkheid van de meeste nieuwsmedia van nationale in plaats van internationale markten. Volgens sommige auteurs is de trage adoptie van netwerkjournalistiek te wijten aan de conservatieve instelling van veel journalisten en nieuwsorganisaties. Veel nieuwsorganisaties zouden nog niet beseffen welke impact de evoluerende netwerksfeer heeft op hun werk en dat de traditionele top-down organisatiemodellen niet tegemoet komen aan de nieuwe manieren waarop informatie verspreid wordt (Heinrich, 2011a; Van Der Haak, Parks & Castells, 2012). Verschillende etnografische en interviewstudies hebben aangetoond dat ook veel journalisten zelf twijfelen omwille van de tijd die ze moeten investeren om vertrouwd te worden met de nieuwe professionele praktijken (Thurman, 2008). Journalisten zijn zo bezig met hun dagdagelijkse taken dat er door de hoge werkdruk geen tijd en ruimte overblijft om hun verslagen op een nuttige manier aan te vullen met UGC en alternatieve bijdragen (Beckett, 2010; Paulussen & Ugille, 2008). Veel journalisten vinden bovendien dat sociale media geen vervanging kunnen zijn voor face-to-face contact en het zelf meemaken en zien van gebeurtenissen door de journalist (Bélair-Gagnon, 2011; Thurman, 2008). Specifiek met betrekking tot UGC zijn ze bezorgd om de manieren waarop niet-professioneel geproduceerde inhoud een gevaar kan vormen voor traditionele journalistieke normen (bijvoorbeeld objectiviteit, waarachtigheid). Uit interviews blijkt dat ze vooral hun bedenkingen hebben bij de betrouwbaarheid en geloofwaardigheid van deze informatie. In een online omgeving is de identiteit van een gebruiker niet altijd duidelijk (bijvoorbeeld pseudoniemen) waardoor belangenconflicten niet altijd onthuld worden. Er zijn ook talloze voorbeelden van nieuwsberichten die opgepikt zijn op Twitter en later ongecontroleerde geruchten en wilde onjuistheden bleken te zijn. De meeste journalisten benadrukken dan ook dat ze UGC enkel gebruiken wanneer er echt niks beter beschikbaar is (Broersma & Graham, 2012; Heinrich, 2011a; Hermida, 2010; Machill & Beiler, 2011).

Ondanks het feit dat de meeste onderzoekers ervan overtuigd zijn dat netwerkjournalistiek in de praktijk voorlopig grotendeels dode letter blijft, zijn er toch steeds meer voorbeelden van gebeurtenissen waaruit blijkt dat journalisten hun professionele normen uit praktische overwegingen aanpassen aan de mogelijkheden voor nieuwsgaring die sociale media bieden, al blijft het voorlopig vooral bij uitzonderingen en experimenten (Beckett & Ball, 2012; Heinrich, 2013; Hermida, 2010; Witschge, 2012). Verschillende auteurs omschrijven hoe sociale media kunnen optreden als een gratis online nieuwsagentschap, dat vooral bij *breaking news* een belangrijke rol kan spelen. Vaak verspreiden ooggetuigen het nieuws over of beelden van een gebeurtenis via sociale media nog voordat journalisten ter plaatse zijn of mainstream bronnen hun officiële versie van de feiten kunnen geven. In veel van dergelijke gevallen neemt daardoor het belang van niet-mainstream bronnen als *eerste* bron toe terwijl het belang van officiële bronnen afneemt, hetgeen wijst op een verbrede nieuwstoegang (Broersma & Graham, 2012; Cozma & Chen, 2013; Opgenhaffen & Van Belle, 2012; Verweij, 2012; Vis, 2013; Volkmer & Fridaus, 2013). Vooral Twitter - en in beperktere mate ook blogs - is goed op weg om het snelste middel te worden om informatie te delen en verspreiden over het live verloop van een gebeurtenis via *person-to-person dissemination of information* (Lotan et al., 2011, p.1379). De onmiddellijkheid van informatie-uitwisselingen op Twitter - tweets zijn beperkt tot 140 tekens hetgeen verplicht om to-the-point te zijn - in combinatie met de mogelijkheid tot niet-wederzijdse informatie-uitwisselingen tussen mensen die niet per se een band hebben, maakt dat het als platform uitermate geschikt is voor de

verspreiding van breaking news en frequente nieuwsupdates (Hermida, 2010; Lenatti, 2009; Steiner & Roberts, 2011). Daarnaast kunnen het internet en sociale media een alternatief bieden om minder afhankelijk te zijn van overheidsinformatie, zeker in het geval van verslaggeving in conflictgebieden of ondemocratische samenlevingen, wanneer journalisten niet zomaar kunnen gaan en staan waar ze willen, tenzij op gevaar van eigen leven. In de literatuur zijn reeds verschillende cases besproken waarbij netwerkjournalistiek een antwoord geboden heeft op de praktische belemmeringen van de journalistieke actievrijheid. Verschillende auteurs zijn bijvoorbeeld enthousiast over de veronderstelde veranderingen in het journalistieke bronnengebruik tijdens de Arabische Lente in het voorjaar van 2011. In Egypte bijvoorbeeld brachten westerse journalisten door de woelige omstandigheden vooral verslag uit vanop hun hotelbalkon met uitzicht op de massa op het Tahrirplein, terwijl gedecentraliseerde amateurverslaggevers via sociale netwerksites verslag uitbrachten over de gebeurtenissen tijdens de protesten. Ze verschaften ook achtergrond, analyse, en *real-time fact checking* van beweringen van de staat over het verloop van de gebeurtenissen (Heinrich, 2011b; Russell, 2011). Verschillende - ook Vlaamse (Van Leuven, Heinrich & Deprez, 2013) - studies stelden vast dat traditionele nieuwsorganisaties zich bij de berichtgeving over de straatprotesten in verschillende Arabische landen niet alleen tot hun eigen verslaggevers ter plaatse en tot officiële bronnen wendden, maar ook tot wat *networked participants in the drama* via sociale media zelf vertelden over wat er aan het gebeuren was (Heinrich, 2011b; Russell, 2011, p.1238), onder andere omdat ongecontroleerde verhalen van sociale media soms de enige de facto informatiebron over de protesten waren (BBC Trust, 2012; Hermida, 2010; Russell, 2011). Sommige auteurs verwachten echter dat de verschillende incidenten waarbij sociale media een interessante nieuwsbron bleken te zijn steeds meer journalisten zullen overtuigen van de meerwaarde die sociale media kunnen bieden bij de nieuwsgaring (Opgenhaffen & Van Belle, 2012).

5 VRAAGSTELLING EN METHODE

De hierboven besproken tweespalt in de literatuur met betrekking tot de gevolgen van rationalisatie en digitalisering van nieuwsproductie voor het journalistieke bronnengebruik vormt de rode draad van dit onderzoeksrapport en wordt weerspiegeld in de twee centrale onderzoeksvragen:

Enerzijds stellen sommige onderzoekers dat de toegenomen nadruk op kostefficiëntie en de daaruit volgende stijgende werkdruk (buitenland)journalisten transformeert van informatieproducenten in informatiemakelaars. Vanuit die optiek is de eerste centrale onderzoeksvraag: ***In hoeverre recycleren Vlaamse journalisten enerzijds informatie van nieuwsagentschappen of andere nieuwsmedia en anderzijds van informatiesubsidies, en in hoeverre vergroot deze situatie de dominantie van mainstream bronnen in het nieuws?***

Andere onderzoekers wijzen erop dat de krimpende middelen geen drama hoeven te zijn dankzij de oneindige beschikbaarheid van goedkope online informatiebronnen die voldoende alternatieven bieden voor een diverse en kwalitatieve nieuwsgaring. De tweede centrale onderzoeksvraag is daarom: ***In welke mate maken Vlaamse journalisten bij de nieuwsgaring gebruik van sociale media toepassingen en in hoeverre komt dit tot uiting in een verbreding van de nieuwstoegang voor niet-mainstream of alternatieve bronnen?***

Het onderzoeksdesign is longitudinaal en multimethodisch, hetgeen toelaat om enerzijds verschuivingen in het journalistieke bronnengebruik vast te stellen en anderzijds de centrale onderzoeksvragen vanuit verschillende invalshoeken te benaderen. De studie bestaat uit drie onderzoeksluiken. In eerste instantie hebben we getracht om een uitgebreid beeld te schetsen van het bronnengebruik van Vlaamse journalisten aan de hand van een grootschalig enquêteonderzoek. Vervolgens hebben we deze (zelf-gerapporteerde) kwantitatieve bevindingen uit de journalistensurvey verder uitgediept aan de hand van twee nevenonderzoeken. In een eerste fase schetsen we aan de hand van inhoudsanalytisch onderzoek een algemeen overzicht van hoe vaak alternatieve nieuwsactoren (in de zin van ngo's en alternatieve nieuwsmedia) aan bod komen in de Vlaamse nieuwsmedia (televisie en kranten) en meer specifiek als bron in het buitenlands en internationaal nieuws. Op basis van deze resultaten hebben we in een tweede fase verschillende input-outputanalyses uitgevoerd, waarbij werd nagegaan in welke mate (pers)berichten of content van geselecteerde ngo's (AZG en Consortium 1212), overheidsinstanties (ministerie van Buitenlandse Zaken en de Europese Commissie) en alternatieve nieuwsmedia (MO* magazine) worden overgenomen door de mainstream nieuwsmedia. Via deze input-output analyses krijgen we meer zicht op het achterliggende nieuwsproductieproces waarbij journalisten bronmateriaal omzetten in een nieuwsbericht. In wat volgt, staan we stil bij de verschillende methodes die gehanteerd werden in de onderzoeksluiken.

5.1 De journalistenenquête

De journalistenenquête kadert in een lange onderzoekstraditie binnen het *Center for Journalism Studies* van de Universiteit Gent waarbij vijfjaarlijks een uitgebreide vragenlijst wordt voorgelegd aan de volledige beroepsgroep in Vlaanderen (en vanaf 2013 ook in Wallonië) die peilt naar het globale profiel van de Vlaamse beroepsjournalist. De volledige vragenlijst bestaat uit 62 vragen die onderverdeeld zijn in 10 modules. De modules waaruit geput wordt voor dit onderzoeksrapport omvatten vragen over de journalistieke taken, de werkvoorwaarden, het journalistieke bronnengebruik, en de professionele opvattingen.

De onderzoekpopulatie heeft betrekking op alle Vlaamse *beroepsjournalisten*. Deze titel is in België wettelijk beschermd door de wet van 30 december 1963. Bij de nieuwe golf van de journalistenenquête werden ook officieel erkende *journalisten van beroep* uit de gespecialiseerde periodieke pers bevroegd, maar om redenen van vergelijkbaarheid met de vorige golf van de journalistenenquête in 2008 hebben we deze groep professionals niet in de analyses opgenomen. Verder vallen ook de groeiende groep burgerjournalisten en niet-erkende professionele journalisten buiten het bereik van deze studie. De enquête onder Vlaamse beroepsjournalisten liep van 20 december 2012 tot 7 februari 2013. Net als de voorgaande jaren werden alle actieve beroepsjournalisten in Vlaanderen uitgenodigd om de vragenlijst in te vullen. De vragenlijst werd verzonden met het decembernummer van *De Journalist* dat maandelijks bij alle leden van de journalistenvereniging in de bus valt. Op die manier ontving de volledige populatie van 2295 Vlaamse beroepsjournalisten een uitnodiging. Na bijna twee maanden, waarin via e-mail twee herinneringen werden verzonden om een zo hoog mogelijke responsgraad te bereiken, hadden 750 beroepsjournalisten de enquête ingevuld. Dat betekent een respons van 32.7% (ten opzichte van 30.6% in 2008 en 45.0% in 2003). Als we de groep journalisten die deelnam aan de enquête (n=750) vergelijken met het volledige databestand van de VVJ, dan zien we dat de steekproef representatief is voor de hele beroepsgroep wat betreft gender, leeftijd en lidmaatschap van de VVJ. Bijgevolg kunnen de resultaten veralgemeend worden naar de totale onderzoekpopulatie. De analyses zijn telkens uitgevoerd voor de totale steekproef van 750 beroepsjournalisten, maar we bekijken telkens ook apart de bevindingen voor de groep journalisten die buitenlandnieuws als (een van hun) specialisatie(s) aangegeven hebben (n=95) en de groep journalisten die al dan niet fulltime of als freelancer voor een nieuwsagentschap werken (n=45).

5.2 Alternatieve media en ngo's in het Vlaamse buitenlandnieuws

Bij een nevenproject gingen we in een eerste fase aan de hand van inhoudsanalytisch onderzoek na hoe vaak enerzijds Vlaamse alternatieve media en anderzijds Vlaamse (afdelingen van internationale) ngo's als bron aan bod komen in de Vlaamse nieuwsmedia en meer specifiek in het buitenlands en internationaal nieuws.

Voor de afbakening van Vlaamse alternatieve media baseerden we ons op de inventarissen van Everaerts (2011)³ en Joye (2012)⁴. De lijst in bijlage 1 is ruim opgesteld en brengt verschillende actoren samen zoals IPS Vlaanderen, MO* magazine, DeWereldMorgen.be en Apache die door aandacht te besteden aan onderbelichte regio's en onderwerpen alsook door resoluut te kiezen voor achtergrond, duiding en verdiepende analyse een alternatief wensen te bieden voor het bestaande mainstream nieuwsaanbod. In het algemeen hanteert men in de wetenschappelijke literatuur de term alternatieve media voor een breed gamma aan media die ontstonden (en nog steeds ontstaan) als reactie op het onevenwicht in de internationale nieuwswereld, zowel structureel (bijvoorbeeld blijvende dominantie van Westerse nieuwsagentschappen als Reuters of Westerse nieuwsmedia als BBC of CNN) als inhoudelijk of symbolisch (bijvoorbeeld beperkte aandacht voor bepaalde thema's en regio's). Ruim omschreven willen alternatieve media zich, inhoudelijk en organisatorisch, afzetten tegen de traditionele, commerciële media (Atton, 2002; Atton & Hamilton, 2008). Ook in Vlaanderen zijn er vanuit kritiek op de mainstream buitenlandberichtgeving verschillende alternatieve media ontstaan die zich onderscheiden op kenmerken als het soort nieuws, de behandelde actoren en onderwerpen, de mate van participatie van de burger, ... Dit alternatief of aanvullende perspectief sluit uiteraard niet uit dat de behandelde onderwerpen vaak dezelfde zijn als deze in de traditionele mainstream media, maar alternatieve media onderscheiden zich door de *manier* waarop deze onderwerpen aan bod komen. In dit rapport beperken we ons tot alternatieve media die in ruime zin aan nieuwsgaring, -productie en -verspreiding doen in de context van buitenlandberichtgeving. Om die redenen namen we in het overzicht geen alternatieve websites of e-zines op die sterk gelinkt zijn aan of een spreekbuis zijn van (lokale) ideologische of politieke partijen en bewegingen.

Op vlak van ngo's hebben we een selectie gemaakt vanuit de overweging dat de actoren een voldoende internationale gerichtheid moesten hebben zodat ze relevant zijn voor een analyse op basis van buitenlands en internationaal nieuws. Deze lijst in bijlage 1 bevat zowel lokale organisaties die zich inzetten voor internationale doeleinden zoals Vredeseilanden of Wereldsolidariteit als nationale afdelingen van internationale ngo's zoals Oxfam, Unicef of Artsen Zonder Grenzen.

Voor de analyse van het *één*- en het *vtm*-nieuws maakten we gebruik van het TV Nieuwsarchief van Steunpunt Media. Voor de kranten werd gebruik gemaakt van Mediargus (GoPress) en dit voor de volgende selectie van kranten: *De Morgen*, *De Standaard*, *Het Laatste Nieuws*, *Het Nieuwsblad*, *Gazet van Antwerpen* en *Het Belang van Limburg*. Om de aanwezigheid van alternatieve media en ngo's als bron in buitenlandberichtgeving in kaart te brengen werden de namen van de betrokken actoren, zijnde de geselecteerde Vlaamse alternatieve media en ngo's, als trefwoorden ingegeven. Het coderen van de krantenartikels gebeurde aan de hand van dezelfde variabelen voor het televisienieuws. Gezien de

³ Zie <http://www.mediakritiek.be/index.php?page=7&detail=1252>

⁴ Joye, S. (2012). *Evaluatie van de uitvoering van de beheersovereenkomst 2008-2012 tussen de Vlaamse Gemeenschap en vzw Wereldmediahuis en vzw Inter Press Service Vlaanderen*. Vertrouwelijk evaluatierapport, Gent, Vakgroep Communicatiewetenschappen.

onderzoeksvragen werden minder relevante berichten over bijvoorbeeld lokale binnenlandse activiteiten uit de sample gefilterd. Vervolgens hebben we per relevant krantenartikel aangegeven of de alternatieve nieuwsactoren of ngo's als bron aan bod kwamen, of deze voorkwamen in puur buitenlands nieuws of in een mix tussen binnenlands en buitenlands nieuws, en in welke context (thema's) deze aan bod kwamen. Het was in eerste instantie de bedoeling om de analyse voor het volledige jaar 2012 uit te voeren. Op het moment van de studie was het gecodeerde databestand voor televisienieuws uit 2012 echter nog niet volledig beschikbaar. Daarom hebben we besloten om een analyseperiode van één jaar te analyseren met als einddatum de laatst gecodeerde televisie-uitzendingen. Specifiek betreft dit de periode van 1 oktober 2011 tot en met 30 september 2012. Dezelfde tijdsperiode werd gehanteerd voor het krantenonderzoek.

Zonder voorop te willen lopen op de feiten bracht het in kaart brengen van de aanwezigheid van alternatieve nieuwsactoren echter aan het licht dat Vlaamse nieuwsmedia in het algemeen slecht scoren op het vlak van consistente bronvermelding, specifiek wat de overname van aangeleverde informatie van alternatieve nieuwsmedia betreft. De resultaten van deze studie noopten er ons bijgevolg toe om het onderzoeksdesign van de volgende fase aan te passen (zie 5.3). Concreet werd de nadruk daar vooral gelegd op ngo's en minder op alternatieve nieuwsmedia gezien de content van deze laatste minder (transparant) werd overgenomen. Uit de analyse bleek eveneens dat bepaalde actoren opmerkelijk succesvoller zijn dan andere wat onze keuze van cases voor de input-outputanalyses heeft bepaald.

In de tweede fase van input-outputanalyses (Lams, 2011; Quandt, 2008) werd nagegaan in welke mate (pers)berichten en content van ngo's en alternatieve nieuwsmedia werden overgenomen in mainstream nieuwsmedia. Zoals eerder gesteld lieten de data echter enkel toe om een doorgedreven input-outputanalyse uit te voeren voor het luik rond ngo's waarbij de specifieke case van Artsen Zonder Grenzen werd geselecteerd (zie 5.3). Voor alternatieve nieuwsmedia bleef het onderzoekszet beperkter en viel de keuze op MO* Magazine gezien deze bij de meest frequent vermelde alternatieve nieuwsmedia naar voren komt in de mainstream nieuwsmedia. Bijgevolg kunnen deze resultaten niet veralgemeend worden, maar zijn ze wel indicatief voor een aantal tendensen. Concreet selecteerden we de nummers van oktober 2011 en van september 2012 van MO*. Op die manier werd zowel het begin als het einde van de onderzoeksperiode belicht. We focusten hierbij op de overname van artikels in kranten en niet in het televisienieuws omdat de resultaten van de eerste fase van het onderzoek op een gebrekkige tot onbestaande bronvermelding in het televisienieuws wezen. Via Mediargus (GoPress) werd vervolgens aan de hand van trefwoorden gezocht naar verwijzingen naar de artikels van MO* in een selectie van kranten (*De Morgen*, *De Standaard*, *Het Laatste Nieuws*, *Het Nieuwsblad*, *Gazet van Antwerpen* en *Het Belang van Limburg*).

5.3 Input-output inhoudsanalyses: Persberichten in het nieuws

Ondanks het feit dat journalistiek een brongedreven praktijk is, is de hoeveelheid onderzoek over *sourcing* nogal beperkt. Vooral onderzoek van de manier waarop en de conventies hoe bronnen opgenomen worden in nieuwsberichten ontbreekt (Broersma & Graham, 2012). Bovendien heerst er op veel redacties - ook in Vlaanderen (bijvoorbeeld Joye, 2010; Van Hout & Jacobs, 2008; Van Hout, Pander Maat & De Preter, 2011) - een nonchalante houding ten opzichte van brontransparantie. Vaak wordt als excuus gegeven dat tijd- en ruimtebeperkingen niet toelaten om al te veel uit te weiden over de manier waarop een nieuwsbericht tot stand gekomen is, en dat dit bovendien ook zeer vervelend zou zijn voor het publiek (Rupar, 2006). Voor zover het bronnen van journalistieke oorsprong betreft, is de vraag vooral in hoeverre het ethisch is om materiaal van andere nieuwsorganisaties - al dan niet tegen betaling - zonder bronvermelding over te nemen⁵ (Broersma, 2009; Czarniawska, 2011; Paterson, 2006; Phillips, 2012). Met betrekking tot pr-materiaal is een andere vraag echter nog veel urgenter, gezien het hier gaat om informatie van niet-media bronnen, die - in het geval men niet transparant is over het gebruik ervan - voorgesteld wordt als evenwichtige en gecontroleerde informatie in het publieke belang. Verschillende studies hebben aangetoond dat het gebruik van pr-materiaal in de nieuwsoutput vaak moeilijk empirisch te traceren is (Buijs et al., 2009; Dimitrova & Strömbäck, 2009; Lewis et al., 2006; Reich, 2010). Dat is niet alleen het gevolg van de hierboven besproken technologische (mogelijkheid tot digitaal knippen en plakken) en professionele (enerzijds staat de nieuwssector onder druk, anderzijds zijn pr-activiteiten geprofessionaliseerd en veel subtieler dan vroeger) ontwikkelingen waardoor pr-materiaal soms in het nieuws terechtkomt zonder dat journalisten zich daar zelfs maar bewust van zijn (Reich, 2010; Rupar, 2006). Verschillende studies hebben aangetoond dat journalisten en pr-professionals hun wederzijdse uitwisselingen vooral ook vaak verhullen in een *smokescreen of anonymity* (Reich, 2010, p.811). Enerzijds willen pr-professionals hun informatiesubsidies immers het aura meegeven van originele journalistieke content die het publieke belang dient. Anderzijds willen journalisten hun professionele imago in stand houden en niet beschouwd worden als luie nieuwsproducenten die hun publieke plicht uitbesteden aan een derde, vooringenomen partij (Davis, 2000; Dinan & Miller, 2009; Reich, 2010; Van Hout & Jacobs, 2008).

Om deze redenen hebben we ervoor geopteerd het onderzoeksdesign uit te breiden met twee input-output analyses (Lams, 2011; Quandt, 2008). Deze onderzoeksmethode kan beschouwd worden als een specifieke vorm van inhoudsanalyse waarbij niet enkel de media-inhoud op zich beschreven wordt, maar ook het materiaal dat mee aan de basis ligt van deze media-inhoud. Meer specifiek wilden we onderzoeken in welke mate persberichten van ngo's en overheidsorganen (input) worden opgenomen in de Vlaamse berichtgeving over - gezien de specifieke kernactiviteiten van Artsen Zonder Grenzen en het Consortium 1212 - humanitaire hulpverlening (output) en in hoeverre journalisten daarbij transparant zijn over het gebruik van deze persberichten. Bij de concrete uitwerking van het onderzoeksdesign hebben we geopteerd voor een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve inhoudsanalyse om ook een meer diepgaande lezing van de input en output mogelijk te maken (Van den Bulck, 2010; Wester & Pleijter, 2006).

Vanuit de vaststelling in de literatuur dat sommige auteurs verwachten dat internationale ngo's als alternatieve actor in toenemende mate mee de berichtgeving over welbepaalde

⁵ Zie de opmerking in het besluit over het recente initiatief van de Vlaamse Nieuwsmedia om een charter op te stellen voor *fair use* van nieuwsberichten (Vlaamse Nieuwsmedia, 2013).

globale onderwerpen bepalen (zie 4.2.1.2), onderzochten we aan de hand van twee studies in welke mate ze daadwerkelijk een meer evenwichtige nieuwstoegang genieten ten opzichte van mainstream bronnen.

Voor de eerste input-output analyse hebben we op basis van de vaststelling in 5.2 als specifieke case Artsen Zonder Grenzen (AZG) geselecteerd als internationale ngo waarvan we de evolutie als *news source organization* wilden onderzoeken. AZG is ongetwijfeld een van de meest bekende ngo's in Vlaanderen en beschikt over een uitgebreid archief van persberichten hetgeen een longitudinaal onderzoekopzet mogelijk maakt. Verder selecteerden we de vier grote Vlaamse kranten (*De Standaard*, *De Morgen*, *Het Nieuwsblad*, *Het Laatste Nieuws*) in de periode 1995 tot 2010. In deze geselecteerde onderzoeksjaren 1995 en 2010 verzamelden we alle persberichten van AZG (input) om vervolgens hun uiteindelijke weergave in de nieuwsoutput te bestuderen. De verzameling van de nieuwsberichten uit 1995 gebeurde handmatig in het universiteitsarchief, terwijl voor de berichten uit 2010 de online database Mediargus kon geraadpleegd worden (trefwoorden AZG of *Artsen Zonder Grenzen*). In beide gevallen gingen we in een eerste fase in alle edities tot 7 dagen na de publicatie van het respectievelijke persbericht op zoek naar nieuwsberichten over AZG. In een tweede fase filterden we hieruit alle nieuwsberichten over AZG die minstens deels gebaseerd waren op AZG persberichten. Deze overeenstemming kan betrekking hebben op een (gedeeltelijke) letterlijke overname van (delen van) het persbericht. Onderzoek heeft echter aangetoond dat journalisten in veel gevallen persberichten niet letterlijk overnemen, maar in hun eigen woorden herschrijven of gebruiken als aanvulling bij een eigen nieuwsproductie. Ook dergelijke nieuwsberichten maken deel uit van het analysemateriaal. Deze selectieprocedure resulteert uiteindelijk in 138 AZG persberichten en 105 nieuwsberichten die op deze persberichten gebaseerd zijn.

Een tweede input-output analyse werd opgezet vanuit een comparatief perspectief om de nieuwstoegang van ngo's en mainstream bronnen te vergelijken op een welbepaald tijdsmoment. We selecteerden opnieuw AZG als internationale ngo, maar vulden het analysemateriaal ook aan met persberichten van het Belgisch Consortium voor Noodhulp situaties 1212. Deze keuze is ingegeven door de vaststelling dat we zo twee verschillende types ngo's kunnen vergelijken. AZG is het prototype van de traditionele ngo die op regelmatige tijdstippen persberichten over haar activiteiten verspreidt. Het Consortium 1212 daarentegen is een tijdelijke samenwerking tussen vijf Vlaamse (afdelingen van internationale) ngo's (Caritas International, Dokters van de Wereld, Handicap International, Oxfam Solidariteit en Unicef België) die zo hun krachten bundelen tijdens grote humanitaire crisismomenten. Het Consortium werd opgericht in de jaren 1970 als tegemoetkoming aan de vraag van de media om duidelijker te communiceren en slechts één rekeningnummer te voorzien (Mooijman 2005). We verwachtten met andere woorden dat persberichten van het Consortium 1212 relatief gezien in meer nieuwsberichten resulteren. Gezien de focus op humanitaire noodhulp zijn overheidsinstanties de belangrijkste mainstream bronnen. We selecteerden twee overheidsorganisaties, meer bepaald op nationaal (Ministerie van Buitenlandse Zaken) en op internationaal (Europese Commissie) niveau. Alle persberichten van deze vier organisaties zijn beschikbaar op hun website. In overeenstemming met de vorige studie onderzochten we de vier grote Vlaamse kranten in het onderzoeksjaar 2011. De verzameling van de nieuwsberichten gebeurde automatisch via de online database Mediargus (met als trefwoord de naam van de organisatie) waarna we opnieuw alle nieuwsberichten selecteerden over de vier organisaties die inhoudelijk gebaseerd waren op de persberichten (cf. supra). Deze selectieprocedure resulteert uiteindelijk in 196 persberichten en 56 nieuwsberichten die op deze persberichten gebaseerd zijn.

Tot slot een woord over de validiteit van het onderzoek. De beide steekproeven zijn op een representatieve manier uitgevoerd, het waarnemingsinstrument meet op een correcte manier de begrippen uit het conceptueel model, en we hebben er ook uitvoerig op toegezien dat de juiste statistische analyses toegepast werden op de verschillende variabelen en dat deze kwantitatieve bevindingen verder uitgediept werden door een kwalitatieve lezing van het materiaal. De betrouwbaarheidsvraag wordt op een verschillende manier beantwoord voor de twee input-output analyses. De longitudinale studie van AZG persberichten werd uitgevoerd door één codeur waardoor we de *intra-betrouwbaarheid* of *stabiliteit* hebben berekend (Wester & van Selm, 2006). Alle kappa-waarden bevinden zich tussen 0.70 en 1.00 waardoor we kunnen spreken van een goede tot uitstekende codeerovereenstemming. Voor de vergelijkende input-output analyse was het aantal registratie-eenheden beperkt tot 56 krantenartikels waardoor een traditionele betrouwbaarheidstest bijna zou neerkomen op een volledige hercodering van alle materiaal. Daarom hebben we besloten om de coderingen te laten uitvoeren door twee codeurs, om vervolgens hun interpretaties van het analysemateriaal naast elkaar te leggen om zo een eenduidige interpretatie van het meetinstrument te garanderen. Door het gebruik van transcripties en overzichten kunnen we stellen dat ook de kwalitatieve analyses bij beide studies op een betrouwbare manier zijn uitgevoerd.

Tot slot geven we nog een overzicht van de verschillende studies en de volgorde waarin ze in de volgende hoofdstukken zullen besproken worden.

Tabel 5.1 Overzicht van de verschillende studies

Studie	Media	Periode	N	H
Enquête: Bronnengebruik Vlaamse journalist	Elk generalistisch nieuwsmedium	2013	750 journalisten	6
Inhoudsanalyse: Alternatieve media en ngo bronnen	Kranten en televisie	Okt 11- Sept 12	12 alternatieve media	7.1
			26 ngo's	7.2
Input-output-analyse I: Berichten van MO*	Berichten en kranten	Okt 11- Sept 12	214 MO* berichten 11 krantenartikels	7.3
Input-output analyse II: Persberichten AZG	Persberichten en kranten	1995	138 persberichten	8
		2010	105 artikels	
Input-output analyse III: Persberichten ngo's en overheid	Persberichten en kranten	2011	196 persberichten 56 artikels	8

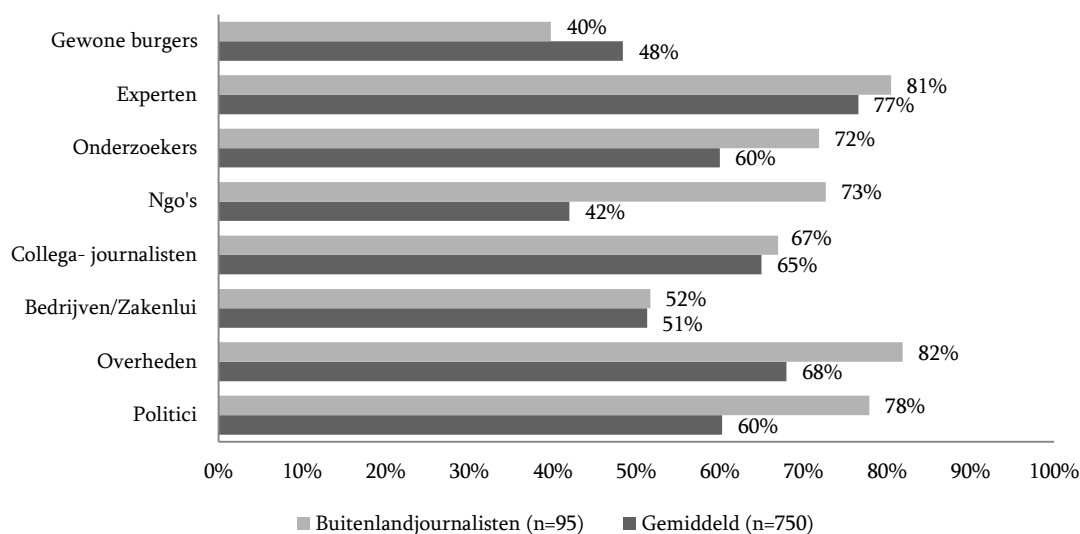
6 RESULTATEN JOURNALISTENENQUÊTE

In het algemeen bevestigen de resultaten van de survey dat journalistiek - volgens de journalisten - vanwege de hoge werkdruk grotendeels een bureaujob geworden is omdat er onvoldoende tijd overblijft om het veld in te trekken (bijvoorbeeld Davies, 2008; Van Hout, Pander Maat & De Preter, 2011). 38.4 procent van de respondenten (ten opzichte van 'slechts' 34.9% in 2008) zegt altijd vanuit de redactie te werken en nogmaals 41.5% (42.5% in 2008) van hen zegt regelmatig vanuit de redactie te werken. Slechts de helft (47.1%) van de respondenten blijkt regelmatig veldwerk te verrichten. In 2008 lag dat percentage nog op 57.3%. In vergelijking met 2008 (32.2%) zijn ook meer journalisten in 2013 (zeer) ontevreden (39.0%) over de werkdruk op de redactie. Deze bevindingen sluiten aan bij de overweldigende meerderheid van de respondenten die (helemaal) akkoord gaan met de stelling dat mediaredacties steeds hogere eisen stellen aan hun journalisten (86.3%) en dat het takenpakket van de journalist de laatste jaren alleen maar toeneemt (89.0%). Veel respondenten maken zich dan ook zorgen over hun professie. Een niet onaanzienlijke groep gaat (helemaal) akkoord met de stelling dat de globale kwaliteit van de journalistieke berichtgeving aan het dalen is (39.9%), dat de media almaar minder aandacht besteden aan buitenlandberichtgeving (58.5%), en dat er in de mainstream media nog amper ruimte is voor diepgravende onderzoeksjournalistiek (75.0%)⁶. In wat volgt bekijken we wat de implicaties zijn van deze werkomstandigheden voor het journalistieke bronnengebruik.

6.1 Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren

Het bronnengebruik van de gemiddelde Vlaamse journalist (zie figuur 6.1) stemt grotendeels overeen met dat van zijn internationale collega's en volgt daarbij de traditionele hiërarchie van geloofwaardigheid waarbij vooral experts (76.6%), overheden (68.0%), collega-journalisten (65.0%), politici (60.3%) en onderzoekers (60.0%) over de nodige autoriteit beschikken om door Vlaamse journalisten beschouwd te worden als (zeer) belangrijke nieuwsbronnen.

Figuur 6.1. Overzicht van het aantal journalisten dat bepaalde bronnen (zeer) belangrijk vindt in 2013 (%)

⁶ De verschillen met specifieke groepen – buitenlandjournalisten en nieuwsagentschapjournalisten – wat betreft de variabelen in deze alinea zijn niet significant.

Behalve sociale middelen (autoriteit) blijken ook materiële middelen een rol te spelen bij de perceptie van het belang van nieuwsbronnen zoals blijkt uit het resultaat voor bedrijven en zakenlui (51.3%). Verder bevestigt de studie dat gewone burgers en ngo's in de rangorde van belangrijke nieuwsbronnen niet kunnen opboksen tegen mainstream bronnen. Toch moeten we deze pessimistische inschatting ook nuanceren gezien respectievelijk 48.4% en 42.0% van de Vlaamse beroepsjournalisten hen als (zeer) belangrijke nieuwsbronnen beschouwen.

De analyse bevestigt de stelling dat elites of mainstream bronnen nog belangrijker zijn voor buitenlandjournalisten dan voor andere journalisten (Livingston & Bennett 2003), terwijl gewone burgers (39.8%) in verhouding voor minder buitenlandjournalisten belangrijke nieuwsbronnen zijn⁷. De grotere dominantie van mainstream bronnen is het meest uitgesproken ($p=0.000$) wat betreft politieke bronnen (77.9%) en overheden (81.9%)⁸, hetgeen overeenstemt met andere studies die stellen dat journalisten bij internationale berichtgeving afhankelijk zijn van officiële bronnen voor informatie over de precieze omstandigheden van een gebeurtenis, de acties die zullen ondernomen worden, enzovoort (Livingston & Bennett 2003; Volkmer & Fridaus 2013; Wolfsfeld 2011). Bovendien wordt buitenlandnieuws nog altijd vooral verteld vanuit een nationaal perspectief waarbij overheden en politici optreden als de bergplaats van het 'nationale belang' (Lee et al. 2005). Niettemin is het opvallend dat ngo's relatief gezien door veel meer buitenlandjournalisten (zeer) belangrijk (72.7%) bevonden worden als informatiebronnen ($p=0.000$). Deze bevinding kunnen we relateren aan de sterke opkomst van internationale ngo's die in de globale publieke sfeer binnen hun specifieke domeinen (bijvoorbeeld milieuvervuiling, klimaatsopwarming, mensenrechten) een bijdrage leveren aan het publieke debat op internationaal niveau (Castells, 2008). Het feit dat ze vooral hun stempel kunnen drukken op globale onderwerpen verklaart ook meteen hun grotere relevantie voor buitenlandjournalisten. Nochtans stemt deze perceptie van buitenlandjournalisten niet overeen met de bevindingen van inhoudsanalytisch onderzoek van het Vlaamse buitenlandnieuws, gezien daaruit bleek dat ngo's samen met andere niet-mainstream organisaties slechts geciteerd worden in 7.6% van de artikels (in tegenstelling tot bijvoorbeeld politici (30.2%), overheden (15.4%) of zelfs burgers (15.6%)) (Van Leuven, Deprez & Raeymaeckers, 2013). Een mogelijke verklaring is dat ngo's vanwege hun expertise in welbepaalde *global issues* wel geraadpleegd worden door Vlaamse buitenlandjournalisten voor achtergrondinformatie, maar dat zich dit niet weerspiegelt via een correcte bronvermelding in het nieuws.

In vergelijking met 2008 schrijven Vlaamse journalisten - ook de groep buitenlandjournalisten⁹ - alle types bronnen een belangrijkere rol toe. Dit zou er bijvoorbeeld kunnen op wijzen dat journalisten in toenemende mate informatie verzamelen bij bronnen waaraan ze informatie kunnen toeschrijven in een *strategisch ritueel* (Tuchman, 1972) dat in tijden van hoge werkdruk voor henzelf de noodzaak wegneemt om de waarachtigheid van die informatie te controleren. Hieraan gerelateerd is een andere mogelijke verklaring die stelt dat redactionele besparingen ertoe geleid hebben dat steeds meer journalisten allrounders zijn die verschillende types bronnen (zeer) belangrijk vinden in tegenstelling tot bijvoorbeeld gespecialiseerde politieke of economische bronnen die voornamelijk politieke en economische bronnen (zeer) belangrijk vinden. De analyse toont echter slechts een beperkte toename aan van het aantal journalisten dat zegt geen specialisatie te hebben (van 19.2% in 2008 naar 20.7% in 2013).

⁷ Al is het verschil wat betreft burgerbronnen niet significant.

⁸ En in mindere mate voor onderzoekers/wetenschappers en andere experts ($p=0.05$). De verschillen voor bedrijven/zakenlui en collega-journalisten zijn niet significant.

⁹ Enkel het belang van collega-journalisten is licht afgenomen van 72.9% naar 67.0%.

6.2 De rol van aangeleverde informatie en sociale media

De survey bevestigt het belang van nieuwsagentschappen en andere nieuwsmedia voor de gemiddelde Vlaamse journalist. 46.3 procent van hen zegt dagelijks internationale media te raadplegen bij de nieuwsgaring. Nogmaals 61.3% van de Vlaamse beroepsjournalisten raadpleegt daarnaast dagelijks informatie uit de nationale media, telexen van internationale nieuwsagentschappen (37.9%) en telexen van nationale nieuwsagentschappen (50.1%). Daarnaast toont de survey ook het belang aan van persberichten (55.5%) als informatiesubsidies of voorverpakt nieuws dat journalisten in principe kunnen knippen en plakken in een nieuwsbericht. Deze bevinding wordt verder in de survey ook nog bevestigd gezien 67.4% van de respondenten (helemaal) akkoord gaat met de stelling dat het gebruik van kant-en-klaar aangeleverd nieuws naar hun gevoel almaar toeneemt. Vanwege de hoge werkdruk lijken persconferenties daarentegen door slechts een beperkt aantal journalisten (18.0%) dagelijks geraadpleegd te worden. Tijdseconomisch gezien nemen ze veel tijd in om de verplaatsing te maken en de persconferentie bij te wonen terwijl ze meestal niet noodzakelijk zijn om goed werk af te leveren (vaak zijn er ook persberichten beschikbaar). In al deze gevallen gaat het om journalistieke en niet-journalistieke informatie die de kosten van nieuwsgaring drukt en de productiviteit van journalisten verhoogt doordat ze kan geraadpleegd worden vanuit de redactie. De analyse bevestigt de samenhang tussen de praktijk van bureaujournalistiek en de tendens van knip-en-plakjournalistiek gezien alle respondenten die beweren regelmatig tot altijd vanuit de redactie te werken veel meer dagelijks gebruik maken van deze verschillende types aangeleverd en voorverpakt nieuws ($p=0.000$)¹⁰. In vergelijking met 2008 is het dagelijkse gebruik van persberichten, persconferenties, nationale en internationale nieuwsagentschappen als informatiekanal ongeveer gelijk gebleven, ook als we enkel de resultaten voor buitenlandjournalisten en nieuwsagentschapjournalisten bekijken¹¹.

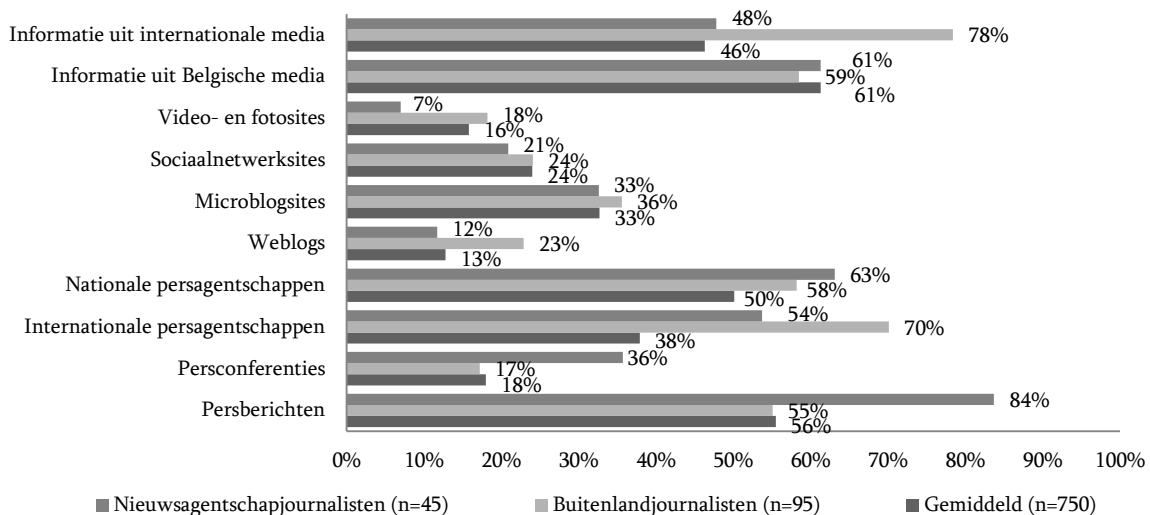
In 2008 bleef de bekendheid van sociale media nog grotendeels beperkt tot een paar populaire blogs, en werd nog niet gepeild naar het journalistieke gebruik van sociale media tijdens het nieuwsgaringproces. De vragenlijst peilde meer algemeen naar 'het journalistieke gebruik' van bepaalde internettoepassingen, waaruit bleek dat sociale media nog een grotendeels onbekend fenomeen waren bij de meeste journalisten. De populairste sociale media toepassingen op dat moment waren blogs (dagelijks gebruikt door 20.2% van de journalisten) en online videofilmjes (12.4%). In zeer beperkte mate maakten journalisten ook melding van het dagelijkse gebruik van chat/instant messaging (6.0%), sociale netwerksites (3.7%), nieuwsgroepen/discussielijsten (3.3%), en internettelefonie (1.9%). Wat betreft deze laatste vier categorieën sociale media toepassingen meldden 68 tot 85% van de journalisten er zelden of nooit gebruik van te maken of de toepassing zelfs niet te kennen. Met andere woorden bleek het gebruik van sociale media toepassingen in 2008 in het algemeen nog grotendeels beperkt te blijven tot een beperkt aantal 'early adopters'. Daarentegen toont de analyse van de survey in 2013 aan dat het gebruik van sociale media *bij het nieuwsgaringproces* aan een opmars bezig is. Vooral microblogsites zoals Twitter worden reeds door 32.7% van de Vlaamse journalisten dagelijks geraadpleegd. Ook sociale netwerksites zoals Facebook zijn intussen ingeburgerd bij bijna een kwart (24.0%) van de Vlaamse journalisten. Het dagelijks gebruik van andere sociale media zoals video- en fotosites (15.8%) en weblogs (12.8%) blijft voorlopig nog vrij beperkt. Deze resultaten liggen in de lijn van Nederlands survey-onderzoek (Hermans, Vergeer & Pleijter, 2011). Bovendien geeft 64.6% van de respondenten aan dat

¹⁰ Enkel met betrekking tot informatie uit internationale media is het significantieniveau $p=0.05$.

¹¹ In 2008 werd er nog geen onderscheid gemaakt tussen nationale en internationale nieuwsmedia, dus kunnen we hier de vergelijking niet maken.

sociale media in vele gevallen een nuttige informatiebron zijn voor journalisten. 30.6 procent van de Vlaamse journalisten vindt dat nog altijd te weinig gebruik gemaakt wordt van de mogelijkheden van het internet. Er is dus zeker nog groeimarge.

Figuur 6.2. Overzicht van het aantal journalisten dat een bepaald informatiekanaal dagelijks raadpleegt in 2013 (%)

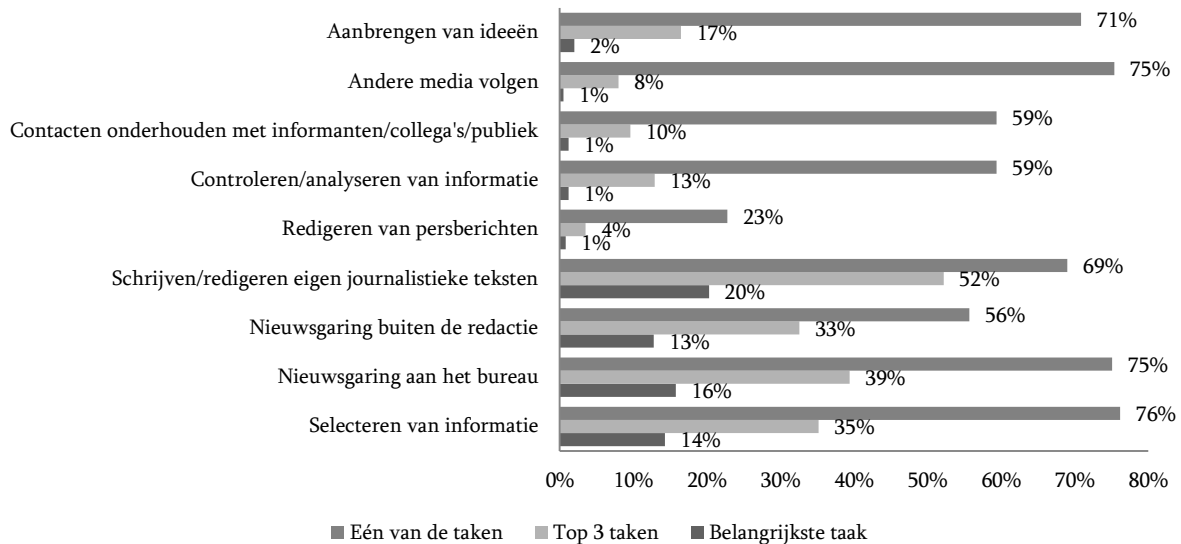

In figuur 6.2 valt het veel hogere percentage nieuwsagentschapjournalisten op dat dagelijks persberichten raadpleegt (83.7%, $p=0.000$) en persconferenties bijwoont (35.7%, $p=0.05$). Het feit dat Vlaamse nieuwsagentschapjournalisten ook meer dan andere journalisten het belang benadrukken van internationale nieuwsagentschappen bij de nieuwsgaring (53.7%, $p=0.05$) is een verdere indicatie dat nieuwsagentschapjournalisten in hoge mate afhankelijk zijn van aangeleverd nieuws van journalistieke en niet-journalistieke bronnen. Deze bevinding ligt in de lijn van de verwachtingen gezien verschillende studies hebben aangetoond dat nieuwsagentschapjournalisten nog veel meer dan de gemiddelde journalist een hoge werkdruk ervaren en daarbij genoodzaakt zijn in hoge mate terug te vallen op informatiesubsidies (Lewis et al., 2006). De afhankelijkheid van informatiesubsidies bij nieuwsagentschapjournalisten in combinatie met de lage transparantieniveaus in de (Vlaamse) nieuwsmedia maakt dat heel wat pr-materiaal indirect op de redacties van Vlaamse kranten en omroepen belandt dat behandeld wordt als oorspronkelijke journalistieke informatie waarvan de nieuwswaarde reeds door een journalist bevestigd is en die niet verder gecontroleerd hoeft te worden, hetgeen de kwaliteit van de berichtgeving niet ten goede komt (Van Leuven, 2013). 50.8 procent van de Vlaamse beroepsjournalisten stelt nochtans dat ze het belangrijk vinden om hun bronnen te vermelden. De vaststelling dat daarentegen slechts 28.2% van de respondenten bronvermelding *zeer* belangrijk vindt, is een indicatie dat die principes in de praktijk wel al eens vergeten worden. Anderzijds vindt 62.2% van de Vlaamse nieuwsagentschapjournalisten het *zeer* belangrijk om hun bronnen correct te vermelden, hetgeen significant meer is dan andere journalisten ($p=0.000$).

Het is niet verwonderlijk dat internationale media (78.4%) en internationale nieuwsagentschappen (70.1%) uitzonderlijk belangrijke nieuwsbronnen zijn voor buitenlandjournalisten ($p=0.000$). De vaststelling dat ook nationale nieuwsagentschappen door meer buitenlandjournalisten (58.2%, $p=0.05$) dagelijks geraadpleegd worden is gerelateerd aan het feit dat de nationale nieuwsagentschappen ook internationale berichten verspreiden. Niettemin stemt het feit dat sociale media door meer buitenlandjournalisten dan

de gemiddelde journalist dagelijks geraadpleegd worden ons hoopvol met betrekking tot de nieuwe mogelijkheden voor netwerkjournalistiek, waarbij sociale media een goedkoop en efficiënt kanaal kunnen zijn voor een meer divers bronnengebruik en een meer kwalitatieve buitenlandberichtgeving¹² (Heinrich, 2011a).

Figuur 6.3. Aantal Vlaamse journalisten (n=750) dat zich op een doorsnee werkdag bezighoudt met bepaalde taken in 2013 (%)

Het belang van persberichten als voorverpakte nieuwsbron blijkt ook uit figuur 6.3 die aangeeft dat 22.8% van de Vlaamse beroepsjournalisten het redigeren van persberichten beschouwt als onderdeel van het dagelijkse takenpakket. Gelukkig stelt daarentegen maar een zeer beperkt aantal journalisten (0.8%) dat het de taak is waar ze het meeste tijd aan besteden (al kunnen we ons toch vragen stellen bij de gedachte dat er journalisten bestaan die zich het grootste deel van de dag bezig houden met het verwerken van persberichten...). Verder is het ook zorgwekkend dat slechts 12.9% van de Vlaamse beroepsjournalisten zich in hun top 3 van dagelijkse bezighouden kunnen focussen op het controleren en analyseren van informatie, hetgeen bevestigt dat er door de hoge werkdruk onvoldoende tijd overblijft om de betrouwbaarheid of waarachtigheid van informatie of bronnen te checken (De Keyser, 2010; Lewis et al, 2006; McIntosh White, 2012; Van Der Haak, Parks & Castells, 2012). Ten slotte bevestigt figuur 6.3 ook dat meer journalisten zich dagelijks bezighouden met nieuwsgaring aan het bureau (75.1%) en het volgen van andere media (75.4%) dan met nieuwsgaring buiten de redactie (55.7%). Deze bevindingen zijn in overeenstemming met de resultaten van de journalistenenquête in 2008. Een belangrijke vaststelling is dat buitenlandjournalisten zich minder dan andere journalisten dagelijks bezig houden met nieuwsgaring buiten de redactie ($p=0.05$), hetgeen gerelateerd is aan de geografische afstand tot internationale gebeurtenissen waardoor buitenlandjournalisten zich meer dan andere journalisten van aan hun bureau moeten wenden tot bronnen bij de nieuwsgaring dan dat ze zelf het veld kunnen intrekken. Anderzijds is het wel positief dat minder buitenlandjournalisten (16.8%) zich dagelijks bezig houden met het redigeren van persberichten ($p=0.05$), hetgeen illustreert dat buitenlandjournalisten vooral gebruik maken van journalistieke bronnen (nieuwsagentschappen en andere media) bij de nieuwsgaring.

¹² Al schatten buitenlandjournalisten enkel de belangrijkheid van weblogs bij de nieuwsgaring hoger in ($p=0.05$). De andere verschillen zijn niet significant.

6.3 Conclusie en discussie

We kunnen concluderen dat Vlaamse journalisten klagen over de toegenomen werkdruk hetgeen zich uit in het gebruik van aangeleverde informatie van voornamelijk mainstream bronnen, maar dat er ook signalen zijn die wijzen op een evolutie naar een meer divers bronnengebruik.

Enerzijds blijkt uit de analyses dat Vlaamse journalisten klagen over de stijgende werkdruk (cf. onderzoeksvraag 1). We stellen vast dat in het algemeen meer journalisten alle types bronnen (zeer) belangrijk vinden in 2013 in vergelijking met 2008. Verder onderzoek is nodig om te controleren of deze stijging al dan niet gerelateerd is aan de verhoogde werkdruk, de tendens naar minder gespecialiseerde journalisten en meer allrounders, of dat er misschien nog een andere reden aan de grondslag ligt van deze toename. Evenwel is de vaststelling dat Vlaamse beroepsjournalisten een belangrijke rol in het nieuwsgaringproces toeschrijven aan gewone burgers en ngo's sowieso een belangrijke observatie die de kritieken van de meeste andere onderzoeken die klagen over een ongelijke nieuwstoegang in een meer genuanceerd licht plaatsen. Bovendien lijken de klachten over de toegenomen werkdruk niet gepaard te gaan met een toenemend gebruik van journalistieke en niet-journalistieke informatie in vergelijking met 2008. Niettemin, gezien het belang dat Vlaamse journalisten in het nieuwsgaringproces toeschrijven aan nieuwsagentschappen, andere nieuwsmedia en persberichten, is het enigszins verwonderlijk dat in eerder inhoudsanalytisch onderzoek van de Vlaamse buitenlandberichtgeving (Van Leuven, Deprez & Raeymaeckers, 2013) slechts een beperkt aantal expliciete vermeldingen van deze bronnen geobserveerd werden. Dit kan er enerzijds op wijzen dat nieuwsagentschappen, andere media en persberichten vooral een agenda setting functie hebben in die zin dat ze journalisten attenderen op een bepaalde gebeurtenis, waarna de journalisten zelf aan de slag gaan om een nieuwsbericht te produceren. Dit zal waarschijnlijk in belangrijke mate zo zijn, maar anderzijds is het niet onrealistisch om te veronderstellen dat het lage aantal vermeldingen ook gerelateerd is aan het lage transparantieniveau in de onderzochte kranten.

Anderzijds toont de analyse aan dat Vlaamse journalisten zich stilaan bewust aan het worden zijn van de toegenomen mogelijkheden die online netwerken kunnen bieden bij de nieuwsgaring (cf. onderzoeksvraag 2). Tijdens de vorige golf van de journalistenenquête in 2008 waren sociale media nog een randfenomeen dat enkel door een aantal *early adopters* sporadisch werd uitgetest, maar vandaag blijkt dat een substantieel deel van de Vlaamse beroepsjournalisten zich dagelijks tot sociale media wendt bij de nieuwsgaring. Vooral microblogsites zoals Twitter worden reeds door een derde van de Vlaamse journalisten dagelijks geraadpleegd, hetgeen bevestigt dat deze sites zich sinds hun ontstaan in sneltempo ontwikkelen tot sociale media met een 'information sharing purpose' (Hughes & Palen, 2009, p.1). In tegenstelling tot andere sociale media zet Twitter, net als blogs, niet alleen aan tot het *wederzijds* delen van informatie tussen mensen die tot elkaars netwerk behoren, maar worden deze platformen ook gekenmerkt door niet-wederzijdse informatie-uitwisselingen tussen mensen die niet per se een band hebben, waardoor ze meer een informatienetwerk dan een sociaal netwerk vormen. Toch moeten we realistisch blijven gezien nog altijd de meerderheid van de buitenlandjournalisten het gebruik van Web 2.0 tools nog niet heeft opgenomen in de dagelijkse nieuwsroutines. Deze bevinding is in overeenstemming met internationale studies die vaststelden dat het gebruik van sociale media als nieuwskanaal voorlopig meestal beperkt blijft tot uitzonderlijke gebeurtenissen *waar er geen andere bronnen voorhanden zijn* zoals breaking news, incidenten of conflictsituaties waarbij journalisten hun professionele normen uit praktische overwegingen aanpassen aan de omstandigheden (Beckett & Ball, 2012;

Heinrich, 2013; Hermida, 2010; Witschge, 2012). Verder onderzoek zal moeten aantonen of de trend om in toenemende mate gebruik te maken van sociale media bij de nieuwsgaring zich ook in de toekomst zal doorzetten. Zo zijn er bijvoorbeeld reeds indicaties dat politieke journalisten sociale media regelmatig inzetten om in contact te staan met politieke bronnen en (al dan niet sappige) tweets op te nemen in de berichtgeving (Broersma & Graham, 2012). Een mogelijke verklaring waarom politieke berichtgeving zich meer dan andere specialisaties leent tot het gebruik van sociale media bij de nieuwsgaring is dat er ook offline reeds een hecht informatienetwerk bestaat tussen een vaste groep journalisten en politieke bronnen dat vandaag uitgebreid is naar de online omgeving. Etnografisch onderzoek (o.a. Van Hout, 2010) en sociale netwerkanalyses (o.a. Verweij, 2012) kunnen meer inzicht bieden in de mogelijkheden die online netwerken bieden bij de journalistieke nieuwsgaring.

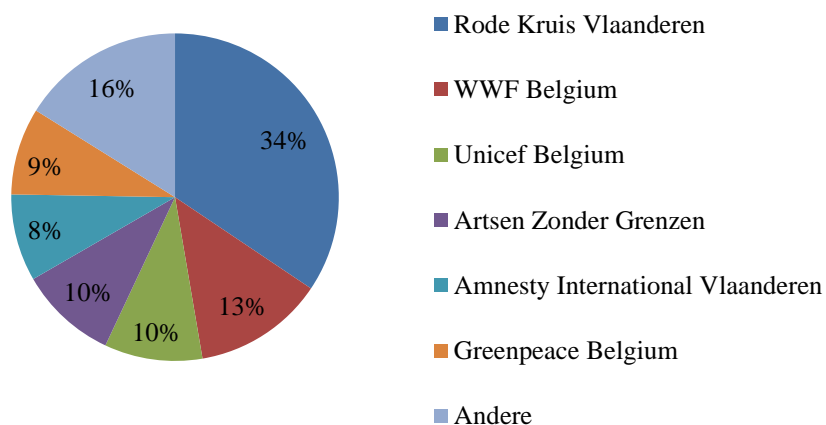
7 RESULTATEN: ALTERNATIEVE MEDIA EN NGO'S IN HET VLAAMSE BUITENLANDNIEUWS

Het opzet van deze studie bestond er in om na te gaan in welke mate alternatieve nieuwsactoren zoals ngo's en alternatieve media aan bod komen in het mainstream nieuwsaanbod, dit ofwel als geciteerde actor ofwel als leverancier van voorverpakte informatie. Het onderzoek belicht een periode van 1 oktober 2011 tot 1 oktober 2012 met zowel aandacht voor televisienieuws (*één* en *vtm*) als krantenberichtgeving (*De Morgen*, *De Standaard*, *Het Laatste Nieuws*, *Het Nieuwsblad*, *Gazet van Antwerpen* en *Het Belang van Limburg*).

7.1 Televisienieuws

Gezien het specifieke format van televisienieuws beperkt de bronvermelding zich doorgaans tot het in beeld vermelden van beeldagentschappen of andere omroepen die het beeldmateriaal hebben geleverd. Bronnen die inhoudelijk een meerwaarde hebben geleverd aan een nieuwsitem worden niet vermeld, tenzij ze ook effectief in beeld komen. Deze logica en resulterende beperkte bronvermeldingen zijn meteen ook de verklaring voor het feit dat we in het televisienieuws geen enkele vermelding vonden van input van Vlaamse alternatieve media. Ook als geciteerde actor kwamen de Vlaamse alternatieve nieuwsmedia geen enkele keer in het Vlaamse televisienieuws in beeld. Vlaamse (afdelingen van internationale) ngo's werden daarentegen in de onderzochte periode 93 keer geciteerd of aan het woord gelaten in het televisienieuws. Dit gebeurde tweemaal vaker in het *één*-nieuws dan in het *vtm*-nieuws. Als bron van aangeleverde informatie (bijvoorbeeld een persbericht of beeldmateriaal) werden ze echter geen enkele keer vermeld. Onderstaande grafiek 7.1 geeft aan dat het Rode Kruis Vlaanderen beduidend vaker aan bod kwam dan de andere ngo's, wat deels te verklaren valt door de nieuwsaandacht voor 'Music for Life 2011' dat Studio Brussel (VRT) organiseerde in samenwerking met het Rode Kruis Vlaanderen. Daarnaast werden ook WWF Belgium, Unicef Belgium, Artsen Zonder Grenzen, Amnesty International Vlaanderen en Greenpeace Belgium relatief vaak aan het woord gelaten. De andere ngo's kwamen allemaal slechts drie keer of minder voor. In de onderzochte periode was er geen grote internationale ramp waarvoor de ngo's campagne voerden via of in samenwerking met de media, wat eveneens een verklaring is voor onderstaande cijfers.

Figuur 7.1: Ngo's als bron in het Vlaamse televisienieuws van 1 oktober 2011 tot 30 september 2012 (n=93)

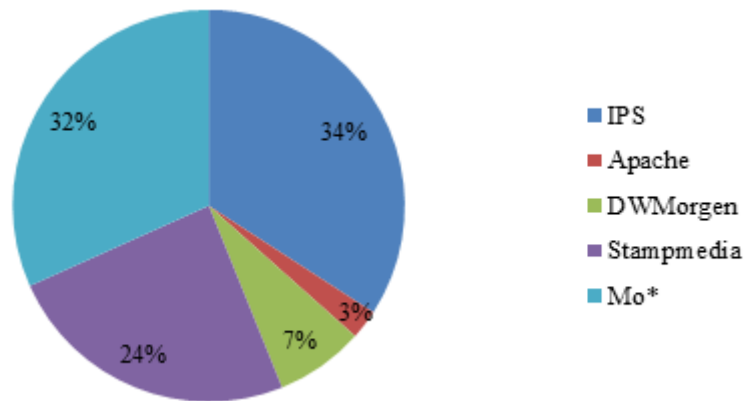
Inhoudelijk werden de ngo's vooral als bron opgevoerd in relatie tot puur buitenlandse nieuwsfeiten. Meer dan dubbel zo vaak dan in zogenaamd gedomesticeerd nieuws (een mix van binnenlands en buitenlands nieuws), met uitzondering voor Unicef Belgium en Plan België. Op vlak van thema's kwamen de ngo's vaakst aan bod in nieuwsitems die handelen over oorlog/vrede en over internationale contacten met de derde wereld. Ook in de context van milieu/natuur en sociale zaken werden de ngo's vaak vermeld, wat uiteraard te verklaren valt door de specifieke doelstellingen en expertisedomeinen van de ngo's. Gezien de beperkte sample dienen deze resultaten echter met de nodige nuances behandeld te worden.

7.2 Krantenberichtgeving

Zoals in de literatuurstudie reeds werd aangegeven spelen er verschillende contextuele elementen mee in een analyse van het bronnengebruik in kranten. Studies schatten bijvoorbeeld dat minstens 50% tot zelfs 80% van het buitenlandse en internationale nieuws afkomstig is van de grote nieuwsagentschappen (Wolter, 2006; Hafez, 2007). Wat de Vlaamse kranten betreft, wordt vooral gebruik gemaakt van het nationale agentschap Belga en de grote internationale nieuwsagentschappen Reuters, AP en in mindere mate AFP. Uit eerder onderzoek van Joye (2010) bleek verder dat bijvoorbeeld *Het Laatste Nieuws* zo goed als nooit vermeldt welke bron of nieuwsagentschap geraadpleegd werden terwijl *De Standaard* en *De Morgen* hoofdzakelijk alleen de naam van de eigen journalist opgeven. Wanneer wel melding wordt gemaakt van een nieuwsagentschap, dan is het vooral Reuters (23,8% voor *De Standaard* en 14,1% voor *De Morgen*). Rekening houdende met deze belangrijke nuance, wees een meer recente studie van Van Leuven, Deprez en Raeymaeckers (2013) uit dat er zich in het laatste decennium geen tot weinig verschuivingen hebben voortgedaan op het vlak van bronnengebruik bij buitenlandberichtgeving in een Vlaamse nieuwscontext, dit ondanks de (inter)nationale trends van digitalisering, *cut and paste* journalistiek en kostenbesparingen op redactioneel niveau. Op basis van een kwantitatieve inhoudsanalyse van 4515 artikels over internationaal nieuws uit *De Morgen*, *De Standaard*, *Het Laatste Nieuws* en *Het Nieuwsblad* voor een periode van 1995 tot en met 2010 kwamen de auteurs tot de conclusie dat nieuwsagentschappen de belangrijkste leveranciers van voorverpakte informatie lijken te zijn, gezien in 1 op 4 artikels de aanwezigheid van informatie van nieuwsagentschappen kon aangetoond worden. Alhoewel de nieuwswebsites buiten beschouwing blijven in deze studie, wees een onderzoek van Flamey (2013) erop dat 80% van binnenlandse webartikels op www.hln.be en www.nieuwsblad.be gebaseerd zijn op Belga-materiaal. Het persbureaumateriaal werd in de meeste gevallen woordelijk overgenomen (86,67%). Slechts 2,55% van de overgenomen Belga-berichten bevatten nieuwe informatie.

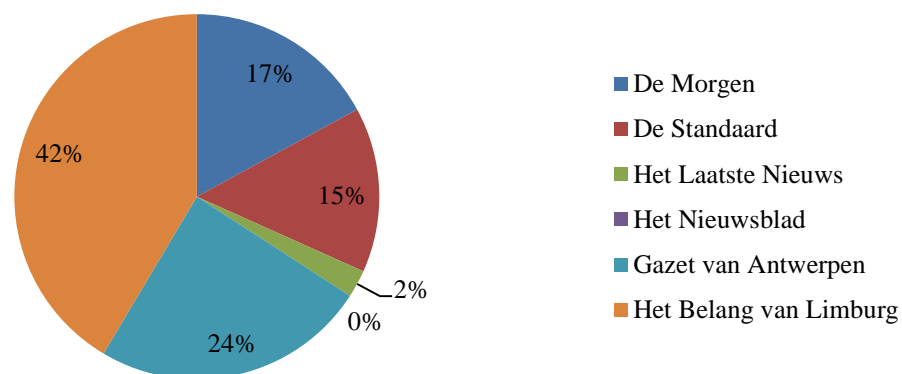
Dit als bredere context van onderstaande resultaten voor Vlaamse alternatieve media en ngo's.

Figuur 7.2: Alternatieve media in krantenberichtgeving van 1 oktober 2011 tot 30 september 2012 (n=41)

Vlaamse alternatieve media werden in 41 krantenartikels vermeld. Uit de lijst van Vlaamse alternatieve media kwamen enkel IPS, Apache, DeWereldMorgen.be, Stampmedia en MO* Magazine aan bod (zie figuur 7.2). IPS (14 vermeldingen) en MO* Magazine (13 vermeldingen) kwamen het vaakst naar voor, gevolgd door Stampmedia (10 vermeldingen). De verschillende alternatieve media werden in de kranten vaker vermeld als bron van aangeleverde informatie dan dat ze geciteerd werden, met uitzondering van MO* Magazine dat vooral geciteerd werd. Daarnaast kwamen Vlaamse alternatieve media ongeveer even vaak voor in puur buitenlands nieuws als in de mix tussen binnenlands en buitenlands nieuws. Specifiek werd IPS voornamelijk vermeld in puur buitenlands nieuws, terwijl Stampmedia en MO* Magazine beduidend vaker in de context van gemengd nieuws voorkwamen. Naar kranten toe (figuur 7.3) vermeldde *Het Belang van Limburg* en *Gazet van Antwerpen* het vaakst Vlaamse alternatieve media (beiden hadden in de onderzoeksperiode ook een abonnement op IPS Vlaanderen), gevolgd door *De Morgen* en *De Standaard*. In de populaire kranten *Het Laatste Nieuws* en *Het Nieuwsblad* kwamen ze nauwelijks aan bod. Op vlak van thema's kwamen Vlaamse alternatieve media voornamelijk voor in krantenartikels die handelen over cultuur, politiek en oorlog/vrede.

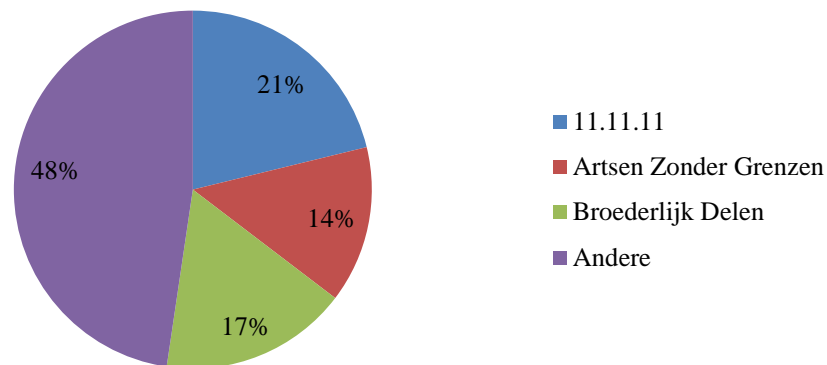
Figuur 7.3: Vermeldingen van alternatieve media per krant van 1 oktober 2011 tot 30 september 2012 (n=41)

De verschillende ngo's kwamen in 642 krantenartikels aan bod. Dit is beduidend meer dan in het televisienieuws, al moeten we uiteraard in rekening brengen dat er slechts twee televisiezenders tegenover zes kranten onderzocht werden naast de eerder vermelde verschillen qua format en opzet van beide media. 11.11.11 (136 vermeldingen), Artsen

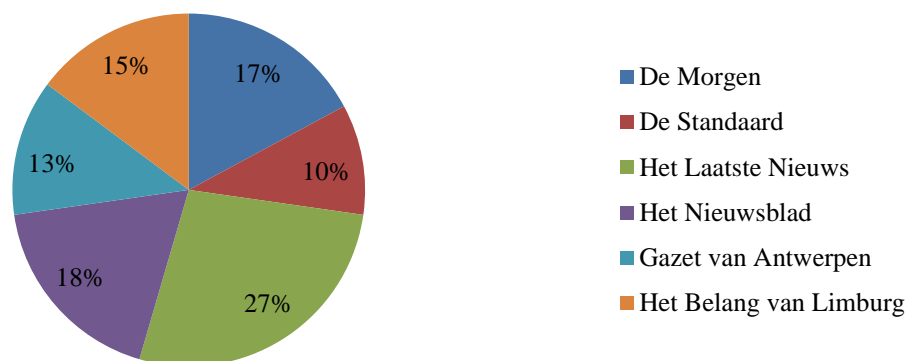
Zonder Grenzen (91 vermeldingen) en Broederlijk Delen (109 vermeldingen) kwamen opvallend meer aan bod dan de andere ngo's (zie figuur 7.4). Er is een duidelijk verschil met het televisienieuws, waarin 11.11.11 en Broederlijk Delen slechts in beperkte mate voorkwamen. Artsen Zonder Grenzen daarentegen, werd wel relatief vaak aangehaald in het televisienieuws. Ook omgekeerd geldt dat de ngo's die het vaakst aan bod kwamen in het televisienieuws in beperktere mate voorkomen in de krantenberichtgeving.

Figuur 7.4: Ngo's in krantenberichtgeving van 1 oktober 2011 tot 30 september 2012 (n=642)

In de kranten kwamen de ngo's nauwelijks aan bod als leverancier van voorverpakte informatie, wat samenhangt met de gebrekkige bronvermelding op dat vlak (cf. supra). Daarnaast kwamen de ngo's bijna vier keer meer voor in het gemengde nieuws dan in puur buitenlands nieuws. Artsen Zonder Grenzen, Pax Christi België, Vredeseilanden en WWF Belgium kwamen echter wel voornamelijk voor in de context van puur buitenlands nieuws. Dit is anders voor het televisienieuws, waarin de ngo's dubbel zo veel voorkwamen in puur buitenlands nieuws. Opgedeeld per krant (figuur 7.5) werden de ngo's het vaakst geciteerd in *Het Laatste Nieuws*, gevolgd door *Het Nieuwsblad* en *De Morgen*. In *De Standaard* werden ze het minst vermeld. Er zijn echter verschillen tussen ngo's wat betreft hun aanwezigheid als nieuwsbron volgens de internationaal gehanteerde opdeling tussen populaire en kwaliteitskranten (hoewel deze in Vlaanderen ietwat artificieel aandoet en de grenzen tussen beide veel minder duidelijk zijn dan bijvoorbeeld in Groot-Brittannië met haar *quality/midmarket newspapers* en *tabloids*). 11.11.11. en Broederlijk Delen kwamen beduidend vaker aan bod in de meer populaire kranten (*Het Nieuwsblad*, *Het Laatste Nieuws*, *Gazet van Antwerpen*, *Belang van Limburg*), terwijl Artsen Zonder Grenzen opvallend meer voorkwam in de meer kwaliteitskranten (*De Standaard* en *De Morgen*).

Figuur 7.5: Vermeldingen van ngo's per krant van 1 oktober 2011 tot 30 september 2012 (n=642)

Thematisch verwezen de kranten voornamelijk naar ngo's in de context van internationale contacten met de derde wereld, gevolgd door milieu/natuur. In het televisienieuws werden ngo's ook vaak in deze context vermeld. Daarnaast kwamen de ngo's in het televisienieuws vaak aan bod in de context van oorlog/vrede en sociale zaken. Deze thema's kwamen echter in beperktere mate voor in de kranten.

In het algemeen kunnen we stellen dat Vlaamse alternatieve media en Vlaamse (afdelingen van internationale) ngo's, in verhouding tot de totale output van nieuwsitems in het televisienieuws en artikels in de kranten, slechts in beperkte mate aan bod komen en dit hoofdzakelijk als geciteerde actor in plaats van als leverancier van voorverpakte informatie. Vlaamse alternatieve media kwamen gedurende de periode van oktober 2011 tot en met september 2012 geen enkele keer voor in het televisienieuws. Dit is echter ook gedeeltelijk toe te schrijven aan de beperkte bronvermelding in het televisienieuws en het specifieke format. Ngo's daarentegen, kwamen wel aan bod in het televisienieuws, maar dit enkel als geciteerde actor. In de kranten werden Vlaamse alternatieve media voornamelijk als leverancier van voorverpakte informatie vermeld, terwijl ngo's hoofdzakelijk als geciteerde actor aan bod kwamen.

7.3 Input-outputanalyse MO* Magazine

Gezien de beperkte mate van bronverwijzing werd de keuze gemaakt om voor de volgende onderzoeksfase van de input-outputanalyses te focussen op enkele cases en dit uitsluitend met betrekking tot de buitenlandberichtgeving in de kranten. Op basis van bovenstaande resultaten viel de keuze voor ngo's op Artsen Zonder Grenzen (zie luik 8) en voor alternatieve nieuwsmedia op MO* Magazine¹³. Het achterliggend opzet van deze korte studie was om na te gaan in welke mate artikels uit MO* Magazine een bepaald topic op de agenda kunnen plaatsen en dit werd gemeten aan de hand van (inhoudelijk) overgenomen artikels. De artikels werden teruggevonden via Mediargus door (1) te zoeken op de titel van het bericht uit MO* Magazine, (2) met trefwoorden die afgeleid waren van de inhoud van de artikels, en (3) op basis van een vermelding van MO* Magazine in de kranten (cf. 7.1), dit telkens voor een periode van vier weken na de publicatiedatum in MO* Magazine. De volgende kranten werden geselecteerd: *De Morgen*, *De Standaard*, *Het Laatste Nieuws*, *Het Nieuwsblad*, *Gazet van Antwerpen* en *Het Belang van Limburg*.

¹³ Publicaties van MO* Magazine werden geraadpleegd via het online archief op de website van het magazine.

MO* Magazine publiceerde in oktober 2011 een totale output van 214 artikels, waarvan slechts zes artikels (2.8%) werden overgenomen door de kranten. Voor september 2012 waren dit vijf artikels (2.39%) op een totale output van 209 artikels. Enkele artikels werden ook door meerdere kranten opgepikt, maar gezien de beperkte data is het onmogelijk om grote uitspraken te doen over dit luik van het onderzoek. In wat volgt schetsen we dan ook enkele opvallende bevindingen. Een bijkomend minpunt van dit kwantitatieve onderzoek is dat het niet kan nagaan in welke mate de berichten van MO* Magazine *indirect* gebruikt worden door journalisten, bijvoorbeeld ter inspiratie of als achtergrondinformatie bij het schrijven van een bepaald stuk. Uit interviews met buitenlandjournalisten (Joye, 2012) gaven verschillende journalisten bijvoorbeeld aan dat ze MO* Magazine beschouwen als een relevant secundaire bron van nieuws die ze gebruiken als noodzakelijke achtergrondinformatie waardoor de content ook via deze weg de grote massa bereikt. Dit indirecte gebruik van de output kan niet gemeten worden met kwantitatieve inhoudsanalyses, maar zal bijgevolg wel nader onderzocht worden in de kwalitatieve onderzoeksfase (2014-2015).

Op basis van de beperkte data viel op te maken dat MO* Magazine vooral op welbepaalde thematische topics een rol kan spelen. De artikels die werden overgenomen behandelden immers voornamelijk topics in de context van milieu en natuur. Zeven van de elf artikels die werden opgepikt door de kranten hadden het thema milieu en natuur als hoofdthema, wat beduidend meer is dan de andere thema's die aan bod kwamen, namelijk rechten, media/telecommunicatie, Europa en internationale contacten met de derde wereld. Deze thema's komen enkele keren aan bod terwijl de thema's economie/financiën en internationale instellingen beiden slechts éénmalig aan bod kwam. MO* Magazine werd echter *geen enkele keer* als bron vermeld bij de overgenomen artikels. Opvallend is wel dat IPS Vlaanderen in negen van de elf artikels van MO* Magazine als bron wordt aangehaald. Ook in de overgenomen artikels in de kranten werd IPS twee keer als bron vermeld. MO* Magazine is bijgevolg een belangrijk kanaal voor IPS om opgepikt te worden door de Vlaamse mainstream nieuwsmedia, wat gezien hun samenwerking op inhoudelijk vlak niet onlogisch is.

Zowel uit het nummer van oktober 2011 als van september 2012 werd telkens 1 artikel zo goed als letterlijk overgenomen door de krant *De Morgen*. De andere krantenartikels bevatten dan weer opvallende inhoudelijke gelijkenissen met de artikels uit MO* Magazine. De belangrijkste aanpassing bestond er vaak uit in het inkorten van de artikels uit MO* Magazine of het anders verwoorden van de inhoud. Tien van de elf artikels van MO* Magazine, die werden opgenomen door de kranten, bevatten puur buitenlands nieuws zonder een link met België. Daarnaast werden de artikels van MO* Magazine hoofdzakelijk overgenomen door *De Morgen*.

8 RESULTATEN: INPUT-OUTPUTANALYSES VAN PERSBERICHTEN VAN NGO'S EN OVERHEIDSINSTANTIES

We bespreken hieronder de resultaten van twee input-outputanalyses die onderzochten in welke mate persberichten van ngo's en overheidsinstanties opgenomen worden in de Vlaamse kranten *De Standaard*, *De Morgen*, *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws*.

8.1 Aandeel opgepikte persberichten

8.1.1 Persberichten van AZG (Longitudinale analyse)

Van de 138 onderzochte persberichten die AZG in 1995 en 2010 uitstuurde, werden er 55 (40.0%) opgepikt door minstens één krant. Tegen de verwachtingen van de *churnalism* these in stelden we echter vast dat de meeste persberichten opgepikt werden in 1995 en niet in 2010. Uit tabel 8.1 blijkt dat het aantal onsuccesvolle persberichten gestegen is van 57.1% in 1995 naar 63.9% in 2010. De 36.1% persberichten die in 2010 het nieuws haalden, resulteerden bovendien in minder artikels dan in 1995 (15 van de 22 artikels in 2010 werden slechts opgepikt door één krant tegenover 13 van de 33 in 1995).

Tabel 8.1. Overzicht van artikels gebaseerd op AZG persberichten (n=138)

Jaar	0 artikels (%)	1 artikel (%)	2 artikels (%)	3-6 artikels (%)	TOTAAL (%)
1995	44 (57.1)	13 (16.9)	11 (14.3)	9 (11.7)	77 (100.0)
2010	39 (63.9)	15 (24.6)	4 (6.6)	3 (4.9)	61 (100.0)
TOTAAL	83 (60.1)	28 (20.3)	15 (10.9)	12 (8.7)	138 (100.0)

De input-output analyse toont aan dat de meeste nieuwsberichten focussen op grote rampen en crisissen die de media-agenda gedurende meerdere dagen of zelfs weken domineerden. In 1995 waren dat het conflict in voormalig Joegoslavië, de genocide in Rwanda op de Tutsi minderheid, en het separatistische conflict tussen Rusland en de Tsjetsjeense republiek (gewapende conflicten). In 2010 registreerden we de aardbeving in Haïti en de enorme overstromingen in Pakistan (beide natuurrampen). Persberichten over landen en onderwerpen die niet geobserveerd werden door de mainstream nieuwsradar werden - zeker in 2010 - meestal genegeerd, zoals de uitbraak van cholera in Somalië (1995), een vulkaanuitbarsting in Kaapverdië (1995), een aardbeving in Turkije (1995), een oproep voor meer aandacht voor de onmenselijke situatie van immigranten en vluchtelingen in Zuid-Afrika (2010) of aanhoudende ondervoeding in Niger (2010). Deze bevinding bevestigt dat persberichten die aansluiten bij traditionele nieuwswaarden (grote impact/gevolgen, relevantie voor het thuispubliek) meer kans hebben om het nieuws te halen (Van Leuven, Raeymaeckers & Deprez, 2010). Daarnaast stelden we vast dat AZG persberichten in 1995 nog vooral een regionale focus hadden waarbij de activiteiten van AZG in een specifiek land of regio besproken werden, terwijl AZG persberichten in 2010 ook vaker globale onderwerpen zoals AIDS, Wereldvoedseldag, of de VN-Millenniumdoelstellingen bespraken. Ondanks het feit dat minder persberichten in 2010 opgepikt werden, geeft deze bevinding toch aan dat ngo's inspelen op de veranderde maatschappelijke context (evolutie naar een globale publieke sfeer) die mogelijkheden biedt voor internationale ngo's om het nieuws te bepalen als experts of pleitbezorgers van welbepaalde globale problemen.

Aan de output zijde resulteerden 55 AZG persberichten in 105 nieuwsberichten. In tegenstelling tot wat de literatuur over *churnalism* beweert, werden 71 artikels in 1995

gepubliceerd, twee keer zoveel als in 2010 (34). Deze daling is deels te wijten aan het lagere aantal persberichten dat AZG in 2010 uitgestuurd heeft (77 persberichten in 1995 versus 61 in 2010), maar niettemin is het duidelijk dat persberichten in 2010 ($p=0.01$) significant minder vaak in artikels resulteerden: één persbericht resulteerde in 2010 gemiddeld in 0.57 artikels, terwijl in 1995 één persbericht gemiddeld in 0.92 artikels resulteerde. Deze daling kan mogelijk iets te maken hebben met de aard van de gebeurtenissen in de twee geselecteerde onderzoeksjaren. In 1995 waren de belangrijkste gebeurtenissen aanslepende gewapende conflicten die enerzijds gevaarlijke werkomstandigheden opleverden voor journalisten. Anderzijds lijkt het ook niet onrealistisch dat de meeste nieuwsorganisaties uit budgettaire overwegingen niet voortdurend een journalist ter plaatse hadden om het nieuws zelf te verzamelen. In 2010 daarentegen waren de belangrijkste gebeurtenissen natuurrampen, die vooral in de eerste dagen na de ramp uitvoerig verslagen werden door Vlaamse journalisten ter plaatse. Een mogelijke gevolg van deze verschillende omstandigheden is dat Vlaamse journalisten in 1995 meer geneigd waren om te vertrouwen op de nieuwsgaring en informatievoorziening ter plaatse van AZG, terwijl ze in 2010 meer mogelijkheden hadden om zelf op onderzoek uit te gaan. Een tweede mogelijke verklaring voor het afgenomen succes van AZG persberichten is misschien wel dat AZG in 2010 geen deel uitmaakte van het Consortium 1212, een samenwerking tussen vijf Vlaamse (afdelingen van internationale) humanitaire organisaties die werd ingesteld om de media-aandacht voor de natuurrampen in Haïti en Pakistan beter te kunnen sturen. Het zou met andere woorden kunnen dat AZG in 2010 meer concurrentie ondervindt van het Consortium 1212 (een actor die inderdaad ook veel voorkomt in de geanalyseerde nieuwsberichten), die door haar gebundelde krachten en gerichte communicatie meer gehoor zou kunnen vinden bij journalisten (zie 8.1.2).

Tabel 8.2. Overzicht van artikels gebaseerd op AZG persberichten (n=105)

Jaar	De Standaard	De Morgen	Het Nieuwsblad	Het Laatste Nieuws	TOTAAL
1995	19	18	12	22	71
2010	10	13	4	7	34
TOTAAL	29	31	16	29	105

8.1.2 Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren (vergelijkende analyse)

De 196 persberichten die de vier organisaties samen uitstuurden, resulteerden samen in 56 nieuwsberichten. Gezien vijf van die 56 berichten pr-materiaal bevatten van twee verschillende organisaties, werden in totaal 61 van de 196 persberichten (31.1%) opgepikt in de Vlaamse pers. Deze aantallen zijn te laag om significantietoetsen uit te voeren, dus zullen we ons noodgedwongen beperken tot descriptieve analyses.

Uit tabel 8.3 blijkt dat het consortium 1212 het meest succesvol is in het verwerven van nieuwstoegang via persberichten gezien 17 van de 27 persberichten (59.3%) werden opgepikt in de Vlaamse pers. Met AZG op positie twee (37.3%) is het duidelijk dat ngo's meer dan de overheidsinstanties succesvol zijn in het bepalen van de nieuwsagenda met betrekking tot humanitaire onderwerpen. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken (32.4%) volgt pas op plaats 3. De Europese Commissie scoort opvallend slecht met een slaagpercentage van slechts 15.1%, hoewel deze organisatie nochtans het grootste aantal persberichten verstuurde. In absolute aantallen neemt AZG de leiding (22 artikels), gevolgd door het Consortium 1212 (16), het Belgisch Ministerie van Buitenlandse Zaken (12, en de Europese Commissie (11). Deze bevindingen maken duidelijk dat het uitsturen van meer persberichten niet automatisch resulteert in meer nieuwstoegang. Gezien het feit dat veel journalisten klagen over de massale hoeveelheid persberichten die dagelijks in hun mailbox opduiken, lijkt het inderdaad niet de

beste strategie om de nieuwsagenda te bepalen. Door te veel te communiceren besteden journalisten na verloop van tijd nog maar weinig aandacht aan persberichten van de organisatie in kwestie. Onze studie toont aan dat de communicatiestrategie van het Consortium 1212 - dat enkel communiceert op momenten dat de nood het hoogst is - veel beter aanslaat.

Tabel 8.3 Overzicht van het aantal artikels per krant

	De Standaard	De Morgen	Het Laatste Nieuws	Het Nieuwsblad	Totaal artikels (1)	Totaal pers- berichten (2)	Ratio ½ (%)
AZG	9	8	2	3	22	59	37.3
1212	2	5	6	3	16	27	59.3
Buitenlandse Zaken	1	4	5	2	12	37	32.4
Europese Commissie	2	5	3	1	11	73	15.1
Totaal artikels	14	22	16	9	61	196	31.1

Het grotere succes van de ngo persberichten in vergelijking met persberichten van de twee overheidsinstanties bevestigt dat journalisten in de globale publieke sfeer geneigd zijn om te vertrouwen op internationale ngo's als informatieleveranciers voor globale onderwerpen, in dit specifieke geval humanitaire hulpverlening (Davis, 2010; Powers, 2012). Deze conclusie geldt voornamelijk voor AZG, dat erin geslaagd lijkt te zijn om zich te ontwikkelen tot een gevestigde nieuwsbron voor expertise over humanitaire hulpverlening. Dat blijkt ten eerste uit het feit dat AZG persberichten opvallend meer gepubliceerd worden in de zogenaamde kwaliteitskranten (*De Standaard* en *De Morgen*) (zie tabel 8.3). Ten tweede duidt de kwalitatieve analyse ook op relevante verschillen in de inhoud van de persberichten. Meer bepaald verspreidt AZG proactief en op regelmatige tijdstippen informatiesubsidies over de afwikkeling van humanitaire projecten in verschillende landen en regio's, terwijl de andere organisaties - vooral het Consortium 1212 - voornamelijk persberichten versturen op crisismomenten waarbij hun persberichten toelichten hoe ze reageren op humanitaire crisissen en oproepen om fondsen te verzamelen. AZG verspreidt bijvoorbeeld contextuele informatie over zogenaamde 'vergeten rampen', of persberichten waarin ze een standpunt innemen ten opzichte van politieke beslissingen (of het ontbreken daarvan). Veel van die beleidstandpunten hebben betrekking op globale onderwerpen (i.t.t. focus op een specifieke regio) zoals AIDS, de onmenselijke situatie van Afrikaanse vluchtelingen in Europa, of de attitude van de internationale gemeenschap ten opzichte van de burgeroorlog in Libië. Een dergelijke diepgaande aanpak van internationale problemen spreekt inderdaad voornamelijk zogenaamde kwaliteitskranten aan. Dat blijkt bijvoorbeeld ook uit het feit dat AZG in *De Morgen* en *De Standaard* ook veel als bron opdook in artikels die niet op persberichten gebaseerd waren. Hoewel deze artikels niet zijn opgenomen in onze steekproef, vormen ze wel een extra indicatie van het feit dat *De Morgen* en *De Standaard* AZG ook zelf actief contacteren bij de nieuwsgaring. Vanuit deze positie slaagt AZG erin om als enige van de vier betrokken organisatie vergeten rampen - die slechts zelden in het nieuws komen en maar weinig publieke erkenning en politieke reacties opleveren - onder de aandacht te brengen. Een voorbeeld is een artikel in *De Morgen* (14 december) over de aanslepende humanitaire crisis in de Centraal-Afrikaanse Republiek dat een letterlijke overname is van een AZG persbericht over een diepgaand rapport dat is opgesteld door AZG. Een ander voorbeeld is een fotoreportage in *De Standaard* (17 november) waarin 'urban survivors' ofwel mensen in een situatie van extreme ontberingen op het voorplan gebracht worden. Gezien verschillende studies wijzen op de dalende aandacht van de nieuwsmedia voor buitenlandnieuws, zeker

wanneer het aanslepende humanitaire rampen betreft, is het duidelijk dat AZG een niet te onderschatten rol speelt op het vlak van democratische nieuwsvoorziening.

Het Consortium 1212 daarentegen verspreidde in 2011 slechts 27 nieuwsberichten over twee grote humanitaire crisissen, meer bepaald een terugblik op de aardbeving in Haïti het jaar voordien (vier persberichten) en de enorme droogte in de Hoorn van Afrika (23 persberichten). Onze analyse toont aan dat de strategie om enkel te communiceren op momenten van grote crisissen haar vruchten afwerpt en dat persberichten vaker opgepikt worden in de Vlaamse pers dan de constante en daardoor ook minder zichtbare stroom persberichten van andere organisaties. Het succes van het Consortium 1212 kan ook mee verklaard worden doordat acties enkel opgestart worden in overleg met de Vlaamse nieuwsmedia, die in deze gevallen dus vanzelfsprekend ook meer openstaan voor persberichten van het Consortium 1212. De nadruk van het Consortium 1212 op spectaculaire internationale gebeurtenissen en grootschalige fundraising verklaart de grotere aanwezigheid van haar persberichten in de zogenaamde populaire kranten. Eerder onderzoek heeft immers aangetoond dat *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws* een voorkeur hebben voor dramatische gebeurtenissen, zeker wanneer ze kunnen gedomesticeerd worden voor het thuispubliek (Joye, 2010; Wouters, De Swert and Walgrave 2009). Dat blijkt ook uit de vaststelling dat twee van de vijf artikels die gebaseerd zijn op AZG persberichten in *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws* betrekking hebben op de dood van een Belgische AZG medewerker in Somalië.

We kunnen dus besluiten dat AZG en het Consortium 1212 de nieuwsmedia op een totaal verschillende manier benaderen. Het Consortium 1212 treedt voornamelijk op als *mobilisator* die via de nieuwsmedia tracht om op korte termijn zoveel mogelijk publiek bewustzijn en donaties voor een bepaalde humanitaire crisis tracht op te wekken, terwijl AZG zich ontwikkeld heeft tot een gevestigde *news source organization* door op regelmatige tijdstippen achtergrondinformatie en betrouwbare ooggetuigenverslagen aan journalisten te bezorgen (Davis, 2010; Powers, 2012).

De twee overheidsinstanties zijn veel minder succesvol dan de twee ngo's in het bepalen van de nieuwsagenda over humanitaire onderwerpen aan de hand van persberichten en persconferenties. Hun persberichten focussen vooral op de financiële omvang van hun bijdrage aan humanitaire noodhulp, hetgeen journalisten minder lijkt aan te spreken dan ngo expertise (AZG) of fondsenwerving (Consortium 1212). Vooral persberichten van de Europese Commissie zijn weinig succesvol. Daar kunnen verschillende oorzaken voor zijn. We vermelden nogmaals het grote aantal persberichten waardoor journalisten misschien hun interesse verliezen. Verder denken we ook aan het feit dat het Vlaamse thuispubliek zich veel minder betrokken voelt met de Europese Commissie dan met Vlaamse organisaties (cf. Galtung & Ruge, 1965, nieuwswaarde proximateit). Ten slotte is een extra hinderpaal dat veel persberichten van de Europese Commissie enkel in het Engels verspreid worden. Gezien de reeds hoge werkdruk op de meeste redacties is het dan niet verwonderlijk dat journalisten een voorkeur hebben voor informatiesubsidies die niet hoeven vertaald te worden alvorens ze kunnen opgenomen worden in een nieuwsbericht.

8.2 Aandeel overgenomen informatie

In het vervolg van de analyses focussen we enkel op de persberichten die met succes het nieuws gehaald hebben. Voor de longitudinale analyse (8.2.1) zijn dat 55 persberichten, die samen resulteerden in 105 nieuwsberichten. Voor de vergelijkende analyse (8.2.2) zijn dat 61 persberichten die samen resulteerden in 56 nieuwsberichten.

8.2.1 Persberichten van AZG (Longitudinale analyse)

In tegenstelling tot de *churnalism* these bevatten de 105 nieuwsberichten die gebaseerd zijn op een AZG persbericht maar een beperkt aandeel informatie die letterlijk/geparafraseerd gebaseerd is op het oorspronkelijke persbericht. 25.7% van de artikels hebben geen credit line (auteursvermelding), de rest verwijst naar journalisten en nieuwsagentschappen als auteurs. Alvorens we de verdere resultaten bespreken, is het belangrijk om op te merken dat we voor 20.0% van de artikels geen zicht hebben op het aandeel letterlijk/geparafraseerde informatie omdat ze gebaseerd zijn op persconferenties, waarvan we niet over de transcripties beschikken. In dit opzicht is het extra opvallend dat bijna drie kwart van alle artikels de informatie in AZG persberichten in meerdere of mindere mate aanvullen met extra feiten en reacties (en in veel beperktere mate ook analyse, interviews/reportages of context), en dat dit zelfs nog meer gebeurt in 2010 (in 30 van de 34 artikels) dan in 1995 (in 46 van de 71 artikels). Dat zegt enerzijds iets over de agenda building capaciteiten van AZG, maar anderzijds illustreert het ook de stelling van Knight (2011) dat journalisten persberichten heel vaak niet gewoon knippen en plakken, maar in plaats daarvan vooral combineren met eigen onderzoek en aanvullende informatie. Het is met andere woorden een indicatie dat de kritische ingesteldheid op nieuwsredacties in Vlaanderen zeker niet volledig ten onder gegaan is aan de hoge werkdruk en de beschikbaarheid van nieuwe technologieën. Een meer kwalitatieve benadering van de persberichten en artikels toont inderdaad dat veel artikels focussen op en van start gaan met de officiële feiten die door overheden (bijvoorbeeld aantal slachtoffers), door politieke vertegenwoordigers (bijvoorbeeld commentaar op een gebeurtenis), door de strijdende partijen (bijvoorbeeld rechtvaardiging van hun acties), etc. gegeven worden. Enerzijds duidt de vaststelling dat journalisten in eerste instantie vooral vertrouwen op autoritaire bronnen en dat ngo's nog onvoldoende hun stempel kunnen drukken op de berichtgeving. Anderzijds kan men ook stellen dat AZG er niettemin in slaagt om een humanitaire draai te geven aan de voornamelijk harde feiten van officiële bronnen.

8.2.2 Mainstream versus alternatieve nieuwsactoren (Vergelijkende analyse)

Ook uit de tweede input-output analyse blijkt dat de persberichten van de vier organisaties opnieuw in drie kwart van de gevallen aangevuld worden met bijkomende nieuwsgaring. In veel gevallen lijkt het persbericht niet meer te zijn dan een aanleiding voor de journalist om zelf een nieuwsbericht over het aangebrachte onderwerp te produceren, of een korte aanvulling bij een nieuwsbericht dat grotendeels uit andere informatie bestaat. Een voorbeeld is een artikel over de burgeroorlog in Libië van *De Standaard* correspondent Jorn De Cock (5 oktober 2011), die bekend staat als een expert wat betreft verslaggeving over het Midden-Oosten met een uitgebreid informantennetwerk om op terug te vallen tijdens de nieuwsgaring. In het artikel brengt hij verschillende stukjes achtergrondinformatie samen over het regime van Muammar Kadhafi om zo de wreedheid van de dictator tijdens de recente slag om Sirte te contextualiseren. Het artikel wordt afgerond met een kritische reflectie over de humanitaire situatie in Sirte. Hierbij maakt hij gebruik van een citaat uit een persbericht van AZG, gevolgd door reacties van het Internationale Rode Kruis en de Libische politieke oppositie.

8.3 Brontransparantie

De eerste input-output analyse toont aan dat 84 artikels (80.0%) niet vermelden (en dus niet transparant zijn) dat AZG als informatiebron geraadpleegd werd bij het schrijven van de nieuwsberichten. Bijgevolg wordt het gebruik van pr-materiaal voorgesteld als oorspronkelijke journalistieke nieuwsgaring. Tien artikels (9.5%) verwijzen ietwat verbloemd naar AZG als *informatiebron* (bijvoorbeeld rapport, woordvoerder), maar slechts 11 artikels (10.5%) verwijzen expliciet naar het persbericht van AZG waarop ze zich gebaseerd hebben bij de nieuwsgaring (bijvoorbeeld ‘AZG heeft in een persbericht laten weten dat...’). We observeerden bovendien een significante ($p=0.05$) daling van de brontransparantie doorheen de tijd: terwijl in 1995 achttien artikels het gebruik van AZG persberichten erkenden, daalde dat aantal in 2010 tot slechts drie artikels. Niettemin registreerden we in vrij veel artikels citaten of parafrases van AZG medewerkers die niet overgenomen waren uit de respectievelijke persberichten, hetgeen doet vermoeden dat de journalist zelf *actief* extra toelichting heeft gevraagd bij AZG, of dat AZG zelf de journalist (*passief*) heeft gecontacteerd om extra informatie te verschaffen en extra aan te sturen op verslaggeving. Verder onderzoek volgens de methode van reconstructie-interviews waarbij de onderzoeker samen met de journalist het volledige nieuwsproductieproces van een aantal recente artikels doorloopt, kan nuttig zijn om ook hierin meer inzicht te verwerven (Reich, 2010). Verder stelden we ook vast dat artikels die geen auteursvermelding hebben in de credit line significant vaker artikels zijn waarin de informatie uit het AZG persbericht niet is aangevuld met bijkomende nieuwsgaring. Deze vaststelling roept bezorgdheid op over de vaststelling in andere studies dat een aanzienlijk aandeel van de binnenlandse en buitenlandse nieuwsberichtgeving geen auteursvermelding bevat (Buijs et al., 2009; Van Leuven, Deprez & Raeymaeckers, 2013). We konden ook vaststellen dat een aantal AZG persberichten ook in de Vlaamse buitenlandberichtgeving zijn beland via een *ladder of news sourcing* (Franklin, 2011). Van de elf artikels die een nieuwsagentschap als auteur hebben, vermeldt geen enkel artikel het gebruik van AZG persberichten. Op die manier komen ook veel persberichten indirect in het nieuws terecht, omdat journalisten menen dat ze te maken hebben met oorspronkelijke journalistieke nieuwsproducties van nieuwsagentschappen. Alles samen vormen deze bevindingen met andere woorden een belangrijke indicatie dat journalisten bewust en onbewust meer gebruik maken van persberichten dan men kan opmaken uit de berichtgeving zelf.

Net zoals bij de eerste input-output analyse stelden we bij het vergelijkende onderzoek vast dat 46 van de 56 artikels (82.1%) niet verwijzen naar de persberichten als informatiebron, en informatie uit die persberichten dus voorstelden als journalistieke nieuwsgaring. Citaten uit persberichten worden vaak voorgesteld alsof de journalist de organisatie in kwestie zelf gecontacteerd heeft. Zes artikels verwijzen vaag naar de betrokken organisatie als informatiebron, maar slechts vier artikels vermelden expliciet het gebruik van pr-materiaal. Drie van deze vier artikels verwijzen naar het nationale nieuwsagentschap Belga in hun credit line. Zeven andere artikels die Belga als auteur vermelden, bevatten geen verwijzing naar een persbericht, hetgeen opnieuw duidt op een *ladder of news sourcing*.

8.4 Conclusie

De beide studies tonen aan dat Belgische kranten geneigd zijn om met betrekking tot het globale onderwerp humanitaire hulpverlening meer persberichten van ngo's te publiceren dan van overheidsinstanties. Het veld van ngo's is echter te divers om deze conclusie te veralgemenen. Waisbord (2011) en Deacon (2003) wijzen erop dat we ons bewust moeten zijn van het feit dat verschillende ngo's een verschillende mate van succes hebben als nieuwsbron. Terwijl de meeste persberichten in onze eigen studies focusten op humanitaire rampen die traditionele nieuwswaarden (drama) aanspreken, zijn de kansen van andere ngo's om het nieuws te halen - vooral wanneer hun doelen botsen met staats- of bedrijfsbelangen - misschien wel veel beperkter (zie bijvoorbeeld Gaber & Willson, 2005). In deze context dienen we ook te vermelden dat we ook rekening moeten houden met de achterliggende motieven van de vier bestudeerde organisaties met betrekking tot de nieuwsmedia. Zo is het niet onrealistisch te denken dat ngo's meer dan overheidsinstanties - die met of zonder nieuwstoegang sowieso het beleid bepalen - nood hebben aan nieuwstoegang om via deze omweg een impact te hebben op het beleid. Bovendien beschikken de twee ngo's in deze studie over relatief uitgebreide middelen en goede contacten met de media (zeker wat het Consortium 1212 betreft), terwijl het andere ngo's misschien aan de sociale en materiële middelen ontbreekt om gerichte mediastrategieën op poten te zetten (Deacon 2003; Fenton 2010). Ten slotte is het ook mogelijk dat België - met haar hoge concentratie (internationale) ngo's - een aparte case is waar journalisten automatische meer aandacht besteden aan persberichten van ngo's. Verder onderzoek van internationale ngo's in andere landen is noodzakelijk om een overkoepelende conclusie te formuleren met betrekking tot de nieuwstoegang van deze alternatieve nieuwsactoren.

We stelden vast dat ook ngo's in concurrentie treden met elkaar om nieuwstoegang, en dat ze daarbij verschillende mediastrategieën hanteren. Meer bepaald lijkt AZG zich ontwikkeld te hebben tot een gevestigde nieuwsbron voor journalisten die nood hebben aan expertise met betrekking tot humanitaire hulpverlening, terwijl het consortium 1212 zich niet zozeer toelegt op informatievoorziening, maar daarentegen volledig gericht is op fondsenwerving en mobilisatie bij grote humanitaire crisissen. De vaststelling dat AZG vanuit deze positie erin slaagt om ook 'vergeten' crisissen op de nieuwsagenda te plaatsen, is hoopgevend gezien de precare positie waarin buitenlandberichtgeving zich bevindt in het huidige mediaklimaat.

De vele klachten over *churnalism* op redacties en het toenemend gebruik van informatiesubsidies bij de nieuwsproductie dienen wij op basis van onze - weliswaar niet te veralgemenen - case studies te nuanceren. De overname van AZG persberichten is doorheen de tijd niet toegenomen, en in drie kwart van de bestudeerde artikels wordt de informatie uit de persberichten aangevuld met bijkomende informatie. Bovendien moeten we erop wijzen dat informatiesubsidies weliswaar vaak gecategoriseerd worden als manipulatie en vertekening, maar dat ze eigenlijk ook een positieve factor kunnen vormen in het nieuwsproductieproces. In deze studie dienden persberichten van overheden en ngo's vooral om het publiek te informeren over zaken van algemeen belang, en we stelden ook vast dat ngo persberichten vaak opgenomen werden in het nieuws om de verslaggeving over vaak harde feiten (bijvoorbeeld gewapende conflicten, aantal slachtoffers bij natuurramp) ook een menselijke kant te geven en het menselijk lijden ook in beeld te brengen. Anderzijds blijft het natuurlijk ook in deze gevallen een probleem dat Vlaamse journalisten meestal niet transparant zijn over het gebruik van informatiesubsidies, en deze informatie bijgevolg voorstellen als oorspronkelijke journalistieke nieuwsgaring.

9 CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

De bevindingen van het multimethodisch en longitudinaal onderzoek wijzen erop dat zowel overdadig pessimisme als overdadig optimisme met betrekking tot (evoluties in) de (buitenland)journalistiek en het journalistieke bronnengebruik danig genuanceerd dienen te worden.

9.1 Onderzoeksvraag 1

Op basis van de nieuwste golf van de journalistenenquête stelden we vast dat Vlaamse journalisten klagen over de verhoogde werkdruk. De analyse bevestigt ook dat meer journalisten zich dagelijks bezighouden met nieuwsgaring aan het bureau en het volgen van andere media dan met nieuwsgaring buiten de redactie. Daarentegen blijkt er maar weinig tijd over te blijven voor het analyseren en controleren van informatie. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Vlaamse journalisten veel belang hechten aan persberichten in het nieuwsgaringproces. De longitudinale input-output analyse kon echter geen toename aantonen in het gebruik van AZG informatiesubsidies in de Vlaamse kranten sinds 1995. Verder onderzoek van andere cases is noodzakelijk om te bevestigen of deze bevinding ook voor persberichten van andere organisaties en voor andere nieuwskaternen geldt. We stelden echter ook vast dat Vlaamse journalisten weinig transparant zijn over het gebruik van informatiesubsidies. Deze bevinding lijkt te bevestigen dat beide partijen hun contacten liever verhullen in een *smokescreen of anonymity* (Reich, 2010, p.811). Zo kunnen enerzijds professionals hun informatiesubsidies het aura meegeven van originele journalistieke content die het publieke belang dient en kunnen anderzijds journalisten hun professionele imago in stand houden. Niettemin merkten we op dat Vlaamse journalisten in veel gevallen persberichten niet integraal overnemen, maar in plaats daarvan vooral gebruiken als aanzet voor of combineren met eigen nieuwsgaring. Dit geldt ook voor de content van alternatieve media, waarvan de overname echter zeer beperkt is. We sluiten ons dan ook aan bij de meer genuanceerde conclusie uit het onderzoek van Knight (2011, cf. 3.3.1) die stelt dat de kritische ingesteldheid op nieuwsredacties zeker niet helemaal weggezonden is onder de hoge werkdruk. Zo lijkt de aanwezigheid van persberichten in de Vlaamse buitenlandberichtgeving in vergelijking met andere nieuwskaternen (bijvoorbeeld lifestyle, consumentennieuws) relatief beperkt te zijn, en niet alleen voorbehouden voor mainstream bronnen. Het lijkt erop dat internationale ngo's in welbepaalde globale nieuwsdomeinen hun plaats veroverd hebben als geloofwaardige nieuwsbron die evenzeer als mainstream bronnen op regelmatige tijdstippen met succes mediapakketten aanbieden aan redacties. Dit lijkt enerzijds te verklaren door de inspanningen van vijf ngo's om rampencommunicatie te centraliseren in het Consortium 1212. Anderzijds lijken de bevindingen erop te wijzen dat AZG zich ontwikkeld heeft tot een *news source organization* die over voldoende autoriteit beschikt als geloofwaardige informatiebron bij humanitaire berichtgeving (bijvoorbeeld Aday & Livingston, 2008). Op het vlak van alternatieve nieuwsmedia merkten we een zelfde specialisatie. Zo wees een beperkte input-outputanalyse van MO* Magazine erop dat het magazine voornamelijk in de context van milieu en natuur wordt opgemerkt door de mainstream nieuwsmedia. De journalistenenquête bevestigt verder dat ngo's door de overgrote meerderheid van de buitenlandjournalisten (zeer) belangrijk bevonden worden als informatiebronnen. Bovendien stelden we vast dat ook gewone burgers als belangrijke nieuwsbronnen beschouwd worden door Vlaamse journalisten.

9.2 Onderzoeksvraag 2

Niettemin doen de verschillende studies ons ook besluiten dat de evolutie naar een nieuw model van buitenlandjournalistiek dat ten volle gebruik maakt van de nieuwe mogelijkheden voor nieuwsgaring in de netwerksfeer voorlopig nog in zijn kinderschoenen staat. De journalistenenquête toont aan dat het dagelijkse gebruik van sociale media bij de nieuwsgaring nog vrij beperkt blijft. Nochtans stellen we in 2013 in vergelijking met de vorige golf in 2008 een duidelijke toename vast van het aantal Vlaamse beroepsjournalisten dat dagelijks gebruik maakt van sociale media - voornamelijk microblogsites (bijvoorbeeld Twitter) en sociale netwerksites (bijvoorbeeld Facebook) - bij de nieuwsgaring. Bovendien stelt twee derden van de respondenten dat sociale media in vele gevallen een nuttige informatiebron kunnen zijn voor journalisten en vindt bijna een derde van hen dat nog altijd te weinig gebruik gemaakt wordt van de mogelijkheden van het internet. De integratie van sociale media en netwerkjournalistiek in het dagdagelijkse nieuwsproductieproces lijkt dus vooral een gradueel proces te zijn. Voorlopig blijft het afwachten in hoeverre de nieuwe journalistieke praktijken in de toekomst een vast onderdeel van het journalistieke nieuwsgaringproces zullen gaan uitmaken, en in hoeverre dit kan zorgen voor een verbrede toegang tot de publieke sfeer voor alternatieve nieuwsactoren.

Als algemene conclusie kunnen we stellen dat mainstream bronnen - voornamelijk politieke en overheidsbronnen - de Vlaamse (buitenland)berichtgeving bepalen, maar dat ook internationale ngo's, alternatieve nieuwsactoren en gewone burgers regelmatig een stem krijgen in het nieuws. Vanuit een longitudinaal perspectief zijn er weinig veranderingen vast te stellen in de Vlaamse buitenlandberichtgeving, die ondanks de hoge werkdruk gekenmerkt wordt door een relatief hoog aandeel onafhankelijke journalistieke producties, maar waarbij de mogelijkheden van de netwerksfeer nog meer zouden kunnen benut worden.

9.3 Brontransparantie

Tot slot wees het onderzoek op een niet altijd consistente bronvermelding in de Vlaamse nieuwsmedia wat een studie naar bronnengebruik uiteraard bemoeilijkt. In een volgende fase van dit onderzoek wensen we bijgevolg deze bevindingen en conclusies voor te leggen aan de journalisten zelf. Aan de hand van diepte-interviews willen we zodoende een meer genuanceerd en verfijnd beeld krijgen van het bronnengebruik in en door Vlaamse nieuwsmedia. Het verder uitdiepen en contextualiseren van de kwantitatieve bevindingen zal plaatsvinden in de periode 2014-2015.

Ondanks weinig vermeldingen van alternatieve media (o.a. door lage brontransparantie) spelen zij toch een belangrijke rol in het Vlaamse medialandschap. In interviews met buitenlandjournalisten (Joye, 2012) gaven verschillende journalisten bijvoorbeeld aan dat ze MO* Magazine beschouwen als een relevante secundaire bron van nieuws die ze gebruiken als noodzakelijke achtergrondinformatie waardoor de content ook via deze weg de grote massa bereikt. Dit indirecte gebruik van de output kan niet gemeten worden met kwantitatieve inhoudsanalyses, maar zal bijgevolg wel nader onderzocht worden in de kwalitatieve onderzoeksfase (2014-2015). We verwijzen hierbij ook naar een recente open brief die de alternatieve media Apache, MO*, rekto:verso, DeWereldMorgen.be en StampMedia samen publiceerden, en waarin ze enkele federale maatregelen (zoals de postsubsidies en het nultarief voor BTW voor papieren media) hekelen die sinds jaar en dag de grote mediabedrijven jaarlijks met honderden miljoenen euro ondersteunen. Vanuit hun unieke en waardevolle positie in het Vlaamse medialandschap als leverancier van alternatieve

nieuwsverhalen vragen zij dat de focus verschuift van het financieel ondersteunen van mediabedrijven naar het structureel ondersteunen van journalistiek. De (vooral federaal georganiseerde) subsidies zouden moeten worden getoetst aan journalistieke kwaliteitscriteria, zoals het ondersteunen van onderzoeksjournalistiek, buitenlandjournalistiek of cultuurjournalistiek (DeWereldMorgen redactie, 2013, 12 november). Ondertussen werd door minister Lieten de herziening van de perssteun op de agenda van de Staten-Generaal voor de media in februari 2014 gezet.

Tot slot wensen we te verwijzen naar enkele recente ontwikkelingen binnen het journalistieke beroepenveld die aangeven dat ook de sector de problematiek van bronnengebruik op de voet volgt. Daarbij werd vooral de nadruk gelegd op het toenemende probleem van het onrechtmatig overnemen van artikelen. Concreet hebben de Vlaamse uitgevers (Concentra Media, Corelio, De Persgroep Publishing, Mediafin en Roularta Media Groep) in maart 2013 een ‘fair use’ charter¹⁴ opgesteld en ondertekend in verband met het correct overnemen van elkaars (geschreven) nieuwsberichten. Vlaamse journalisten dienen bij het overnemen, aanpassen of delen van teksten twee voorwaarden te respecteren. Enerzijds steeds de bron correct vermelden en anderzijds het toevoegen van een substantiële waarde in de zin van een eigen creatieve inbreng op het vlak van duiding, weergave van extra feiten of achtergrond of invalshoek (cf. Brouwers, 2013). De Vlaamse overheid heeft ook haar schouders onder dit initiatief gezet. In februari 2014 riepen de uitgevers van kranten en tijdschriften op om het probleem van digitale piraterij - het onlinegebruik van artikels zonder toelating - aan te pakken. Concreet vroegen de Vlaamse Nieuwsmedia, Les Journaux Francophones Belges en The Press aan de overheid efficiëntere middelen om het onwettelijk kopiëren of herschrijven van artikels tegen te gaan (deredactie, 2014). Ondanks deze positieve en te waarderen ontwikkelingen in de richting van meer journalistieke transparantie blijft er echter een sluimerend probleem van *consistente* bronvermelding. Zoals dit rapport aangaf, maar ook al bleek uit vroeger wetenschappelijk onderzoek, laten veel nieuwsmedia immers na om consequent hun bronnen te vermelden. Het charter bijvoorbeeld biedt daar op het eerste zicht (nog) geen afdoende oplossing voor gezien het zich inhoudelijk beperkt tot de overname van teksten waarvan de bron een collega-journalist is. Het idee van transparantie qua bronnengebruik kan bijgevolg breder geïnterpreteerd worden en kan bijvoorbeeld ook toegepast worden op de overname van persberichten of de input van (internationale) nieuwsagentschappen.

9.4 Aanbevelingen

Op basis van deze algemene conclusies met betrekking tot het bronnengebruik van de Vlaamse journalist wensen we een aantal algemene aanbevelingen of aandachtspunten te formuleren. De journalistiek staat onder druk, en steeds meer auteurs zijn ervan overtuigd dat het gebruik van informatiesubsidies een vast deel zal en kan gaan uitmaken van het nieuwsgaringproces. Verschillende auteurs (bijvoorbeeld Rennen, 2000; Rupar, 2006) stellen dat er in dat geval nood is aan een grotere transparantie over het nieuwsgaringproces, zeker wanneer het pr-materiaal betreft, zodat het publiek beter kan inschatten welke belangen gemoeid zijn bij het verspreiden van informatie en zodat het publiek de betekenis van een gebeurtenis beter kan inschatten. Op die manier, door bij korte, feitelijke nieuwsberichten te vertrouwen op mediabronnen, public relations materiaal en *user generated content* (UGC) kunnen redacties meer tijd en middelen vrijmaken voor diepgravende journalistiek die ook

¹⁴ Het volledige charter is te downloaden via:
<http://www.vlaamsnieuwsmedia.be/wp-content/uploads/2013/03/Charter-Fair-Use.pdf>

bronnen raadpleegt en nieuwsverhalen brengt die buiten de platgetreden paden treden. Verschillende auteurs stellen zelfs dat het precies hier is waar de journalistiek zich kan onderscheiden in de huidige maatschappij waarin informatie alomtegenwoordig en gratis beschikbaar is (bijvoorbeeld Broersma, 2009). Journalistiek kan zich in de veranderde maatschappelijke context positioneren als de leidraad die burgers de weg toont door de eindeloze hoeveelheid online informatie door bij nieuwsfeiten context en analyse te verschaffen (Heinrich, 2011a, 2013; McNair, 2013).

Een andere manier voor nieuwsredacties om zich te onderscheiden is door in te spelen op innovaties en zo de kwaliteit van nieuwsproductie te vrijwaren of te verhogen. In overeenstemming met de literatuur stelden we vast dat de opname van nieuwe nieuwsgaringpraktijken via online netwerken en sociale media voorlopig nog beperkt blijft tot een beperkt aantal *early adopters* op nieuwsredacties. Een deel van het probleem hier is dat veel journalisten over de vaardigheden noch de tijd beschikken om online tools op een efficiënte manier te (leren) gebruiken bij de nieuwsgaring. Sommige auteurs stellen daarom dat nieuwsorganisaties zouden moeten convergeren in *multimediale news outlets* waarbinnen alle journalisten multimediale vaardigheden bezitten zodat ze ook vertrouwd raken met de technieken om *networked* informatie te verzamelen (bijvoorbeeld Heinrich, 2011a).

Gezien de toenemende globalisering van het maatschappelijk leven is het ten slotte ook belangrijk dat het nieuws de toenemende complexiteit van het maatschappelijk leven weerspiegelt. Binnenland- en buitenlandnieuws zijn steeds vaker verweven en verschillende onderzoekers pleiten er dan ook voor dat buitenlandnieuws meer oog zou moeten hebben voor hoe economische, politieke, sociale, en ecologische praktijken, processen en problemen in verschillende delen van de wereld elkaar beïnvloeden, met elkaar verbonden zijn, of gelijkaardige kenmerken vertonen. Centraal daarbij staat vanzelfsprekend een gevarieerde nieuwsgaring die toelaat om zoveel mogelijk verschillende perspectieven in de berichtgeving op te nemen (bijvoorbeeld Berglez, 2008; Heinrich, 2011a). We willen er dan ook uitdrukkelijk voor pleiten om voldoende aandacht te besteden aan het in stand houden en verbeteren van de kwaliteit van het buitenlandnieuws in de Vlaamse media.

10 BIBLIOGRAFIE

- Aday, S. & Livingston, S. (2008) Taking the state out of state-media relations theory: How transnational advocacy networks are changing the press-state dynamic. *Media, War & Conflict*, 1 (1): 99-107.
- Apache (2013) *Over Apache*. <http://www.apache.be/about/>
- Apache (2011, 17 januari) *Apache Start* (*)nvdr. <http://www.apache.be/nvdr/2011/01/17/apache-start-nvdr/>
- Atton, C. (2002) *Alternative media*. London: Sage.
- Atton, C. & Hamilton, J. F. (2008) *Alternative journalism*. Thousand Oaks: Sage.
- BBC Trust (2012) *A BBC Trust report on the impartiality and accuracy of the BBC's coverage of the events known as the "Arab Spring"*. http://downloads.bbc.co.uk/bbctrust/assets/files/pdf/our_work/arabspring_impartiality/arab_spring.pdf
- Beckett, C. (2008) *SuperMedia: Saving journalism so it can save the world*. Malden, MA: Wiley.
- Beckett, C. (2010) *The value of networked journalism*. <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/POLIS/home.aspx>
- Beckett, C. & Ball, J. (2012) *WikiLeaks: News in the networked era*. Cambridge: Polity Press.
- Bélair-Gagnon, V. (2011) The impact of social media on international journalism at the BBC news: Changes in values and blurring boundaries between journalists, sources and audiences. Congrespaper voor *A Question of Power*, Groningen, Nederland.
- Bennett, W.L. (1990) Toward a theory of press-state relations in the United-States. *Journal of Communication*, 40 (2): 103-125.
- Berglez, P. (2008) What is global journalism? *Journalism Studies*, 9 (6): 845-858.
- Berkowitz, D.A. (2009) Reporters and their sources. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds), *The handbook of journalism studies* (pp. 102-115). New York: Routledge.
- Blumler, J.G. & Gurevitch, M. (2005) Rethinking the study of political communication. In: J. Curran & M. Gurevitch (Eds), *Mass media and society* (pp. 104-121). London: Hodder Arnold.
- Boyd-Barrett, O. & Rantanen, T. (2004) News agencies as news sources: A re-evaluation. In: C. Paterson & A. Sreberny (Eds), *International news in the 21st century* (pp. 31-45). Luton: University of Luton Press.
- Breed, W. [1955] (1999) Social control in the newsroom: A functional analysis. In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 79-84). Oxford: Oxford University Press.
- Broersma, M. (2009) De waarheid in tijden van crisis: Kwaliteitsjournalistiek in een veranderend medialandschap. In: B. Ummelen (Ed), *Journalistiek in Diskrediet* (pp. 23-39). Diemen: AMB.
- Broersma, M. & Graham, T. (2012) Social media as beat: Tweets as news source during the 2010 British and Dutch elections. *Journalism Practice*, 6 (3): 403-419.
- Brouwers, B. (2013) *Vlaamse uitgevers waren nieuwsparasieten - in 2014*. <http://www.mediakritiek.be/index.php?page=7&detail=1734>
- Buijs, K.; Daalmans, S.; Frye, A.; ten Haaf, D.; Hijmans, E. & Schafraad, P. (2009) De onafhankelijkheid van nieuwsbronnen en de kwaliteit van de journalistiek. Een verkennende analyse van binnenlandse nieuwsonderwerpen in vier Nederlandse dagbladen. Congrespaper voor *Etmaal van de Communicatiewetenschap*, Gent, België.
- Cardoso, G. (2011) From mass to networked communication. In: S. Papathanassopoulos (Ed), *Media perspectives for the 21st century* (pp. 117-136). London: Routledge.

- Castells, M. (2008) The new public sphere: Global civil society, communication networks, and global governance. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616: 78-93.
- Castells, M. (2010) Communication power: Mass communication, mass self-communication, and power relationships in the network society. In: J. Curran (Ed), *Media and society* (pp. 3-17). London: Bloomsbury Academic.
- Clausen, L. (2004) Localizing the global. *Media, Culture & Society*, 26 (1): 25-44.
- Cole, J. & Hamilton, J.M. (2007) The history of a surviving species: Defining eras in the evolution of foreign correspondence. In: B. Franklin (Ed), *The future of newspapers* (pp. 169-183). Oxon: Routledge.
- Cottle, S. (2000) Rethinking news access. *Journalism Studies*, 1 (3): 427-448.
- Cottle, S. & Nolan, D. (2007) Global humanitarianism and the changing aid-media field. "Everyone was dying for footage". *Journalism Studies*, 8 (6): 862-878.
- Cozma, R. & Chen, K.J. (2013) What's in a tweet? Foreign correspondents' use of Twitter. *Journalism Practice*, 7 (1): 33-46.
- Curtin, P.A. (1999) Reevaluating public relations information subsidies: Market-driven journalism and agenda-building theory and practice. *Journal of Public Relations Research*, 11 (1): 53-90.
- Czarniawska, B. (2011) *Cyberfactories: How news agencies produce news*. Cheltenham; Northampton, MA: Edward Elgar.
- Dahlgren, P. & Gurevitch, M. (2005) Political communication in a changing world. In: J. Curran & M. Gurevitch (Eds), *Mass media and society* (pp. 375-393). London: Hodder Arnold.
- Davies, N. (2008) *Flat earth news: An award-winning reporter exposes falsehood, distortion and propaganda in the global media*. London: Vintage.
- Davis, A. (2000) Public relations, news production and changing patterns of source access in the British national media. *Media, Culture and Society*, 22 (1): 39-59.
- Davis, A. (2010) Media and politics. In: J. Curran (Ed), *Media and society* (pp. 83-102). London: Bloomsbury Academic.
- De Bens, E. & Raeymaeckers, K. (2010) *De pers in België: Het verhaal van de Belgische dagbladpers gisteren, vandaag en morgen*. Leuven: LannooCampus.
- De Keyser, J. (2010) Bronnen en nieuwe technologie voor nieuwsgaring. In: S. Paulussen & K. Raeymaeckers (Eds), *Journalisten: Profiel van een beroepsgroep* (pp. 81-97). Leuven: LannooCampus.
- Deredactie (2014, 13 februari) *Belgische uitgevers vragen betere wapens tegen piraterij*. http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/cultuur%2Ben%2Bmedia/media/belga_20140212_belgische Uitgevers vragen aan over
- De Ruyter, K.; Dendooven, P. & Temmerman, J. (2013, 6 november) *Mediahuis schrappt één baan op vijf*. http://www.standaard.be/cnt/dmf20131106_00826302
- De Swert, K. & Wouters, R. (2011) The coverage of China in Belgian television news: A case study on the impact of foreign correspondents on news content. *Chinese Journal of Communication*, 4 (3): 331-347.
- Deacon, D. (2003) Non-governmental organisations and the media. In: S. Cottle (Ed), *News, Public Relations and Power* (99-115). London: Sage.
- DeWereldMorgen redactie (2013, 12 november) *Steun journalistiek in plaats van mediagroepen*. <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2013/11/12/steun-journalistiek-in-plaats-van-mediagroepen>
- Dimitrova, D.V. & Strömbäck, J. (2009) Look who's talking: Use of sources in newspaper coverage in Sweden and the United States. *Journalism Practice*, 3 (1): 75-91.

- Dinan, W. & Miller, D. (2009) Journalism, public relations, and spin. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds), *The handbook of journalism studies* (pp. 250-264). New York: Routledge.
- Fenby, J. (1986) *The international news services*. New York: Shocken Books.
- Fenton, N. (2010) NGOs, new media and the mainstream news: News from everywhere. In: N. Fenton(Ed), *New Media, Old News* (153-168). London: Sage.
- Fishman, M. [1980] (1999) Manufacturing the news. In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 102-111). Oxford: Oxford University Press.
- Flamey, H. (2013) *De online journalist: Gatekeeper of doorgesluit? Een exploratieve studie naar het gebruik van Belga-berichten op Vlaamse nieuwssites*. Niet-gepubliceerde thesis, vakgroep Communicatiewetenschap, Universiteit Gent.
- Franklin, B. (2011) Sources, credibility and the continuing crisis of UK journalism. In: B. Franklin & M. Carlson (Eds), *Journalists, sources and credibility* (pp. 90-106). London: Routledge.
- Franklin, B. (2012) The future of journalism: Developments and debates. *Journalism Practice*, 6 (5): 595-613.
- Gaber, I. & Willson, A.W. (2005) Dying for diamonds: The mainstream media and the NGOs - A case study of ActionAid. In: de Jong, W.; Shaw, M. & Stammers, N. (Ed), *Global activism, global media* (95-109). London: Pluto Press.
- Galtung, J. & Ruge, M. (1965) The structure of foreign news: The presentation of the Congo, Cuba and Cyprus crises in four Norwegian newspapers. *Journal of Peace Research*, 2: 64-91.
- Gandy, O. (1982) *Beyond agenda setting: Information subsidies and public policy*. Norwood: Ablex.
- Gans, H.J. (1979) *Deciding what's news. A study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek and Time*. London: Constable.
- Gans, H.J. (2011) Multiperspectival news revisited: Journalism and representative democracy. *Journalism*, 12 (1): 3-13.
- Gieber, W. [1964] (1999) News is what newspapermen make it. In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 218-223). Oxford: Oxford University Press.
- Gitlin, T. [1980] (1999) The whole world is watching. In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 267-279). Oxford: Oxford University Press.
- Golding, P. & Elliott, P. [1979] (1999) Making the News (Excerpt). In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 112-120). Oxford: Oxford University Press.
- Goris, G. (2014) Buitenlandberichtgeving is dood. Leve de mondiale journalistiek? *MO*Papers*, 82.
- Graber, D.; McQuail, D. & Norris, P. (1998) Introduction: Political communication in a democracy. In: D. Graber, D. McQuail & P. Norris (Eds), *The politics of news: The news of politics* (pp. 1-16). Washington (D.C.): Congressional Quarterly.
- Grünberg, J. & Pallas, J. (2012) Beyond the news desk. The embeddedness of business news. *Media, Culture & Society*, 35 (2): 216-233.
- Gurevitch, M.; Levy, M.R. & Roeh, I. (1991) The global newsroom: Convergences and diversities in the globalization of television news. In: P. Dahlgren & C. Sparks (Eds), *Communication and citizenship: Journalism and the public sphere* (pp. 195-216). London: Routledge.
- Habermas, J. (1974) The public sphere: An encyclopedia article (1964). *New German Critique*, 3 (Autumn): 49-55.
- Hafez, K. (2007) *The myth of media globalization*. Cambridge: Polity Press.
- Hafez, K. (2009) Let's improve 'global journalism'! *Journalism*, 10 (3): 329-331.

- Hall, S.; Critcher, C.; Jefferson, T.; Clarke, J. & Roberts, B. [1978] (1999) Policing the crisis. In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 249-256). Oxford: Oxford University Press.
- Hamilton, J.M. & Jenner, E. (2004) Redefining foreign correspondence. *Journalism*, 5(3): 301-321.
- Heinrich, A. (2011a) *Network journalism: Journalistic practice in interactive spheres*. New York: Routledge.
- Heinrich, A. (2011b) Globalizing journalism: Sourcing social media. Congrespaper voor *A Question of Power*, Groningen, Nederland
- Heinrich, A. (2013) News making as an interactive practice. In: C. Peters & M. Broersma (Eds), *Rethinking journalism: Trust and participation in a transformed news landscape* (pp. 89-100). London: Routledge.
- Herman, E.S. & Chomsky, N. [1988] (2012) Manufacturing consent: The political economy of the mass media. In: E. King & J.L. Chapman (Eds), *Key readings in journalism* (pp. 380-397). New York: Routledge.
- Hermans, L.; Vergeer, M. & Pleijter, A. (2011) *Nederlandse journalisten in 2010*. <http://www.scribd.com/doc/77207196/Nederlandse-journalisten-in-2010-Onderzoek-naar-de-kenmerken-van-de-beroepsgroep-professionele-opvattingen-en-het-gebruik-van-digitale-media-in-het>
- Hermida, A. (2010) Twittering the news: The emergence of ambient journalism. *Journalism Practice*, 4 (3): 297-308.
- Hermida, A.; Lewis, S.C. & Zamith, R. (2012) Sourcing the Arab Spring: A case study of Andy Carvin's sources during the Tunisian and Egyptian revolutions. Congrespaper voor *International Symposium on Online Journalism*, Austin, TX.
- Hijmans, E.; Schafrad, P.; Buijs, K. & d'Haenens, L. (2011) Wie schrijft ons nieuws? Een analyse van voorverpakt nieuws en brontransparantie in binnenlandse nieuwsonderwerpen in vier Nederlandse en Vlaamse kwaliteitskranten. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 39 (2): 77-91.
- Holcomb, J.; Gross, K. & Mitchell, A. (2011) *How mainstream media outlets use Twitter: Content analysis shows an evolving relationship*. Journalism.org: http://www.journalism.org/analysis_report/how_mainstream_media_outlets_use_twitter
- Hughes, A.L. & Palen, L. (2009) Twitter adoption and use in mass convergence and emergency events. Congrespaper voor *6th International ISCRAM Conference*, Gothenburg, Zweden.
- Jacobs, G. (2011) Press conferences on the internet: Technology, mediation and access in the news. *Journal of Pragmatics*, 43 (7): 1900-1911.
- Joye, S. (2010) *De media(de)constructie van rampen. Een multimethodisch longitudinaal onderzoek naar de Vlaamse nieuwsberichtgeving over nationale en internationale rampen*. Zelzate: University Press
- Joye, S. (2012) *Evaluatie van de uitvoering van de beheersovereenkomst 2008-2012 tussen de Vlaamse Gemeenschap en vzw Wereldmediahuis en vzw Inter Press Services Vlaanderen. Onderzoek in opdracht van Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking (VAIS)*. Niet-gepubliceerd onderzoeksrapport, Universiteit Gent.
- Kaplan, A.M. & Haenlein, M. (2010) Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, 53: 59-68
- Kester, B. (2010) The art of balancing. Foreign correspondence in non-democratic countries: The Russian case. *The International Communication Gazette*, 72 (1): 51-69.
- Knight, M. (2011) The origin of stories: How journalists find and create news in an age of social media, competition and churnalism. Congrespaper voor *The Future of Journalism*, Cardiff, UK.

- Lams, L. (2011) Newspapers' narratives based on wire stories: Facsimiles of input? *Journal of Pragmatics*, 43: 1853-1864.
- Lee, C.C.; Chan, J.M.; Pan, Z. & So, C.Y.K. (2005) National prisms of a global 'media event'. In: J. Curran & M. Gurevitch (Eds), *Mass media and society* (pp. 320-335). London: Hodder Arnold.
- Lenatti, C. (2009) All a-Twitter: Social networking as a tool for newspaper journalists. *The Seybold Report*, 9 (3): 2-4.
- Lewis, J.; Williams, A.; Franklin, B.; Thomas, J. & Mosdell, N. (2006) *The quality and independence of British journalism: Tracking the changes over 20 years*. Cardiff: Cardiff University.
- Lichtenberg, J. (2002) Foundations and limits of freedom of the press. In: D. McQuail (Ed), *McQuail's reader in mass communication theory* (pp. 172-182). London: Sage.
- Livingston, S. & Bennett, W.L. (2003) Gatekeeping, indexing, and live-event news: Is technology altering the construction of news? *Political Communication*, 20 (4): 363-380.
- Livingston, S. (2007) The Nokia effect: The reemergence of amateur journalism and what it means for international affairs. In: D.D. Perlmutter & J.M. Hamilton (Eds), *From pigeons to news portals: Foreign reporting and the challenge of new technology* (pp. 47-69). Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Livingston, S. & Asmolov, G. (2010) Networks and the future of foreign affairs reporting. *Journalism Studies*, 11 (5): 745-760.
- Lotan, G.; Graeff, E.; Ananny, M.; Gaffney, D.; Pearce, I. & Boyd, D. (2011) The revolutions were tweeted: Information flows during the 2011 Tunisian and Egyptian revolutions. *International Journal of Communication*, 5: 1375-1405.
- Lovink, G. (2012) A few notes on networked journalism. *International Journal of Communication*, 6: 2918.
- Machill, M. & Beiler, M. (2011) How does the internet change journalistic investigation and how should communication science deal with this issue? In: S. Papathanassopoulos (Ed), *Media perspectives in the 21st century* (pp. 160-190). New York: Routledge
- Manheim, J.B. (1998) The news shapers: Strategic communication as a third force in news making. In: D. Graber, D. McQuail & P. Norris (Eds), *The politics of news: The news of politics* (pp. 94-109). Washington (D.C.): Congressional Quarterly.
- Manning, P. (2001) *News and news sources: A critical introduction*. London: Sage.
- McChesney, R.W.; Stole, I.L.; Foster, J.B. & Holleman, H. (2011) Advertising and the genius of commercial propaganda. In: G. Sussman (Ed), *The propaganda society: Promotional culture and politics in global context* (pp. 27-44). New York: Peter Lang.
- McIntosh White, J. (2012) The communicative action of journalists and public information officers: Habermas revisited. *Journalism Practice*, 6 (4): 563-580.
- McManus, J.H. (2009) The commercialization of news. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds), *The handbook of journalism studies* (pp. 218-233). New York: Routledge.
- McNair, B. (1998) *The sociology of journalism*. London: Arnold.
- McNair, B. (2000) *Journalism and democracy: An evaluation of the political public sphere*. London: Routledge.
- McNair, B. (2013) Trust, truth and objectivity: Sustaining quality journalism in the era of the content-generating user. In: C. Peters & M. Broersma (Eds), *Rethinking journalism: Trust and participation in a transformed news landscape* (pp. 75-88). London: Routledge.
- Mediakritiek (2008) *Over Mediakritiek*. http://www.mediakritiek.be/over_mediakritiek

- Mooijman, R. (2005, 15 januari) *Weinig verantwoording besteding hulpgeld*. http://www.doordacht.be/nieuws/pdf/weinig_verantwoording_besteding_hulpgeld.pdf
- Murdock, G. & Golding, P. (2005) Culture, communications and political economy. In: J. Curran & M. Gurevitch (Eds), *Mass media and society* (pp. 60-83). London: Hodder Arnold.
- O'Neill, D. & O'Connor, C. (2009) The passive journalist: How sources dominate local news. *Journalism Practice*, 2 (1): 487-500.
- Opgenhaffen, M. & Van Belle, B. (2012) *Sociale media en journalistiek*. Leuven: LannooCampus.
- Ostgaard, E. (1965) Factors influencing the flow of news. *Journal of Peace Research*, 2 (1): 39-63.
- Papacharissi, Z. & Mendelson, A. (2011). Toward a new(er) sociability: Uses, gratifications and social capital on Facebook. In: S. Papathanassopoulos (Ed), *Media perspectives for the 21st century: Concepts, topics and issues* (pp. 212-230). London: Routledge.
- Papathanassopoulos, S. (2011) *Media perspectives for the 21st century: Concepts, topics and issues*. London: Routledge.
- Paterson, C. (2006) *News agency dominance in international news on the internet*. <http://ics-www.leeds.ac.uk/papers/cicr/exhibits/42/cicrpaterson.pdf>
- Paulussen, S. & Ugille, P. (2008) User generated content in the newsroom: Professional and organisational constraints on participatory journalism. *Westminster Papers in Communication and Culture*, 5 (2): 24-41.
- Petley, J. (2011) Rules, recycling, filters and conspiracies: Nick Davies and the propaganda model. In: B. Franklin & M. Carlson (Eds), *Journalists, sources, and credibility* (pp. 75-89). London: Routledge.
- Phillips, A. (2012) Transparency and the ethics of new journalism. In: P. Lee-Wright, A. Phillips & T. Witschge (Eds), *Changing journalism* (pp. 135-148). London: Routledge.
- Phillips, A. & Witschge, T. (2012) The changing business of news: Sustainability of news journalism. In: P. Lee-Wright, A. Phillips & T. Witschge (Eds), *Changing journalism* (pp. 3-20). London: Routledge.
- Platteau, K. (2010, 16 juni) *Inspiratie voor Woestijnvis*. <http://www.mediakritiek.be/index.php?page=7&detail=801>.
- Powers, M. (2012) Ecologies of information production: NGOs, journalism and the dynamics of humanitarian and human rights news. Congrespaper voor ICA, Phoenix, USA.
- Prenger, M.; van der Valk, L.; van Vree, F. & van der Wal, L. (2011) *Gevaarlijk spel: De verhouding tussen pr & voorlichting en journalistiek*. Diemen: AMB.
- Quandt, T. (2008) (No) news on the World Wide Web? *Journalism Studies*, 9 (5): 717-738.
- Rdc (2013, 6 november) *VVJ: 'Schade wellicht groter dan nu gecommuniceerd wordt'*. http://www.standaard.be/cnt/dmf20131106_00826541
- Reich, Z. (2010) Measuring the impact of PR on published news in increasingly fragmented news environments. *Journalism Studies*, 11 (6): 799-816.
- Rennen, T. (2000) *Journalistiek als kwestie van bronnen: Ontwikkeling en toepassing van een bron-georiënteerde benadering van journalistiek*. Delft: Eburon.
- Rupar, V. (2006) How did you find that out? Transparency of the newsgathering process and the meaning of news. A case study of New Zealand journalism. *Journalism Studies*, 7 (1): 127-143.
- Russell, A. (2011) Extra-national information flows, social media, and the 2011 Egyptian uprising. *International Journal of Communication*, 5: 1238-1248.
- Salter, L. (2005) The communicative structures of journalism and public relations. *Journalism*, 6 (1): 90-106.

- Sambrook, R. (2010) *Are foreign correspondents redundant? The changing face of international news*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism.
- Schlesinger, P. (1990) Rethinking the sociology of journalism: Source strategies and the limits of media-centrism. In: M. Ferguson (Ed), *Public communication: The new imperatives: Future directions for media research* (pp. 61-83). London: Sage.
- Schlesinger, P. & Tumber, H. [1994] (1999) Reporting crime: The media politics of criminal justice. In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 257-266). Oxford: Oxford University Press.
- Shoemaker, P.J. & Reese, S.D. (1996) *Mediating the message: Theories of influences on mass media content*. New York: Longman.
- Sigal, L.V. [1973] (1999) Reporters and officials: The organization and politics of newsmaking (excerpt). In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 224-234). Oxford: Oxford University Press.
- Sleurs, K.; Jacobs, G. & Van Waes, L. (2003) Constructing press releases, constructing quotations: A case study. *Journal of Sociolinguistics*, 7 (2): 192-212.
- Sleurs, K & Jacobs, G. (2005) Beyond preformulation: An ethnographic perspective on press releases. *Journal of Pragmatics*, 37: 1251-1273.
- Sparks, C. (1991) Goodbye, Hildy Johnson: The vanishing 'serious press'. In: P. Dahlgren & C. Sparks (Eds), *Communication and citizenship: Journalism and the public sphere* (pp. 58-74). London: Routledge.
- Steunpunt Media (2014) Het binnenlandse en buitenlandse nieuws verweven. Elf jaar buitenland in het Vlaamse tv-nieuws (2003-2013). *Nieuwsmonitor Flash, februari 2014*. Brussel: Steunpunt Media.
- Steiner, L. & Roberts, J. (2011) Philosophical linkages between public journalism and citizen journalism. In: S. Papathanassopoulos (Ed), *Media perspectives for the 21st century: Concepts, topics and issues* (pp. 191-211). London: Routledge.
- Sweetser Trammell, K. & Perlmutter, D.D. (2007) Bloggers as the new 'foreign' foreign correspondents: Personal publishing as public affairs. In: D.D. Perlmutter & J.M. Hamilton (Eds), *From pigeons to news portals: Foreign reporting and the challenge of new technology* (pp. 70-88). Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Thurman, N. (2008) Forums for citizen journalists? Adoption of user generated content initiatives by online news media. *New Media & Society*, 10 (1): 139-157.
- Tuchman, G. (1972) Objectivity as strategic ritual: An examination of newsmen's notions of objectivity. *American Journal of Sociology*, 77 (4): 660-679.
- Van den Bulck, H. (2010). Tools for studying the media. In: C. Newbold, O. Boyd-Barrett & H. Van den Bulck (Eds), *The media book* (pp. 55-100). London: Bloomsbury Academic.
- van der Haak, B.; Parks, M. & Castells, M. (2012) The future of journalism: Networked journalism. *International Journal of Communication*, 6: 2923-2938.
- Van Goolen, R. (2012, 25 juni) *Sabine Vandeputte wordt vaste VRT-correspondent in Nederland*. <http://www.sterrennieuws.be/nieuws/sn12263-sabine-vandeputte-wordt-vaste-vrt-correspondent-in-nederland/>
- Van Hout, T. & Jacobs, G. (2008) News production theory and practice: Fieldwork notes on power, interaction and agency. *Pragmatics*, 18 (1): 59-85.
- Van Hout, T. (2010) *Writing from sources: Ethnographic insights into business news production*. Gent: Universiteit Gent.
- Van Hout, T.; Pander Maat, H. & De Preter, W. (2011) Writing from news sources: The case of Apple TV. *Journal of Pragmatics*, 43 (7): 1876-1889.

- Van Leuven, S.; Raeymaeckers, K. & Deprez, A. (2010) The world, our house? The news selection process in foreign coverage: A study of the determinants of foreign news in the Flemish and Dutch press. Congrespaper voor IAMCR, Braga, Portugal.
- Van Leuven, S. & Raeymaeckers, K. (2011) Commercialisering van de mediasector: Journalistiek in een pakketje? Congrespaper voor *Etmaal van de Communicatiewetenschap*, Enschede, Nederland.
- Van Leuven, S. (2013) *De publieke sfeer in tijden van commercialisering en digitalisering. Een multimethodisch longitudinaal onderzoek van het bronnengebruik in de Vlaamse buitenlandberichtgeving*. Zelzate: University Press.
- Van Leuven, S.; Deprez, A. & Raeymaeckers, K. (2013). Towards a More Balanced News Access? A study on the impact of cost-cutting and Web 2.0 on the mediated public sphere. *Journalism*: doi 10.1177/1464884913501837.
- Van Leuven, S.; Heinrich, A. & Deprez, A. (2013). Foreign Reporting and Sourcing Practices in the Network Sphere. A Quantitative Content Analysis of the Arab Spring in Flemish News Media. *New Media & Society*: doi 10.1177/1461444813506973.
- van Vree, F. (2010) Wankelende wetenschap. De studie van de journalistiek & de revolutie in de media. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 38 (3): 215-222.
- Vancaeneghem, J. & Callewaert, C. (2010, 21 december) *Persagentschap Belga smokkelt PR in de kranten*. <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2010/12/21/persagentschap-belga-smokkelt-pr-de-kranten>
- Vandermeersch, P. (2010, 2 juni) *De Standaard benoemt ombudsman*. <http://www.mediakritiek.be/index.php?page=7&detail=793>
- Vanheerentals, L. (2009, 22 oktober) Een jaar saneren in de media, een terugblik. *De Journalist*, 129: p.4-5.
- Vargas, L. & Paulin, L. (2007) Rethinking 'foreign news' from a transnational perspective. In: D.D. Perlmutter & J.M. Hamilton (Eds), *From pigeons to news portals: Foreign reporting and the challenge of new technology* (pp. 20-46). Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Verstraeten, H. (1996) The media and the transformation of the public sphere: A contribution for a critical political economy of the public sphere. *European Journal of Communication*, 11 (3): 347-370.
- Verweij, P. (2012) Twitter links between politicians and journalists. *Journalism Practice*, 6 (5): 680-691.
- Vis, F. (2013) Twitter as reporting tool for breaking news: Journalists tweeting the 2011 UK riots. *Digital Journalism*, 1 (1): 27-47.
- Vlaamse Nieuwsmedia (2013) *Charter: fair use van nieuwsberichten tussen mediabedrijven*. <http://www.vlaamsenieuwsmedia.be/wp-content/uploads/2013/03/Charter-Fair-Use.pdf>
- Volkmer, I. (2003) The global network society and the global public sphere. *Development*, 46 (1): 9-16.
- Volkmer, I. & Fridaus, A. (2013) Between networks and 'hierarchies of credibility': Navigating journalistic practice in a sea of user-generated content. In: C. Peters & M. Broersma (Eds), *Rethinking journalism: Trust and participation in a transformed news landscape* (pp. 101-113). London: Routledge.
- Waisbord, S. (2011) Can NGOs change the news? *International Journal of Communication*, 5: 142-165.
- Wester, F. & Pleijter, A. (2006) Inhoudsanalyse als kwalitatief-interpreterende werkwijze. In: F. Wester, K. Renckstorf & P. Scheepers (Eds), *Onderzoekstypen in de communicatiewetenschap* (pp. 575-599). Dordrecht: Kluwer.

- Wester, F. & van Selm, M. (2006) Inhoudsanalyse als systematisch-kwantificerende werkwijze. In: F. Wester, K. Renckstorf & P. Scheepers (Eds), *Onderzoekstypen in de communicatiewetenschap* (pp. 121-150). Dordrecht: Kluwer.
- White, D.M. [1950] (1999) The 'gatekeeper': A case study in the selection of news. In: H. Tumber (Ed), *News: A reader* (pp. 66-72). Oxford: Oxford University Press.
- Witschge, T. (2012) Changing audiences, changing journalism? In: P. Lee-Wright, A. Phillips & T. Witschge (Eds), *Changing journalism* (pp. 117-134). London: Routledge.
- Wolfsfeld, G. (2011) *Making sense of media & politics. Five principles in political communication*. New York: Routledge.
- Wolter, I. (2006) Determinants on international news coverage. In N. Carpentier, et al. (Eds) *Media technologies and democracy in an enlarged Europe*. Tartu: Tartu University Press, pp. 59-72.
- Wouters, R.; De Swert, K. & Walgrave, S. (2009) *Een venster op de wereld: De actuele staat van buitenlandberichtgeving: Feiten, impact en actieruimte*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- Yemma, J. (2007) Instant connection: Foreign news comes in from the cold. In: D.D. Perlmutter & J.M. Hamilton (Eds), *From pigeons to news portals: Foreign reporting and the challenge of new technology* (pp. 110-129). Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Zelizer, B. (2004) *Taking journalism seriously: News and the academy*. London: Sage.

11 BIJLAGEN

Bijlage 1: Lijst Vlaamse alternatieve media en (afdelingen van internationale) ngo's

MEDIA

IPS Vlaanderen
Wereldmediahuis
Apache
DeWereldMorgen.be
Mediakritiek.be
Mo*magazine
StampMedia
Uitpers
De Groene Belg
Pala
Recto:verso
TrefMedia

NGO

11.11.11
Amnesty International Vlaanderen
Artsen Zonder Grenzen
Bevrijde wereld
Bouworde
Broederlijk Delen
Caritas
Consortium 12 - 12
Damiaanactie
For Mother Earth
Greenpeace België
Handicap International
Memisa
Oxfam Solidariteit
Pax Christi België
Plan België
Rode Kruis Vlaanderen
Solidaridad
SOS Kinderdorpen
Trias
Unicef België
Vodo, Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling
Vrede vzw
Vredeseilanden
Wereldsolidariteit
WWF Belgium